

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ČESKO-NĚMECKÝCH AREÁLOVÝCH STUDIÍ A GERMANISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**POHLED ČESKÝCH STUDENTŮ NA PROBLEMATIKU TOTÁLNÍHO
NASAZENÍ**

Vedoucí práce: prof. PhDr. Bohumil Jiroušek, Dr.

Autor práce: Bc. Denisa Peštová

Studijní obor: Česko-německá areálová studia

Ročník: 2.

2017

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval/a samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 9. 5. 2017

.....

Bc. Denisa Peštová

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala zejména vedoucímu mé práce prof. PhDr. Bohumilu Jirouškovi, Dr., za odborné vedení, potřebné rady a velkou podporu při mnohých překážkách v průběhu celé práce.

Dále bych chtěla poděkovat své rodině a přáteli, kteří mě po celou dobu mého studia podporovali.

ANOTACE

Cílem této diplomové práce je zjistit informovanost českých studentů středních škol, resp. gymnázií, o problematice totálního nasazení za 2. světové války. Diplomová práce vychází především z odborné literatury a z vlastního výzkumu a je rozdělena na dvě části. Na část teoretickou, kde je stručně nastíněna historie totálního nasazení v obecné rovině (definice, druh práce, pracovní podmínky, rozdělení pracovníků apod.), a na část praktickou, kde je proveden sociální výzkum orientovaný již pouze na české studenty. Tento výzkum je proveden pomocí dotazníkového šetření, které má formu smíšeného výzkumu (otázky a jejich vyhodnocení bude jak kvantitativní, tak kvalitativní). Na základě tohoto výzkumu je vyhodnocen jak celkový stav informovanosti o této problematice (srovná nižší a maturitní ročníky středních škol), tak je přihlédnuto také k problematice zpracování tématu ve středoškolských učebnicích dějepisu.

Klíčová slova: totálně nasazení; nucená práce; 2. světová válka; německá Říše; dotazníkový průzkum; kvantitativní vyhodnocení; kvalitativní vyhodnocení.

ANNOTATION

The aim of this master's thesis is to ascertain knowledge of Czech students in secondary schools, or more precisely in Grammar school, about the issue of forced labour during World War II. The master's thesis is based primarily on literature and own research and is divided into two parts. The first part is the theoretical part where is briefly introduced the history of forced labour in the general level (definition, type of work, working conditions, division of workers, etc.) and the second part where is conduct social research which is oriented only to Czech students. This research is conducted through a questionnaire survey that has the form of mixed research (questions and its evaluation is both quantitative and qualitative). Based on this research is evaluated both the overall state of knowledge of this issue (it compares the first-years students and fourth -years students of secondary schools), and is also taken account of the issue of the topic processing in secondary school textbooks.

Key words: Forced workers; Forced labour; World War II; The German Empire; Questionnaire survey; Quantitative evaluation; Qualitative evaluation.

Obsah

Úvod	6
1. Vymezení pojmu totální nasazení	10
2. Nucená práce a její specifika	12
2. 1 Způsoby výběru a dělení totálně nasazených pracovníků.....	12
2. 2 Podmínky totálně nasazených	16
2. 3 Totální nasazení v učebnicích dějepisu.....	25
3. Teorie sociologického výzkumu	35
3. 1 Kvantitativní výzkum.....	36
3. 2 Kvalitativní výzkum.....	38
4. Pracovní postup, realizace výzkumu, výchozí teze	43
5. Vyhodnocení výzkumu	46
5. 1 Kvantitativní vyhodnocení studentů prvních ročníků	46
5. 2 Kvantitativní vyhodnocení studentů čtvrtých ročníků, porovnání obou ročníků.	66
5. 3 Kvantitativní vyhodnocení všech respondentů	81
5. 4 Kvalitativní vyhodnocení	95
Závěr	99
Seznam použité literatury a zdrojů	102
Seznam příloh	106
Seznam grafů	106

Úvod

Diplomová práce se zabývá informovaností českých studentů o problematice totálního nasazení. Totální nasazení mělo v českých i světových dějinách velmi důležitou roli a v současné době je tento historický okamžik tématem mnoha diskusí. I mnoho badatelů se stále snaží shromáždit co nejvíce nových a cenných informací k prohloubení znalostí tohoto tématu.

Totálnímu nasazení předcházelo období před 2. světovou válkou. Poté, co se Adolf Hitler pomalu dostával k moci a celé Německo se pod jeho vládou odvrátilo od demokracie, se začaly formovat a vytvářet podmínky k začátku války. Německo pod vedením Hitlera bylo, díky jeho víře v nacismus, stále mocnější a státy Evropy stály buďto při něm a podporovaly ho (např. Rakousko, které se postupně stávalo Hitlerovým stoupencem a stával se z něj fašistický stát), nebo stály proti němu a odmítaly přijímat jeho ideologii. S mocí Německa a jeho silnou ideologií rostlo i jeho hospodářství a mnoho států Evropy začalo být na Německu hospodářsky závislé. To zejména vzhledem k upadajícímu francouzskému spojení ve střední a jihovýchodní Evropě. Srovnatelně k Německu představovala Francie v období před začátkem války již pouze menší mocnost. Tuto slabinu Německo využilo, nahradilo v této úloze Francii a uzavřelo několik dvoustranných smluv o výměnných obchodech ve střední a jihovýchodní Evropě. Zejména díky těmto smlouvám o obchodování se mnoho států stávalo na Německu hospodářsky závislými.¹ Tímto se o mnoho více zvyšoval německý vliv na evropské státy a pomalu pokračoval postup k začátku války. Od roku 1936 probíhalo již plné plánování války. V roce 1936 byl připraven nový hospodářský plán, který měl Německu zajistit plnou připravenost na válku, a zajištění fungujícího válečného hospodářství se stalo prioritou.² V této době se rozmohla zejména výroba výzbroje pro vojáky, stavba potřebných budov pro válku, a tudíž vzrostla i pracovní poptávka po pracovnících na zpracování kovu, stavebnictví apod. Již rok 1936 může představovat jakýsi základ pro pozdější nucenou práci. V tomto roce byl sestaven čtyřletý hospodářský plán, který měl zajistit veškerou vybavenost na válku. Německo povolalo na práci své obyvatelstvo, které zahrnovalo i ženy, ale tento počet pracovníků nebyl dostačující. Díky tomu Německo potřebovalo stále více pracovníků, kteří tuto

---

¹ MANN, Golo. Dějiny Německa 1919 – 1945. Praha: Český spisovatel, 1993, s. 151.

² Tamtéž, s. 151-163.

práci a danou přípravu zastanou. Začal se zvyšovat počet zahraničních pracovníků, kteří dobrovolně přicházeli na práci do Německa za vidinou lepšího platového ohodnocení.³ Již tehdy se dá hovořit o práci evropských obyvatel pro německé hospodářství, které poté přešlo k totálnímu nasazení. Totální nasazení byla forma pracovního výkonu, kterou prováděli nuceně nasazení pracovníci z obsazené Evropy Německem pro německé hospodářství. Jak již bylo zmíněno, práce pro německé hospodářství představovala různorodou činnost. Pracovníci vykonávali mj. také práce v továrnách, textilním průmyslu, práci v zemědělství, pracovali na výstavbách silnic nebo vyráběli zbraně potřebné pro válku. Největší nábor pracovníků probíhal za 2. světové války, tedy od roku 1939, ale předcházela tomu dobrovolný nástup na práci, s kterým se setkáváme v již zmíněných 30. letech 20. století. Do roku 1939 se tudíž zvyšoval dobrovolný odchod pracovníků z ostatních zemí Evropy.⁴ Zvrat v pracovním nasazení pro německé hospodářství přišel až v roce 1939, kdy Adolf Hitler byl na vrcholu své moci a začala 2. světová válka. Od tohoto roku na dobrovolnosti dosti ubývalo a pracovníci začali být nuceni danou práci vykonávat. Tento odchod na nucené práce se stal povinností téměř pro každého, kdo byl povolán. Počet nasazených cizinců na práci pro německou Říši se tudíž v průběhu války neustále zvyšoval a dosahoval ohromného počtu.⁵

Totálním nasazením a jeho charakteristikou jsem se zabývala již ve své bakalářské práci a rozhodla jsem se toto téma dále rozvinout. Avšak z jiného úhlu pohledu. V bakalářské práci jsem se zabývala skutečnými osudy totálně nasazených pracovníků, dnes již pamětníků, a komparovala je s informacemi z odborné literatury. Nyní tyto informace ve své diplomové práci použiji pro svůj další výzkum, již zaměřený na mladší generace občanů.

Jak již bylo řečeno, i po mnoha letech je toto téma velice aktuální. Je všeobecně známo, že lidé starší či střední věkové kategorie znají tento pojem, nebo minimálně mají zdání, co označení totální nasazení obnáší. To může být zapříčiněno tím, že tito lidé měli k událostem nucené práce věkově blíže, nebo jejich rodinní příslušníci byli touto

---

³ POSTA, Stephan. Tschechische „Fremdarbeiter“ in der Nationalsozialistischen Kriegswirtschaft. Dresden: Hannah –Arendt –Institut für Totalitarismusforschung an der Technischen Universität Dresden, 2002, s. 21-28.

⁴ Im Totaleinsatz. Zwangsarbeit der tschechischen Bevölkerung für das Dritte Reich. / Totálně nasazení. Nucená práce českého obyvatelstva pro třetí říši, (katalog výstavy). Praha: Česko-německý fond budoucnosti, 2008, s. 59.

⁵ SPOERER, Mark. Nucené práce pod hákovým křížem. Zahraniční civilní pracovníci, váleční zajatci a vězni ve Třetí říši a obsazené Evropě v letech 1939-1945. Praha: Argo, 2005, s. 26-34.

prací přímo zasažení. Ovšem jaké informace mají lidé mladších ročníků? Na tuto věkovou kategorii, specifictěji na studenty českých středních škol a gymnázií, se ve své práci zaměřuji. Mým hlavním cílem je pomocí dotazníkového šetření zjistit, jak čeští studenti znají tuto problematiku, nebo zda alespoň o tomto pojmu již někdy slyšeli. Tudíž se ve své práci pokouším zjistit, zda o těchto napjatých okamžicích, které jsou součástí historie, ví i současná generace. Cílovou věkovou skupinou mé práce jsou vybrané ročníky středních škol a gymnázií, tedy studenti věkové kategorie cca 15 – 19 let. Mé definiční kritérium výběru respondentů zahrnuje studenty, u kterých na střední škole nebo na gymnáziu ještě nebyla v hodině dějepisu probírána látka 2. světové války (tedy první ročníky), a studenty, kteří by již o této tématice měli mít potřebné informace (tedy čtvrté ročníky). Díky tomuto kritériu chci ve své práci zjistit, zda studenti, kteří již prošli výukou tohoto tématu, jsou znalí v této problematice, a jestli o této problematice vědí právě z hodin dějepisu. Na základě výzkumu budu samozřejmě zkoumat i obecnou míru znalosti totálního nasazení (zejména u prvních ročníků středních škol a gymnázií) a porovnávat ji se znalostí studentů čtvrtého ročníku. Tedy stručně řečeno, cílem mého výzkumu je zjistit míru znalosti dané problematiky v závislosti na výuce a všeobecných znalostech studentů obou ročníků.

Hlavní důvod k výběru tohoto populačního vzorku respondentů je ten, že totální nasazení, a tedy nucená práce, zapříčiněná německou Říší, měla velký vliv na náš národ jako takový. Dnešní studenti však již jen výjimečně potkávají osoby s osobní zkušeností. Totální nasazení je ovšem stále živé mediální téma, a proto se o tomto tématu dozvídáme čím dál tím častěji pomocí různých forem tisku a článků,⁶ publikací či studií. Jednou z publikací, která se mimo jiné kdysi řadila mezi povinnou literaturu pro střední školy a zabývá se touto tematikou, je kniha *Ročník jednadvacet*.⁷ Existuje ale také mnoho dokumentů, paměťových studií, či samotné paměti, které jak celkově na 2. světovou válku, tak na tuto skutečnost nucené práce poukazují. Tato studia lze spatřit například v knize *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historii*,⁸ Třetí

---

⁶ ROUS, Ivan. Zapomenutá místa nacistické nucené práce ve střední Evropě. In: i-noviny.cz [online]. 2015 [cit. 2017-03-28]. Dostupné z: <http://www.i-noviny.cz/region/zapomenuta-mista-nacisticke-nucene-prace-ve-stredni-evrope#.WNpWJfK5zIU>.

⁷ PTÁČNÍK, Karel. *Ročník jednadvacet*. Praha: Československý spisovatel, 1987.

⁸ STORCHOVÁ, Lucie a kol. *Koncepty a dějiny: proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014, zvl. s. 244-257.

strana trojúhelníku,⁹ Rámce paměti druhé světové války v českých zemích,¹⁰ nebo v publikaci Místa paměti druhé světové války.¹¹

Jak již bylo zmíněno výše, svůj výzkum provádím pomocí dotazníkového šetření. K vytvoření dotazníků mi jako hlavní zdroj informací slouží odborná literatura. Zejména publikace Nucené práce pod hákovým křížem,¹² publikace Im Totaleinsatz,¹³ Nucená práce: Němci, nuceně nasazení a válka,¹⁴ nebo kniha Kapitoly metodologie sociologických výzkumů.¹⁵ Vycházím ovšem i ze své bakalářské práce,¹⁶ v které jsou zpracované skutečné osudy pamětníků, které mi poskytly nezbytné i doplňující informace k vytvoření dotazníkových otázek. Dotazníkové šetření je vyhodnoceno jak kvantitativně, tak kvalitativně.¹⁷

---

⁹ VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, zvl. s. 106-115.

¹⁰ MÜCKE, Pavel. Rámce paměti druhé světové války v českých zemích. Vzpomínkové práce vojáků druhého čs. zahraničního odboje. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2013, zvl. s. 12-17.

¹¹ MÜCKE, Pavel. Místa paměti druhé světové války. Svět vojáků československého zahraničního odboje. Praha: Karolinum, 2014, zvl. s. 18-22.

¹² SPOERER, Mark. Nucené práce pod hákovým křížem. Zahraniční civilní pracovníci, váleční zajatci a vězni ve Třetí říši a obsazené Evropě v letech 1939-1945. Praha: Argo, 2005.

¹³ Im Totaleinsatz. Zwangsarbeit der tschechischen Bevölkerung für das Dritte Reich. / Totálně nasazení. Nucená práce českého obyvatelstva pro třetí říši, (katalog výstavy). Praha: Česko-německý fond budoucnosti, 2008.

¹⁴ Nucená práce: Němci, nuceně nasazení a válka, (katalog mezinárodní výstavy). Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014.

¹⁵ REICHEL, Jirí. Kapitoly metodologie sociologických výzkumů. Praha: Grada, 2009.

¹⁶ PEŠTOVÁ, Denisa. Přežili jsme. Osudy totálně nasazených za 2. světové války. České Budějovice, 2015. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Fakulta filozofická, Ústav česko-německých areálových studií a germanistiky.

¹⁷ Podrobněji v kapitole věnované sociologickým výzkumům.

1. Vymezení pojmu totální nasazení

Již několikrát byl v této práci použit termín totální nasazení, nebo nucená práce. Než však budou v práci zmíněna bližší specifika a obsah těchto pojmů, je nutné uvést, co vlastně tato práce znamenala a vymežit zde dané pojmy. Vysvětlení těchto dvou pojmů ovšem není zdaleka tak jednoduché. Každý si pod těmito pojmy může představit něco jiného. Pro někoho pojem totální může představovat práci na plný úvazek, pro někoho nucená práce je práce z donucení. Aby bylo vše uvedeno na pravou míru, přejdeme již tedy k plnému významu pojmu totální nasazení.

V tomto případě ovšem neexistuje přesná a jediná definice, která by zcela a plně vysvětlovala pojem totální nasazení. Definování totálního nasazení, a tedy nucené práce, můžeme vysvětlit z několika hledisek. Jak již bylo zmíněno v úvodu této kapitoly, jedná se o práci, ke které byl někdo přinucen pod pohrůzkou jakéhokoliv trestu.¹⁸ Totální nasazení byla forma výkonu práce, kterou vykonávali v období 2. světové války pracovníci ze zemí podmaněných německou Říší, bez ohledu na to, jestli danou práci vykonávat chtěli. Největším donucovacím prostředkem k výkonu práce bylo to, že pracovníci neměli možnost danou práci ukončit. Nešlo zde tedy o svobodné rozhodování o ukončení pracovního poměru, nýbrž o nařízení vykonávat práci do té doby, dokud to nařízení německé Říše přikazovalo. Tito pracovníci vykonávali potřebné práce pro Říši a pro potřeby války (výroba zbraní, práce v dolech, v továrnách apod.), a díky tomu nesli souhrnné označení „nuceně nasazení“, neboli německy „Zwangsarbeiter“.¹⁹

Odchod pracovníků na nucené práce probíhal téměř ve všech zemích, které byly pod nadvládou německé Říše. Pracovníci byli odváděni do táborů nejčastěji daleko od své vlasti, kde byli ubytováni a z táborů odváděni na místo výkonu práce. Tato práce, nejčastěji mimo svou vlast, byla dalším výrazným bodem, který na tuto danou

---

¹⁸ ZWANGSARBEIT 1929 – 1945. ERINNERUNGEN UND GESCHICHTE. Wichtige Begriffe zur nationalsozialistischen Zwangsarbeit. [online]. [cit. 2017-02-11]. Dostupné z: <http://www.zwangsarbeit-archiv.de/zwangsarbeit/zwangsarbeit/zwangsarbeit-begriffe/index.html>.

¹⁹ KOLEKTIV PRACOVNÍKŮ KANCELÁŘE PRO OBĚTI NACISMU ČNFB/Autorenkollektiv des Büros für Opfer des Nationalsozialismus DTZF. „Nepřichází-li práce k Tobě...“/„Kommt die Arbeit nicht zu Dir...“. Praha: Česko-německý fond budoucnosti – Kancelář pro oběti nacismu, 2003, s. 16-17.

dobu, a tedy i na nucenou práci poukazoval. Dalo by se tedy říci, že se jednalo o největší deportaci pracovníku za 2. světové války.²⁰

Další charakteristikou při výkonu této práce byly nepříznivé podmínky pro totálně nasazené. A to jak podmínky pracovní, tak i životní. Jak bude blíže zmíněno v další kapitole, práci pro německou Říši vykonávali pracovníci, kteří byli rozděleni do jakýchsi skupin, či kategorií, kdy pro každou kategorii pracovníků byly určeny jiné pracovní i životní podmínky. Pro všechny bylo ovšem stejné a pro nucenou práci charakteristické, že tyto podmínky nebyly vůbec příznivé. Pracovní doba byla delší, než stanovovaly normy, tudíž pracovníci museli pracovat navíc několik hodin denně. Práce byla fyzicky náročná, nuceně nasazení měli nedostatek odpočinku, ubytování bylo nesnesitelné a hygienické podmínky zcela nepříjemné. Všechny tyto nelidské podmínky byly také bohužel jedním z kritérií, které určovaly definice nucené práce, a tedy totálního nasazení.²¹

Všechna tato kritéria jsou typická a charakteristická pro období nucené práce. Samozřejmě že existují ještě další faktory, které naznačují či pomáhají určit nucenou práci, ovšem tři zde zmíněné jsou těmi nejhlavnějšími.

---

²⁰ Nucená práce: Němci, nuceně nasazení a válka, (katalog mezinárodní výstavy). Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 171-172.

²¹ SPOERER, Mark. Nucené práce pod hákovým křížem. Zahraniční civilní pracovníci, váleční zajatci a vězni ve Třetí říši a obsazené Evropě v letech 1939-1945. Praha: Argo, 2005, s. 11-20.

2. Nucená práce a její specifika

Přestože byl v předchozí kapitole charakterizován pojem totální nasazení, a tedy i nucená práce, pro plnovýznamové pochopení těchto pojmů a činnosti je nutné definovat její specifika. Nucená práce není pouze slovním spojením, které pomáhá definovat toto období 2. světové války, ale obsahuje v sobě různá úskalí, činnosti a nezapomenutelné příběhy, kterými si nuceně nasazení pracovníci museli procházet každý den v období jejich totálního nasazení. Tato kapitola bude zaměřena zejména na výběr pracovníků, kteří odcházeli a vykonávali nucenou práci, dále pak na pracovní i životní podmínky, kterým pracovníci v dobách jejich nasazení museli čelit a v neposlední řadě zde budou zanalyzovány české učebnice dějepisu a jejich zmínky právě o této době.

2. 1 Způsoby výběru a dělení totálně nasazených pracovníků

Jak již bylo řečeno, nuceně nasazení pracovníci za 2. světové války pracovali pro německou Říši, její hospodářství a její potřeby pro válku. Před jejich příchodem do Říše ovšem hospodářství vypadalo poněkud jinak. Válka sama o sobě pohltila mnohé německé pracovní síly. Němečtí muži odcházeli sloužit jako vojáci Wehrmachtu a v hospodářství a v zemědělství ubývalo pracovních sil. Vzhledem k nedostatku pracovníků ve válečném hospodářství, musely na takovéto práce být povolány i německé ženy. Během roku 1939 pracovala pro potřeby války již více jak polovina německých žen ve věku od 15 do 60 let. Německé obyvatelstvo ovšem samo tuto práci zastat nemohlo, a tudíž německé pracovní úřady, které měly na starost nábor nových pracovníků pro celou německou Říši, musely hledat své pracovníky jinde, a to v zemích, které byly pod jejich nadvládou.²²

První pracovní síly, které byly přinucené odcházet na nucené práce, byly pracovní síly z Polska, kdy nucený odchod a deportace polských pracovníků nese název tzv. „Poleneinsatz“. Poleneinsatz byl jakýsi předchůdce hromadného nasazení, které se později týkalo téměř všech států podmaněných Říší. Po polském náboru pracovníků přišly na řadu další státy, a to váleční zajatci z Francie, Belgie a Nizozemska. Ačkoliv

---

²² Nucená práce: Němci, nuceně nasazení a válka, (katalog mezinárodní výstavy). Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 173.

na přelomu let 1941/1942 počet pracovníků stoupal a německá Říše měla již k dispozici 800 000 pracovníků, pro výkon hospodářství byl tento počet stále nedostatečný.²³ Pro posílení pracovního výkonu zavedlo Německo v listopadu 1941 pracovní nasazení zejména válečných zajatců ze Sovětského svazu (tzv. „Russeneinsatz“). Přestože se tento nábor pracovníků může zdát již nyní ohromný, největší vlna deportací přišla až v roce 1942. V tento rok byl jmenován nový generální zplnomocněnec pro pracovní nasazení („Generalbevollmächtiger für den Arbeitseinsatz“) Fritz Sauckel. Po jeho příchodu k moci přišla největší vlna nasazování a deportování pracovníků z podmaněné Evropy. Jeho největší program, který samozřejmě zahrnoval nejvíce pracovníků, bylo nasazení tzv. „ostarbeitřů“ („Ostarbeiter“). Tento ohromný nábor zahrnoval zejména civilní pracovníky ze Sovětského svazu.²⁴ Povolání „ostarbeitřů“ byl jen jeden z jeho významných plánů, jak pomoci nacistickému Německu k dovršení své vlády. Vedle programu „ostarbeitřů“ pokračoval jeho nábor pracovních sil i v Protektorátu Čechy a Morava, kdy za jeho působení se tento nucený nábor pracovníků ještě přiosťfil. Ovšem aby byl nábor nuceně nasazených pracovníků ještě více účinný, zřídil v podmaněných evropských zemích koordinační, vojenská, či pracovní místa, která měla sloužit k lepší a účinnější koordinaci dobrovolných i nedobrovolných náborů pracovníků a také dohlížet na to, aby dané pracovní náborů byly pro německou Říši opravdu efektivní. Tato koordinační místa, či centra se nacházela ve všech okupovaných zemích i v satelitních a spojeneckých státech, které obsazené nebyly. To zahrnovalo například Bulharsko, Španělsko, nebo Rumunsko.²⁵

Jak vyplývá z výše uvedeného, totálně nasazení pracovníci, případně dobrovolní pracovníci se satelitních států, pocházeli téměř z celé obsazené Evropy. Co však bylo u nasazování civilních pracovníků z obsazené Evropy rozdílné, byl jejich nábor. Nábor civilních pracovníků se lišil v závislosti na tom, jak tvrdý režim panoval v jejich zemi. Existují čtyři základní typy, které byly prováděny samostatně, či se jejich činnost mezi sebou prolínala. Jsou jimi zejména prostý nábor pracovníků, nábor se zásadním ovlivněním existenčních podmínek, dále pak můžeme hovořit o konskripci, tedy o odchodu celých ročníků obyvatel, která byla nařizována místní státní správou v dané

---

²³ HERBERT, Ulrich. Geschichte Deutschlands im 20. Jahrhundert. München: C. H. Beck, 2014, s. 487-489.

²⁴ HERBERT, Ulrich. Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland. Saisonsarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge. München: C.H.Beck, 2001, s. 136-138.

²⁵ SPOERER, Mark. Nucené práce pod hákovým křížem. Zahraniční civilní pracovníci, váleční zajatci a vězni ve Třetí říši a obsazené Evropě v letech 1939-1945. Praha: Argo, 2005, s. 37-42.

zemi (typické zejména pro Protektorát Čechy a Morava)²⁶ a v neposlední řadě šlo o deportaci za svévolného použití násilí německých bezpečnostních orgánů, nebo osob s nimi spojených.²⁷

Při pohledu na totálně nasazené je nutné zkoumat, jak byli v dané době rozlišováni. U rozdělení pracovníků totiž existovala jakási rasová ideologie, která přesně určovala, jaké podmínky podle tohoto dělení bude daný pracovník mít. Existovaly různé kategorie pracovníků. Jednalo se zejména o tzv. germánské pracovníky, pracovníky negermánských satelitních národů, negermánské národy pod německou svrchovaností, nebo východní pracovníky, což představovali civilní pracovníci z obsazené části Sovětského svazu. Při tomto dělení je na první pohled zřejmé, že tzv. germánští pracovníci měli lepší pracovní i životní podmínky, na rozdíl od pracovníků východních. Východní pracovníci měli v německé Říši bohužel vždy nejhorší postavení, ať se to týkalo samotné práce, či ubytování. Dalo by se říci, že jistým středem procházeli pracovníci, kteří pocházeli ze satelitních států, které byly pod nadvládou německé Říše. Nedá se říci, že jejich pozice při práci byla alespoň ucházející, ale rozhodně nečelili takovým podmínkám, jako pracovníci východní.²⁸

Rasová ideologie a původ pracovníků byly jen dalšími měřítky, jak se na dané pracovníky dalo pohlížet. Avšak následuje ještě jedno kritérium dělení pracovníků, které také velice ovlivňovalo jejich výkon práce a určovalo, jak s pracovníky bude zacházeno. Již několikrát v této kapitole zaznělo, že na nucenou práci odcházeli zahraniční civilní pracovníci, nebo například váleční zajatci. Zahraniční civilní pracovníci se od všech ostatních kategorií pracovníků lišili tím, že měli lepší podmínky pro život a práci (např. pracovní smluvní poměr občanského práva), ovšem s ohledem na to, z jakých zemí pocházely a pod jaká kritéria spadali (např. zahraniční civilní pracovníci ze Sovětského svazu podléhali horším podmínkám, než zahraniční civilní pracovníci z ostatních zemí). Váleční zajatci měli postavení jiné. Při zacházení s částí válečných zajatců respektovala německá Říše haagské úmluvy,²⁹ nebo

---

²⁶ KOKOŠKOVÁ, Z., J. PAŽOUT a M. SEDLÁKOVÁ. Pracovali pro Třetí říši. Nucené pracovní nasazení českého obyvatelstva Protektorátu Čechy a Morava pro válečné hospodářství Třetí říše (1939-1945). Praha: Scriptorium, 2011, s. 21-23.

²⁷ SPOERER, Mark. Nucené práce pod hákovým křížem. Zahraniční civilní pracovníci, váleční zajatci a vězni ve Třetí říši a obsazené Evropě v letech 1939-1945. Praha: Argo, 2005, s. 39.

²⁸ Tamtéž, s. 26-27.

²⁹ Haagským úmluvám podléhali sovětské váleční zajatci z hlediska mezinárodního práva z roku 1907, které podepsal tehdejší ruský car v roce 1914. Toto dodržování haagských úmluv však německá Říše ignorovala. SPOERER, M. Nucené práce pod hákovým křížem, s. 107.

Ženevské konvence,³⁰ a tudíž ochranu mezinárodního práva. To však nezahrnovalo všechny válečné zajatce, kteří byli na nucenou práci povoláni. Toto mezinárodní právo bylo upřeno především válečným zajatcům z Polska a Sovětského svazu. S těmi bylo zacházeno někdy až nelidským způsobem. Museli čelit hladu, brutálním trestům a obrovskému násilí, které pro ně bylo bohužel na denním pořádku.³¹ Na rozdíl od zahraničních civilních pracovníků byli váleční zajatci přímo pod dohledem a vedením svého zaměstnavatele, který jim určoval podmínky k práci.³² K těmto dvěma kategoriím ovšem patří ještě trestanci (vězni), „pracovní Židé“ a vězni v koncentračních táborech.³³ Všichni tito ostatní „vězni“ byli lidé, kteří již byli jednou trestáni, a tudíž vykonávali nejtěžší práce a byli povoláni de facto na vše, co se naskytlo. Nejprve pracovali ve stavebnictví, postupně se jejich náplň práce rozšiřovala částečně i do zemědělství, zbrojního průmyslu či výroby letadel. Ovšem pracovní podmínky pro ně nebyly příznivé. Obecně platilo, že čím více kvalifikovanější práce se pro vězně naskytla, tím měli lepší pracovní podmínky. Těchto prací byla však jen hrstka.³⁴ Ačkoliv by se dalo tvrdit, že pro vězně by tato práce měla představovat lepší podmínky pro život, realita byla jiná. Pracovní podmínky těchto vězňů byly nelidské, a tak často docházelo k tomu, že vězni při výkonu své práce umírali, nebo byli zavražděni a jejich úmrtnost se neustále zvyšovala. Sami nacisté tento způsob nasazení na práci používali jako vyhlazovací prostředek, který pro ně nesl název „vyhlazení prací“ (Vernichtung durch Arbeit).³⁵

Jak z této části kapitoly vyplývá, výběr nuceně nasazených pracovníků za 2. světové války byl velice složitý proces, který však německé pracovní úřady měly velice dobře zorganizovaný. Existuje ještě mnoho dalších kategorií a podkategorií dělení pracovníků, ale dle mého názoru jsou tyto těmi nejdůležitějšími.

---

³⁰ „Dohoda o zacházení s válečnými zajatci“, podepsaná tehdejší říšskou vládou v červenci 1929, která obsahovala směrnice a dohody států, jak má být zacházeno s válečnými zajatci (např. „nárok na respekt ke své osobě a své cti“). Tato dohoda ovšem platila pouze pro válečné zajatce, jejichž stát dohodu podepsal. To znamená, že například Sovětský svaz na tuto dohodu nepřistoupil. SPOERER, Mark. Nucené práce pod hákovým křížem. Zahraniční civilní pracovníci, váleční zajatci a vězni ve Třetí říši a obsazené Evropě v letech 1939-1945. Praha: Argo, 2005, s. 106-107.

³¹ SÜß, DIETMAR a Winfried SÜß. „Volksgemeinschaft“ a vyhlazovací válka. Společnost v nacionálněsocialistickém Německu. In: SÜß, DIETMAR a Winfried SÜß. Třetí říše: úvod do studia. Praha: Naše vojsko, 2012, s. 95.

³² SPOERER, M. Nucené práce pod hákovým křížem, s. 99-112.

³³ Nucená práce: Němci, nuceně nasazení a válka, (katalog mezinárodní výstavy). Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 171.

³⁴ SPOERER, M. Nucené práce pod hákovým křížem, s. 113-120.

³⁵ KOLEKTIV PRACOVNÍKŮ KANCELÁŘE PRO OBĚTI NACISMU ČNFB/Autorenkollektiv des Büros für Opfer des Nationalsozialismus DTZF. „Nepřichází-li práce k Tobě...“/„Kommt die Arbeit nicht zu Dir...“. Praha: Česko-německý fond budoucnosti – Kancelář pro oběti nacismu, 2003, s. 20-21.

2. 2 Podmínky totálně nasazených

Spolu s výběrem totálně nasazených pracovníků a jejich členění podle jejich původu a postavení za 2. světové války velice úzce souvisely i jejich pracovní a životní podmínky. Během výkonu své práce totiž totálně nasazení pracovníci čelili, dle již zmíněné rasové ideologie, mnohdy až životu ohrožujícím podmínkám.³⁶ Tomuto specifickému zacházení s nuceně nasazenými bude věnována tato kapitola.

Jak již bylo zmíněno výše, nuceně nasazení pracovníci odcházeli na nucené práce nejčastěji mimo území vlastního státu, a to buď na území německé Říše, nebo na území německými silami podmaněné. To pro německou Říši znamenalo, že pro své pracovníky musí zajistit ubytování. Do roku 1942 představovali nuceně nasazené pracovníky zejména Poláci, kteří byli ubytováni na venkově, blízko své práce v zemědělství. Ostatní civilní pracovníci v této době ještě mohli pracovat ve městech, kde také bydleli. Toto období a podmínky ještě neznají tak děsivě. V této době do německé Říše přicházeli stále ještě dobrovolníci (zejména Dánové a Nizozemci), kteří měli možnost ubytovat se u soukromníků. To pro ně značilo jistou výhodu. Totiž na rozdíl od válečných zajatců a ostatních civilních pracovníků, se nemuseli tísnit v barákových táborech, tělocvičnách, nebo sálech hostinců. I když již nyní barákové tábory nepředstavovaly pro ubytování žádný luxus, do roku 1942 byly ještě únosné. Zlom ovšem nastal po roce 1942, kdy se začal konat největší nábor pracovních sil z obsazené Evropy v období 2. světové války, a to zejména pracovníků ze Sovětského svazu. Pro německé pracovníky bylo velice náročné ubytovat takovou masu lidí, tudíž se začaly budovat nové tábory, kdy jejich vybavení bylo již znatelně horší než dosud.³⁷ Tyto tábory byly postaveny a používány jak na území německé Říše, tak v obsazených státech pro stovky pracovníků. Byly to vystavěné dřevěné, montované, přízemní a neizolované budovy, v kterých mnohdy nebylo k dispozici vytápění, nebo v jedné místnosti měli pracovníci k dispozici jedna kamna. Topivo bylo také nedostatkovým zbožím, tudíž v těchto ubytovacích zařízeních byl často chlad, v zimě až dokonce mráz.³⁸ Jak bylo již zřejmé z rasové ideologie německých úřadů, sovětských válečných zajatců

---

³⁶ ZWANGSARBEIT 1929 – 1945. ERINNERUNGEN UND GESCHICHTE. Die nationalsozialistische Zwangsarbeit – Hintergrundinformationen. [online]. [cit. 2017-02-27]. Dostupné z: <http://www.zwangsarbeit-archiv.de/zwangsarbeit/zwangsarbeit-2/index.html>.

³⁷ SPOERER, Mark. Nucené práce pod hákovým křížem. Zahraniční civilní pracovníci, váleční zajatci a vězni ve Třetí říši a obsazené Evropě v letech 1939-1945. Praha: Argo, 2005, s. 121.

³⁸ MOJŽÍŠOVÁ, Veronika. Vývoj nucené práce na území České republiky ve 20. století. Ostrava: Key Publishing, 2014, s. 39.

museli, i co se týče ubytování, snášet horší podmínky. V „barácích“, jak se říkalo stavbám, v kterých nuceně nasazení pracovníci žili, jich bydlel dvojnásobek, než čítal počet zahraničních civilních pracovníků, nebo nesovětských válečných zajatců. Jejich vybavení bylo také mnohem horší. K dispozici měli jen dvoupatrové pryčny na spaní, jídelní misku, lžíci a pohár na osobu, jeden slamník, podhlavník, 2 příkrývky a 2 ručníky na osobu a neměli k dispozici žádné skříně. Ostatní civilní pracovníci ovšem v menším počtu osob na jeden barák měli k dispozici posádková dvojlůžka, skříně, jídelní misku, talíř, pohár a trojdílný příbor na osobu a k dispozici měli také slamník, podhlavník, 2 příkrývky a 2 ručníky na osobu. I když celkově ani pro sovětské válečné zajatce, ani pro zahraniční civilní pracovníky toto vybavení nepředstavovalo žádný luxus, skutečnou hrozbu představoval hmyz. V barácích žil vysoký počet pracovníků a stačilo, aby jeden z nich nedodržel denní hygienu a barák byl ihned zamořen štěnicemi. Většina pracovníků totiž byla teprve ve velice mladém věku, a častokrát nebyli zvyklí starat se sami o sebe. To ještě zhoršovalo podmínky pro život. Postupem času ovšem byly tábory, a tudíž i baráky, čím dál tím více přeplněné a situace se nezlepšovala. Klesala i úroveň zdravotního ošetření a stoupal počet násilných činů, a to zejména u mužů. Zvyšovala se tudíž ostraha, přičemž povinné ostraze a přísnému dohledu podléhali zejména sovětské válečné zajatci. Nejhorší ubytování ovšem měli vězni v koncentračních táborech. Ti žili většinou v nepříjemně přeplněných barácích. Spali pouze na dřevěných pryčnách, ale byl jich tam takový počet, že nebylo možné se na těchto pryčnách ani otočit. To mohli pouze všichni společně. V horších případech žili vězni pracující na stavbách v tunelech, či štolách, kde bylo vlhko a po celou dobu i velice chladno. Nebyl zde dostatečný přísun vzduchu, absolutně zde neexistovala zdravotní služba a po celou dobu jejich ubytování byli hlídáni ostrahou. Tyto kruté podmínky byly mnohdy i záměrem německých sil. Pracovníci z koncentračních táborů byli posíláni na dlouhotrvající fyzicky náročné práce, kde již takováto těžká činnost sama zajistila jejich úmrtí.³⁹

Ubytování však nebyl jediný problém, kterému museli nuceně nasazení pracovníci čelit. Důležitým bodem v jejich životě na nucených pracích byla strava. V německé Říši již před 2. světovou válkou nebyla situace s potravinami nijak příznivá. Německo mělo málo zásob (zejména tuků), a když vypukla 2. světová válka, rozhodlo

---

³⁹ SPOERER, Mark. Nucené práce pod hákovým křížem. Zahraniční civilní pracovníci, váleční zajatci a vězni ve Třetí říši a obsazené Evropě v letech 1939-1945. Praha: Argo, 2005, s. 122-126.

se získávat potraviny jinde, zejména na obsazených územích. Tímto se situace částečně zlepšila, ale pouze pro německé obyvatele, kteří dostávali svůj příděl potravin pomocí potravinových lístků. Tímto způsobem mělo německé obyvatelstvo dostačující přísun potravin.⁴⁰ To vše nejen na úkor nuceně nasazených pracovníků. Jelikož se počet nuceně nasazených pracovníků stále zvyšoval, příděl potravin byl stále menší a čím dál tím více nedostačující. Stravu dostávali pracovníci zejména v táborových kantýnách, přičemž na počátku války měly toto stravování na starost zejména podniky, u kterých byli nuceně nasazení pracovníci zaměstnaní. Strava byla odlišná v každém podniku i ubytovacím táboře. Všeobecně platilo, že pracovníci zaměstnaní v zemědělství měli lepší podmínky, než pracovníci zaměstnaní v průmyslu.⁴¹ Změna přišla až v letech 1941/1942, kdy vzrostl největší přísun sovětských válečných zajatců a civilních pracovníků. Jak vyplývá i z předešlých kapitol, sovětské válečné zajatci čelili nejhorším podmínkám v době jejich nasazení. To se bohužel týká i stravování. Než byly zavedené normy, které zajišťovaly přežití sovětských válečných zajatců, jako strava jim byly podávány například kočky. Díky vysokému počtu příchozích nuceně nasazených pracovníků se musel snížit příděl potravin i pro německé obyvatelstvo. Takto řetězovou reakcí se tudíž musel snížit i příděl potravin nuceně nasazeným pracovníkům. Po tomto snížení přídělu potravin a po následném mírném navýšení norem, byl příděl akorát tak vysoký, aby zaručoval jejich přežití. Pracovníci, kteří dostávali o něco více, byli pouze ti, kteří vyvíjeli těžkou fyzickou činnost nebo pracovali v hornictví resp. v dolech. Tato skupina pracovníků v dolech a skupina sovětských pracovníků byly nejhůře zásobovány potravinami ze všech ostatních kategorií pracovníků. Co se týče židovských vězňů, ti také zastávali nejčastěji velice namáhavou fyzickou práci, a stejně tak za velice malý přísun potravin. Obě tyto skupiny pracovníků nejčastěji přežívali na „ruském chlebu“, který byl pečený z žitného šrotu, na zelenině, kterou tvořila zejména řepa, nebo na pokrmu zvaném „Eintopf“. Bylo jasné, že tato strava pro sovětské pracovníky a vězně nemůže být dostatečná. Díky tomu se zhoršovaly i jejich pracovní výkony a podniky začaly být se stravovacími návyky a přiděly potravin svých zaměstnanců značně nespokojeny. Díky tomu si některé podniky vydobily pravidlo, že pracovník, který bude odvádět nadprůměrné pracovní výkony, dostane větší příděl potravin. Ostatní cizinci měli dle norem dostávat stejné přiděly potravin jako Němci. Z počátku války

---

⁴⁰ SPOERER, Mark. Nucené práce pod hákovým křížem. Zahraniční civilní pracovníci, váleční zajatci a vězni ve Třetí říši a obsazené Evropě v letech 1939-1945. Praha: Argo, 2005, s. 126-127.

⁴¹ HERBERT, Ulrich. Geschichte Deutschlands im 20. Jahrhundert. München: C. H. Beck, 2014, s. 489.

toto pravidlo možná platilo, ale postupem času, kdy přibývalo stále více pracovníků, se situace zhoršovala. Nelze ovšem říci, že ostatní cizinci, i když byli děleni dle ras, podléhali tak hrozným podmínkám jako pracovníci ze Sovětského svazu, sovětsí váleční zajatci nebo pracovní Židé a vězni z koncentračních táborů.⁴²

Je nutné zmínit, že pracovníci žili v odlišných ubytovacích zařízeních, dostávali jiné přiděly stravy a další odlišnost se nacházela i ve výkonu jejich práce. Délka pracovního poměru byla nejprve také odlišná. Od poloviny roku 1942 se začaly nucené práce vykonávat z nařízení na dobu neurčitou. Tomuto pracovnímu nasazení odpovídala skutečnost, že již v listopadu 1940 stanovila německá Říše pracovníkům z Polska nenápadnou změnu tarifního výkonu jejich práce v zemědělství tak, že se jim práce prodlužovala na dobu neurčitou. Od poloviny roku 1942 potom vstoupilo v platnost, že tomu, kdo se přihlásil ještě dobrovolně na práci pro německou Říši, která byla určena na rok, byla smlouva automaticky prodloužena na dobu neurčitou, aniž by tomu pracovníci mohli jakýmkoliv způsobem zabránit.⁴³ Různorodá práce znamenala pro nuceně nasazené pracovníky i nesourodé podmínky a mzdy. Jak ukazuje následující tabulka, nejvíce nuceně nasazených pracovníků pracovalo pro německé hospodářství. To zahrnovalo nejčastěji například práci v továrnách rozmanitého zaměření, nebo výrobu zbraní. Další práce, která nucená práce zahrnovala, byla práce v zemědělství,⁴⁴ práce v dolech, práce na různorodých stavbách, práce v textilním průmyslu, nebo v dopravě. Jak z tabulky vyplývá, nucená práce zahrnovala i práci na úřadech. Ačkoliv tato činnost obnášela nejmenší počet zaměstnanců, nucená práce zahrnovala i práci v bankách či obchodu, nebo práci ve správě (správa majetku, obcí apod.).⁴⁵

---

⁴² SPOERER, Mark. Nucené práce pod hákovým křížem. Zahraniční civilní pracovníci, váleční zajatci a vězni ve Třetí říši a obsazené Evropě v letech 1939-1945. Praha: Argo, 2005, s. 126-131.

⁴³ Tamtéž, s. 146-147.

⁴⁴ Práci v zemědělství lze vidět např. na rozhovoru s Marií Doležalovou. Rozhovor Marii Doležalovu. In: PEŠTOVÁ, D. Přežili jsme. Osudy totálně nasazených za 2. světové války. Bakalářská práce.

⁴⁵ HERBERT, Ulrich. Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland. Saisonsarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge. München: C.H.Beck, 2001, s. 146.

Tabulka č. 1: Německé a zahraniční pracovní síly ve vybraných pracovních odvětvích, srpen 1944.

Pracovní odvětví	Všichni pracovníci dohromady	Počet zahraničních pracovníků	Civilní pracovníci	Váleční zajatci	Podíl zahraničních pracovníků na celkovém počtu pracujících (v %)
Zemědělství	5 919 761	2 747 238	2 061 066	686 172	46, 4
Hornictví	1 289 834	433 790	196 782	237 008	33, 7
Zpracování kovu	5 600 538	1 691 329	397 920	293 409	30
Chemický průmysl	886 843	252 068	206 741	45 327	28, 4
Stavebnictví	1 440 769	478 057	349 079	128 978	32, 3
Doprava	1 452 646	378 027	277 579	100 448	26
Tisk	235 616	9 668	8 788	880	4, 1
Textilní průmysl	1 625 312	183 328	165 014	18 314	11, 1
Obchodování/ bankovníctví	1 923 585	114 570	92 763	21 807	6
Správa	1 488 176	49 085	39 286	9 799	3, 3
Celková práce v hospodářství	28 853 794	7 651 970	5 721 883	1 930 087	26, 5

Zdroj: vlastní na základě údajů v publikaci HERBERT, Ulrich. Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland. Saisonsarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge. München: C.H.Beck, 2001, s. 146.

Ani mzda nuceně nasazených pracovníků nebyla nijak vysoká či vyhovující. Přirozeně i mzda odpovídala rasovému rozdělení pracovníků a byla dle tohoto řazení každému pracovníku „nárokována“. Rozdíl byl u pracovníků ze Sovětského svazu, nebo z Polska. Polští pracovníci museli platit 15% daň, tzv. „polský výdaj“ (Polen-Abgabe), který zavedly německé pracovní úřady a sloužil jako vyrovnání k tomu, že Poláci nebyli naverbováni do vojenských služeb jako Němci. Sovětští pracovníci (na rozdíl od polských) dostávali o 40 % menší plat než němečtí zaměstnanci. Mzda ostatních pracovníků z obsazené Evropy (zahraničních civilních pracovníků) byla všeobecně srovnatelná s pracovníky německými. Alespoň formálně. Jak je zřejmé z výše

uvedeného, realita vypadala jinak a pracovníci dostávali nižší plat, než byla určená nominální hodnota jejich mzdy.⁴⁶

S výkonem určené práce v Říši a odměnou za ni úzce souvisely i volný čas a dovolená, na kterou nuceně nasazení pracovníci v období 2. světové války měli nárok. Tzv. zahraniční civilní dělníci měli lepší možnost využití volného času než například Poláci, nebo váleční zajatci, či vězni. Zahraniční civilní dělníci měli formálně dostávat stejný plat jako Němci, tudíž jejich volnočasové vyžití bylo pestřejší. Mohli si za vydělané peníze koupit nové oblečení, obuv, nebo stravu. Díky těmto mzdám se ve svém volném čase mohli stravovat i v pohostinských zařízeních.⁴⁷ Pro pracovníky představovala většinou volný čas neděle. V neděli pořádali pracovníci společné vycházky, hráli šachy, nebo omezeně mohli navštěvovat i divadelní představení. Toto využití volného času, často po 10-12 hodinové pracovní době, pro ně představovalo jakési ulehčení od života v totálním nasazení.⁴⁸ Pro Poláky a východní dělníky se ovšem nenaskytly takovéto chvílky odpočinku od tvrdé práce. Pro Poláky již v březnu 1940 platilo nařízení, které stanovilo, že polští pracovníci mají zákaz vycházek během noci, nesměli navštěvovat jakékoliv kulturní či společenské německé akce, ani navštěvovat hostince. Možnost lepší stravy pro ně tudíž nepřicházela v úvahu.⁴⁹ Přísně zakázán byl i jakýkoliv styk s německými muži či ženami, a to i v kostelech. Polští pracovníci tedy podléhali mnoha omezením, ovšem nejhorším podmínkám volného času čelili východní pracovníci. Ti od počátku jejich nasazení do roku 1942, kdy toto nařízení bylo již nepatrně zmírněno, měli úplný a přísný zákaz opouštět svůj tábor. Od roku 1943 se poté podmínky volného času východních pracovníků velice podobaly podmínkám již zmíněných Poláků. Akorát s tím rozdílem, že východní pracovníci dostávali výrazně nižší mzdy než polští pracovníci, tudíž jejich vyžití volného času nemohlo být využito v plné šíři, nýbrž spíše k zajištění vlastní existence. Jelikož východní dělníci čelili opravdu tvrdým podmínkám a zejména neustálému hladu, často místo volného času využili neděle na práci pro sedláky. Na úkor volného času jim byla v nedělní večer poskytnuta strava a mohli se konečně dosyta najíst. Poslední kategorií pracovníků byli váleční zajatci z východu, kteří, jak je již zjevné, čelili velice těžkým podmínkám.

---

⁴⁶ HERBERT, Ulrich. *Geschichte Deutschlands im 20. Jahrhundert*. München: C. H. Beck, 2014, s. 489-490.

⁴⁷ SPOERER, Mark. *Nucené práce pod hákovým křížem. Zahraniční civilní pracovníci, váleční zajatci a vězni ve Třetí říši a obsazené Evropě v letech 1939-1945*. Praha: Argo, 2005, s. 191-192.

⁴⁸ MOJŽÍŠOVÁ, Veronika. *Vývoj nucené práce na území České republiky ve 20. století*. Ostrava: Key Publishing, 2014, s. 47.

⁴⁹ Výjimkou byla možnost využití černého trhu.

Jejich volný čas se tedy od této skutečnosti značně odvíjel. Svůj volný čas trávili mnohdy praním svého oblečení, ale zejména ho využívali ke spánku, který po těžké práci mohl zajistit jejich samotnou existenci.⁵⁰

Nárok na dovolenou byl hromadně upraven zvláštním nařízením již v roce 1941. Podle tohoto nařízení měli zaměstnanci, kteří pracovali v průmyslu, hornictví, nebo řemeslné výrobě, nárok na dovolenou trvající dva týdny ve své vlasti, ovšem pouze v tom případě, že již měli odpracovaný rok služby. Výjimku představovali vdané ženy a ženatí muži. Ti měli nárok čerpat dovolenou již po půl roce výkonu své práce. Pracovníci z Polska ale znovu podléhali jiným kritériím. Ti měli od roku 1941 zákaz jakýchkoliv dovolených, kromě určených výjimek, které zahrnovaly úmrtí, nebo vážné onemocnění v rodině, vlastní svatbu, nebo svatbu dětí. Tento zákaz trval až do roku 1943. V tomto roce vydal již zmiňovaný Fritz Sauckel prohlášení, které se týkalo východních pracovníků. V něm stálo, že těm pracovníkům, kteří se jakýmkoliv způsobem v práci osvědčili a neměli v ní žádné problémy, bude poskytnuta týdenní dovolená, ovšem až v druhém roce jejich služby pro německou Říši a uplatňovat ji mohli také pouze na území německé Říše. Dovolená celkově platila i pro všechny ostatní cizince, kteří práci pro německou Říši vykonávali. To byl tehdy také jediný způsob, jak se alespoň na krátkou dobu vrátit do své vlasti. Ovšem to, že pracovníci mohli odcházet a čerpat dovolenou ve své vlasti, často vedlo k tomu, že se již na práci pro německé hospodářství nevraceli. Začali se skrývat a pracovníků tak pro německé hospodářství výrazně ubývalo. Díky tomu v roce 1943 přišel zákaz poskytování dovolených. Tímto zákazem trpěli hlavně ostatní spolupracovníci. Když se totiž jeden pracovník ze své vlasti nevrátil, zákaz dovolených museli strpět jeho spolupracovníci, kteří byli stejné národnosti a kteří zůstali na nucených pracích. V některých případech museli ostatní pracovníci za „uprchlíka“ odvádět jeho práci. Díky tomu v roce 1944 Fritz Sauckel nařídil úplný zákaz všech dovolených pro všechny nuceně nasazené pracovníky z obsazených států Evropy a ten trval až do konce 2. světové války. Díky tomuto opatření se dá již říci, že všichni pracovníci, kteří v této době pracovali pro

---

⁵⁰ SPOERER, Mark. Nucené práce pod hákovým křížem. Zahraniční civilní pracovníci, váleční zajatci a vězni ve Třetí říši a obsazené Evropě v letech 1939-1945. Praha: Argo, 2005, s. 191-193.

německé hospodářství a odešli na práce počátku války dobrovolně, nebo v průběhu války nedobrovolně, byli nyní bez všech okolností k práci donuceni.⁵¹

Hygienické podmínky a lékařská péče nevypadaly o nic lépe. Jak stojí zmíněno výše, již v barákových táborech žili pracovníci v otřesných hygienických podmínkách. Jejich baráky byly často přeplněné štěnicemi, které se i po několika vyhubeních neustále vracely. Tomuto zamoření hmyzem se dalo zabránit pouze přísným dodržováním hygienických podmínek, které však pracovníci málokdy dodržovali. Toto napadení hmyzem způsobil zejména nedostatek čistého oblečení, ložního prádla, mýdel, ručníků a všech potřeb potřebných k řádné hygieně. Tento nedostatek byl všudypřítomný u všech pracovníků.⁵² Toto zamoření dokládá ve své výpovědi i Stanislava Zvěřinová, obyvatelka tehdejšího Protektorátu Čechy a Morava, která byla nasazena na práci pro německou Říši. Ve své knize sama uvádí, že ihned po příjezdu do ubytovacích táborů byla v jejich baráku špína, pouze slamníky, zbytky a ihned s ostatními děvčaty zjistily, že v jejich obydlí jsou všudypřítomné štěnice. Sama takto, likvidováním štěnic, popisuje svůj začátek totálního nasazení pro německou Říši.⁵³ Situace s nedostatkem zásob a oblečení byla všeobecně zlá. Ovšem Poláci a východní pracovníci museli vyjít ještě s menším přidělem, než dostávali ostatní pracovníci. Ti neměli náhradní oblečení, měli nedostatek teplé vody a často velice zapáchali. Lékařská péče u nich také nefungovala tak, jak by měla. Stačilo malé škrábnutí a v těchto nehygienických podmínkách rány často hnisaly a nechtěly se zacelit.⁵⁴ Lékařská péče byla tudíž také katastrofální. To lze vidět na příkladu pamětníka pana Vladimíra Rosúlka, který při jeho výkonu práce pro německou Říši musel navštívit zubního lékaře, který mu místo opravy zubů doslova napíchal do úst a do zubních nervů hliníkové jehly.⁵⁵ Přitom pro všechny zahraniční civilní pracovníky (kromě východních dělníků do roku 1944)⁵⁶ platilo, že podléhali sociálnímu pojištění, a tudíž měli mít nárok na nemocenské pojištění a lékařskou péči v plném rozsahu. Jak je ale z příkladu výše zmíněného zjevné, realita se s touto skutečností nepotkávala. Východní dělníci měli ještě horší podmínky a podléhali pouze lékařské péči. Formálně měl výkon lékařské péče u zahraničních dělníků (kromě Poláků

⁵¹ SPOERER, Mark. Nucené práce pod hákovým křížem. Zahraniční civilní pracovníci, váleční zajatci a vězni ve Třetí říši a obsazené Evropě v letech 1939-1945. Praha: Argo, 2005, s. 164-165.

⁵² Tamtéž, s. 140.

⁵³ ZVĚŘINOVÁ, Stanislava. Devatenáct nám bylo pryč. Praha: Státní ústřední archiv, 2001, s. 25.

⁵⁴ SPOERER, M. Nucené práce pod hákovým křížem, s. 141.

⁵⁵ Rozhovor s Vladimírem Rosúlkem. In: PEŠTOVÁ, D. Přežili jsme. Osudy totálně nasazených za 2. světové války. Bakalářská práce.

⁵⁶ Od dubna roku 1944 podléhali i východní pracovníci sociálnímu pojištění. SPOERER, M. Nucené práce pod hákovým křížem, s. 141.

a pracovníků ze Sovětského svazu) odpovídat lékařské péči, kterou dostávali němečtí pracovníci. Ovšem za rozhodnutí o lékařské péči odpovídaly zejména podniky, u kterých byl daný pracovník zaměstnán, tudíž i pojištěn. Díky tomu se stávalo, že lékařská péče nedosahovala takových hodnot, jakých by měla. Díky tomuto zanedbání vysoce stoupal počet nemocných a razantně ubýval počet praceschopných dělníků. Když už situace byla neúnosná, rozhodl se Fritz Sauckel v roce 1944 zřídit tzv. „léčebná sanatoria“, kam byli umístěni pracovníci, kteří nebyli praceschopní a dostávali zde trvalou lékařskou péči a ošetření. Takto oficiálně zněl a vypadal záměr, který Fritz Sauckel učinil. Ovšem ve skutečnosti bylo toto „ošetření“ více než děsivé. Nešlo o trvalé ošetření, nýbrž o eutanazii. Tímto způsobem se Němci zbavovali i pracovníků, kteří byli jakýmkoliv způsobem politicky nebezpeční a ostatní pracovníci byli odváděni do jiných zařízení (např. pracovních táborů s tvrdým režimem), kde často nesnesitelným podmínkám podlehli. V roce 1944 čítal počet praceneschopných dělníků, kteří byli podrobeni eutanazii, nejméně 41 000. Co se týče pracujících vězňů, situace nebyla jiná. Mnozí museli snášet tak tvrdé podmínky, že přicházeli do stavu, kdy ať po fyzické, nebo psychické stránce nedokázali již nic vnímat, a poté umírali. Obecně hygienické podmínky a lékařská péče se neslučovala s žádnými dobrými zásadami.⁵⁷

Po všech těchto nelidských podmínkách, kterými totálně nasazení pracovníci museli projít, se jim po několika letech po návratu z nucených prací dostalo finančního odškodnění. To ale probíhalo v několika časových úsecích. Po konci války a po rozdělení Německa na dva státy se začalo jednat o odškodnění válečných obětí nacismu, a to zejména Spolkovou republikou Německo, která na těchto činech přiznala podíl. Dlouhá léta probíhala jednání a schvalovaly se zákony, které udávaly obětem nacismu nárok na jejich odškodnění. Ustanovil se např. Spolkový zákon o odškodnění osob pronásledovaných nacistickým režimem z roku 1953 resp. 1956.⁵⁸ Tento zákon a také jiné dohody států, jako byly například Lucemburská smlouva a Haagské protokoly, ovšem neurčovaly odškodněným osobám, které v dobách nacistického státu museli podstoupit režim nucené práce, ale poskytovaly finanční odškodnění zejména

---

⁵⁷ SPOERER, Mark. Nucené práce pod hákovým křížem. Zahraniční civilní pracovníci, váleční zajatci a vězni ve Třetí říši a obsazené Evropě v letech 1939-1945. Praha: Argo, 2005, s. 141-144.

⁵⁸ Im Totaleinsatz. Zwangsarbeit der tschechischen Bevölkerung für das Dritte Reich. / Totálně nasazení. Nucená práce českého obyvatelstva pro třetí říši, (katalog výstavy). Praha: Česko-německý fond budoucnosti, 2008, s. 140-141.

židovskému obyvatelstvu, které přežilo holocaust.⁵⁹ Po pádu železné opony se již začalo projednávat odškodnění obětem nucených prací, a to zejména na východě Evropy, do níž spadala i Česká republika. Tato jednání a ustanovení trvala od 90. let 20. století a týkala se zejména Polska, Ruska, Běloruska a Ukrajiny. Odškodnění totálního nasazení v České republice se občané dočkali nejdříve jednorázovou platbou státu v roce 1994 a posléze na základě zřízení Česko-německé deklarace z 21. ledna 1997, kdy vznikl Česko-německý fond budoucnosti (ČNFB), do kterého přispěly finančními prostředky jak Spolková republika Německo, tak Česká republika. Tyto finanční prostředky byly vypláceny občanům České republiky až do roku 2006 a celkově Česko-německý fond budoucnosti poskytl odškodnění českým občanům v celkové výši přibližně 8 miliard Kč.⁶⁰

Ač se zde dají zmínit ještě další podmínky, kterým museli nuceně nasazení čelit a v kterých museli v období 2. světové války žít (např. oblečení, ochrana, nebo účast na černém trhu), nic z toho se nedá považovat za vyhovující. Z výše uvedeného vyplývá, že období nucených prací představovalo pro nuceně nasazené pracovníky z obsazených zemí Evropy těžkou zkoušku životem. Tuto těžkou životní zkoušku přežili ti nejsilnější. Případně měli štěstí a dostali lepší práci, než ostatní, nebo se jim podařilo nějakým způsobem obejít systém pravidel totálního nasazení, ale velice důležitou roli zde představovala vůle. Vůle přežít a vymanit se ze spárů německé Říše udržovala mnoho nuceně nasazených pracovníků na živu a umožnila jim po konci 2. světové války, ať s menšími, či většími, fyzickými, či psychickými následky odjet pokud možno zpět do své vlasti a na tyto mnohdy děsivě prožité roky mohli jen vzpomínat.

2. 3 Totální nasazení v učebnicích dějepisu

V této podkapitole se práce věnuje totálnímu nasazení v učebnicích dějepisu. Problematika dějepisu a jeho výuky na školách je samo o sobě stále více diskutované téma. Jak uvádí sám autor mnoha knih a analýz týkajících se právě otázek výuky dějepisu prof. PhDr. Zdeněk Beneš, CSc., pojetí učiva dějepisu v českém školství je stále obtížnější. Existují mnohé kritiky, které uvádí, že dějepis má vzhledem ke své

---

⁵⁹ JELÍNEK, Tomáš. Odškodnění nuceně nasazených. Nucená práce pro německé hospodářství za 2. světové války a cesta k její kompenzaci: východiska – jednání – výsledky. Praha: 2008. Diplomová práce. Acta Universitatis Carolinae, Studia territorialia, s. 261.

⁶⁰ Im Totaleinsatz. Zwangsarbeit der tschechischen Bevölkerung für das Dritte Reich. / Totálně nasazení. Nucená práce českého obyvatelstva pro třetí říši, (katalog výstavy), s. 142-143.

obsáhlosti nízké hodinové dotace, že v hodinách dějepisu je vyučováno příliš mnoho informací a studenti nestíhají danou látku dostatečně vnímat, nebo naopak se zejména učebnice dějepisu zaměřují více na jedno téma a druhé staví do pozadí. Díky těmto výtkám a mnohým analýzám, kterým byl dějepis na školách podroben, narůstají stále větší požadavky na výuku, je kladen větší důraz na inovace ve výuce, i na jednotlivé pedagogogy.⁶¹ I přes všechna tato úskalí ovšem stále zůstávají jakýmsi základem pro efektivní výuku dějepisu tři důležitá kritéria, bez nichž by samotná výuka nemohla probíhat. Jsou jimi učitel, učivo a žák.⁶² Ale jak tedy v této problematice stojí samotné učivo, resp. učebnice dějepisu? Je nutno uvést, že teorie a výzkum učebnic představují v dnešní době již výzkumný obor. Dnes se již nesetkáváme pouze s učebnicemi tištěnými, ale také elektronickými, nebo audiovizuálními.⁶³ V České republice ovšem neexistuje žádné pracoviště, které by se zabíralo a zabývalo pouze výzkumem učebnic, tudíž na český trh přichází obrovská kvanta učebnic v různých formách podoby. Mnohdy tedy dochází k tomu, že vyučující v obrovské záplavě učebnic sáhnou, dá se říci, po učebnici nesprávné, nebo nevyhovující. Ale jak lze poznat, že učebnice je pro výuku správná? Každá učebnice má jakési své vlastnosti, bez kterých by se vhodná učebnice neměla obejít. Nyní zde bude nastíněno několik z mnoha pravidel, které by dané učebnice měly splňovat. Aby byly učebnice kvalitní, musí mít svou strukturu. Měly by zejména obsahovat dvě složky, a to textovou složku a mimotextovou (obrazovou) složku. Přičemž rozdělení těchto složek je vždy závislé na věku, či schopnostech studentů. Důležitá je také didaktická vybavenost těchto učebnic, nebo vlastnosti textu učebnic. Ač se to může zdát zanedbatelné, je velice důležité, jakým textem je učebnice napsána. Často se totiž můžeme setkat s tím, že text učebnic je pro studenty příliš obtížný, těžko srozumitelný a tudíž jim neposkytuje ucelené, přesné a potřebné informace k danému tématu. Dalším možným měřítkem kvality učebnic je to, jakým způsobem autoři do učebnic vkládají jednotlivá data a poznatky. Např. jestli jako hlavní osobnost jedné kapitoly zvolí jednoho člověka, nebo více osob. Mj. díky těmto poznatkům a jakýmsi pravidlům, byl získán jakýsi obecný inventář platný pro všechny učebnice, který poukazuje na to, jaká kritéria by správně sestavená učebnice měla splňovat. Jde zejména o její důležitost (teoretickou i praktickou), pochopitelnost

---

⁶¹ BENEŠ, Zdeněk. Co se školním dějepisem? Několik poznámek k situaci a k možným řešením. In: BENEŠ, Zdeněk. Historie a škola I. Otázky koncepce českého školního dějepisu: sborník ze semináře "Ke koncepci výuky dějepisu a občanské výchovy na základní a střední škole" zorganizovaného MŠMT v Telči ve dnech 11. a 12. dubna 2002. Úvaly: Albra, 2002, s. 5.

⁶² BENEŠ, Zdeněk. Historický text a historická kultura. Praha: Karolinum, 1995, s. 126.

⁶³ Pro výzkum v této práci jsou použity pouze učebnice tištěné.

a v neposlední řadě zajímavost.⁶⁴ Zda učebnice dějepisu tyto tři body splňují je i součástí této kapitoly.

Jak již stojí v úvodu, celá práce se zabývá problematikou nucené práce a zkoumá znalosti českých studentů středních škol a gymnázií o této významné části dějin. Jak již je zmíněno výše, tato analýza se týká znalostí studentů prvních a čtvrtých ročníků českých středních škol a gymnázií o této problematice, a to v návaznosti na probranou látku týkající se 2. světové války. Jestli je totální nasazení vyučováno na středních školách a gymnáziích a je součástí učebnic dějepisu, zejména učebních látek či kapitol, které obsahují 2. světovou válku, bude přesně popsáno v této podkapitole. Díky této analýze učebnic dějepisu je poté proveden výzkum, který se od této kapitoly odvíjí. Jako podklady pro tuto kapitolu, a tudíž i analýzu, slouží vybrané učebnice dějepisu, které jsou používány v českém školství. Aby tato analýza byla smysluplná a nezahrnovala pouze jeden zdroj informací, v kterém by přímo tato látka být popsána nemusela, zkoumá tři vybrané učebnice, které v současné době slouží jako podklady pro učivo na středních školách a gymnáziích v České republice. Pro tyto účely, a tedy pro české studenty je k výuce hojně a nejčastěji používána učebnice Dějepis 4.⁶⁵ Ostatní zvolené učebnice, které poslouží k této analýze, jsou učebnice České dějiny II⁶⁶ a Dějiny 20. století.⁶⁷

Jako první je zde hodnocena nejpoužívanější učebnice dějepisu pro české střední školy a gymnázia, tudíž tedy učebnice Dějepis 4. Celkově je tato učebnice velice věcně napsána a pro studenty dosti srozumitelná. Je doplněna dobovými fotografiemi, mapami, shrnujícím seznamem dat v každé kapitole i doplňujícími otázkami mířenými na studenty pro jejich zapamatování si probraného tématu. Jelikož se tato učebnice zaměřuje na nejnovější dějiny, je zde popsáno meziválečné období, 2. světová válka, pokračuje přes téma celého světa po roce 1945 a končí částí o znovunastolení demokracie ve světě, a tudíž i v České republice. Jak již ale bylo mnohokrát řečeno,

---

⁶⁴ PRŮCHA, Jan. Učebnice: Didaktické médium pro učení a vyučování dějepisu. In: BENEŠ, Zdeněk. Historie a škola I. Otázky koncepce českého školního dějepisu: sborník ze semináře "Ke koncepci výuky dějepisu a občanské výchovy na základní a střední škole" zorganizovaného MŠMT v Telči ve dnech 11. a 12. dubna 2002. Úvaly: Albra, 2002, s. 35-43.

⁶⁵ KUKLÍK, Jan a Jan KUKLÍK. Dějepis 4. Nejnovější dějiny. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2005.

⁶⁶ KVAČEK, Robert. České dějiny II. Učebnice pro střední školy. Praha: SPL – Práce ve spolupráci s nakladatelstvím Albra, 2002.

⁶⁷ KUKLÍK, Jan a Jan KUKLÍK. Dějiny 20. století. Učebnice pro střední školy. Praha: SPL – Práce ve spolupráci s nakladatelstvím Albra, 2000.

totální nasazení, a tedy nucená práce byla součástí 2. světové války. Díky tomu se tato kapitola zaměřuje hlouběji na kapitoly v učebnicích, týkající se právě tohoto období a jeho problematiky. 2. světová válka je v této učebnici probrána opravdu velice komplexně. Je zde velice detailně popsán začátek války, který je pro světové i české dějiny velice důležitý. Kapitola podává ucelené, věcné i detailní informace o vzniku války, informace k tomu, co válce předcházelo i jejímu průběhu dále do roku 1945. Je dělena do kapitol a podkapitol, které udávají nejdůležitější informace o probírané látce. Samotný průběh války je zde velice široce a velice podrobně popsán. To lze vidět kupříkladu v podkapitole, která nese název „Bitva o Anglii.“ Tato malá podkapitola v kapitole 2. světové války v této učebnici podává přesné informace, které se dané bitvy týkaly. Jsou zde uvedena věcná fakta jako letopočty, jména významných osobností, je doplněna i několika fotografiemi a dokonce doplněna o výnos tehdejšího anglického premiéra Winstona Churchilla.⁶⁸ Takto uceleně a velmi prakticky je sepsáno celé téma týkající se 2. světové války, přes mnohé bitvy a útoky na státy Evropy (např. tažení proti Polsku, bitva u Moskvy, nebo útok proti Skandinávii a západní tažení). Velice hojně je zde nastíněn jeden z hlavních cílů války, a to vyhlazení zejména židovských obyvatel a etnických skupin, jako byli například Romové. Tzv. židovské problematice je věnována sice menší kapitola, ale o to více podrobná a věcná, obsahující nejdůležitější informace o plánu vyhlazení Židů, koncentračních táborech a jejich obětech.⁶⁹ Všechny tyto informace zde byly uvedeny přesně, plnohodnotně a podávaly přesné základní, doplňující i velice podrobné informace o probírané látce. Již v kapitole o židovské problematice se také konečně dostáváme k hledanému pojetí nucené práce a informacím o totálním nasazení. Tato informace je zde však, dá se říci, poměrně neuspokojivá. První zmínka o nucené práci v této učebnici dějepisu zní: „*Po dobytí Polska zde umístili německé kolonisty, přes jeden milion Poláků zavlékli do Německa na nucené práce a pro zbytek polského národa chystali postupnou likvidaci.*“⁷⁰ Nesrovnatelně tedy k židovské problematice a koncentračním táborům téma nucené práce bylo pouze zmíněno. Spojení tří slov, bez jakéhokoliv vysvětlení, co vše nucená práce obnášela a co vše tato práce zahrnovala, je nedostačující. Tato první zmínka tedy neudává přesné a ucelené informace o dané problematice. Učebnice a její kapitoly dále postupují podle toho, jak se 2. světová válka vyvíjela. Volně přechází ke kapitole

---

⁶⁸ II. světová válka – léta nesvobody. In: KUKLÍK, Jan a Jan KUKLÍK. Dějepis 4. Nejnovější dějiny. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2005, s. 66-67.

⁶⁹ KUKLÍK, J. a J. KUKLÍK. Dějepis 4. Nejnovější dějiny, s. 70-71.

⁷⁰ Tamtéž, s. 71.

týkající se okupace území zapříčiněné nacistickým Německem. Do této části samozřejmě spadá i tehdejší Protektorát Čechy a Morava. V podkapitole, která hovoří o sudetské župě, je další menší zmínka o totálním nasazení a nucené práci. Ovšem ani tato zmínka neoznačuje nic víc, než pouhý dodatek k hlavnímu tématu této podkapitoly. Totálně nasazení jsou zde uvedeni v jediné větě, v které stojí, že na území sudetské župy se vytvářely jakési malé skupinky občanů, které nepřistoupily a nesouhlasily s obsazením tohoto území a vytvářely se tedy odbojové skupiny. V závěru poté stojí, že tyto odbojové skupiny spolupracovaly mj. i s Čechy a totálně nasazenými.⁷¹ Znovu je zde tedy zřejmé, že prozatím totální nasazení stojí v této učebnici pouze jako doplňující informace k průběhu a vytváření 2. světové války. Jak již bylo řečeno, učebnice a její kapitoly postupují dle časové osy, podle které se válka vyvíjela. Nyní je zde sepsána větší kapitola týkající se hlouběji jen Protektorátu Čechy a Morava. Tato kapitola podává ucelené informace o zřízení Protektorátu, tehdejší protektorátní vládě, okupační správě i o protektorátním hospodářství a životě obyčejných občanů. Zde by se dalo předpokládat, že když totální nasazení bylo nedílnou součástí českých dějin, bude zde toto téma rozšířeno a vysvětleno podrobně. Oproti předchozím pouhým zmínkám k tomuto tématu se dá říci, že jsou zde detailněji popsány hlavní body nucené práce, i přesto, že je tento popis i tak velice krátký. V této kapitole již nestojí pouze zmínka, která by zahrnovala jen spojení dvou slov, ale je zde sepsán malý odstavec v kterém stojí: *„Od března 1942 musel každý veřejný zaměstnanec znát němčinu a skládal z ní zkoušku. S obavami byl sledován postupující režim nucené práce v protektorátu, organizovaný pracovními úřady. Od roku 1942 byly na práci do Německa, Rakouska a na území sudetské župy nasazeny celé ročníky mládeže a úplný počet „totálně nasazených“ se odhaduje na 600 000 lidí.“*⁷² Na další straně se poté objevuje další zmínka, která se týkala již zmíněného protektorátního hospodářství. Stojí zde, že Němci považovali využití protektorátního hospodářství a českých pracovních sil za prvořadý úkol, který tehdejší Protektorát Čechy a Morava měl. Je zde zmíněna centrální regulace zemědělské výroby, přičemž protektorátní orgány ukládaly, jaké plodiny se budou pěstovat, i zmínka o tom, že se zemědělcům přidělovaly pracovní síly. Tyto zmínky nejsou nijak ohromné, či vyčerpávající, ale minimálně udávají základní informace o této problematice. Je zde stručně vysvětleno, že totální nasazení byla forma nucené práce,

---

⁷¹ KUKLÍK, Jan a Jan KUKLÍK. Dějepis 4. Nejnovější dějiny. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2005, s. 75.

⁷² Tamtéž, s. 80-82.

kteřou vykonávali čeští pracovníci z donucení pracovních úřadů, na nucené práce odcházely celé ročníky obyvatel, práce tedy byla vykonávána na více územích, jako bylo nacistické Německo, Rakousko apod. a je zde uveden i odhadovaný počet všech totálně nasazených pracovníků z Protektorátu. Lze říci, že tyto informace jsou opravdu základní a utvářejí jakousi základní představu o tom, co režim nucené práce, neboli totální nasazení znamenalo, avšak pouze na příkladu Protektorátu Čechy a Morava. Až do teď v učebnici nebyla hlubší zmínka o totálním nasazení, které se týkalo pracovníků z celé Evropy. K této narážce lze však postupně dojít, a to až do kapitoly, která vypráví o charakteristických rysech 2. světové války. Zde je popsána celková charakteristika války, která se týkala de facto všech států Evropy. Zmínku o totálním nasazení zde nalezneme také. Píše se zde, že 2. světová válka po porážce u Stalingradu v roce 1943 znamenala nejen totální válku, která zasáhla okupované země Evropy, ale také totální mobilizaci všech lidských a ekonomických zdrojů. Dočteme se zde, že do nucených prací bylo nasazeno 8 milionu zahraničních dělníků a válečných zajatců z obsazené Evropy, statisíce vězňů z koncentračních táborů a celé toto totální nasazení vzalo životy milionům pracovníků v obsazených státech Evropy. V závěru této zmínky o nucené práci pak stojí, že ani tato totální mobilizace pracovních sil a pracovní nasazení milionů obyvatel nemohlo vyrovnat celkovou ekonomickou převahu států, které stály proti nacistickému Německu (např. USA).⁷³ Tyto čtyři zmínky zde vypsané jsou jedinými informacemi v celé učebnici, které se týkaly totálního nasazení. Ačkoliv jsou zde vypsané, dá se říci, základní informace, nelze tvrdit, že by tyto informace poskytovaly ucelený pohled na celou tuto problematiku. Je to jakési pouhé nastínění tématu, které by bylo dobré ještě více a hlouběji rozvést. Byť se zde v této učebnici můžeme dočíst, kolik obětí padlo díky nuceným pracím a že tato čísla sahala do několika milionů, je trochu zklamáním, že tomuto tématu v této učebnici dějepisu nebylo věnováno více prostoru. Vedle všech bitev, které za války proběhly, vedle všech politických vůdců a hlavního účelu války, jímž bylo vyhlazení rasy Židů, stojí totální nasazení opodál. O to víc je to zklamáním, když totální nasazení bylo velkou součástí dějin nejen českého národa, ale i mnoha evropských zemí.

Další učebnicí, v které bude vyhledáno a prozkoumáno totální nasazení, je učebnice České dějiny II. Již z názvu této učebnice vyplývá, že se nezabývá celkovou

---

⁷³ KUKLÍK, Jan a Jan KUKLÍK. Dějepis 4. Nejnovější dějiny. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2005, s. 108.

historií světa a jeho proměny v dějinách, ale je orientována pouze na dějiny české. Její časová osa se pohybuje od Rakouského císařství až po utváření nové demokracie po roce 1989. Jelikož jde v této učebnici pouze o české dějiny, dějiny ostatních zemí Evropy jsou zde zmíněny jen okrajově. Celá učebnice je ale, stejně jako ta předchozí, velice dobře strukturována, věcně a přesně napsána. Jednotlivé kapitoly poskytují ucelené informace o dané problematice, je zde kladen důraz na nejdůležitější momenty a historické údaje. Ty jsou mj. pro studenty ztučněny, aby poskytly lepší orientaci v textu a pomohly studentům k lepšímu zapamatování dané látky. Učebnici, stejně jako předchozí učebnici Dějepis 4, doplňují k lepší orientaci v dějinách a lepší představivosti daného tématu obrázky, mapy a fotografie. Každá kapitola je velice dobře strukturována a doplněna o věcné souvislosti, které souvisí s daným tématem. Pro lepší ucelení a uchopení tématu jsou zde zmíněny např. jednotlivé proslovy osobností z dané doby, dopisy či skutečné články z tehdejších novin. Na konci každé velké kapitoly se poté nachází shrnutí, které poskytuje studentům přehled o nejdůležitějších a stěžejních bodech každé kapitoly a nejsou zde vynechány ani otázky na studenty pro jakési zopakování tématu a úkoly k zamyšlení. Takovýmto způsobem je sestavena i kapitola týkající se českých dějin v období 2. světové války, která nese název Česká společnost za druhé světové války (1939 – 1945).⁷⁴ Jak z názvu kapitoly vyplývá, pojednává o české společnosti a jejím osudu za 2. světové války. Je zde popsán osud českých zemí při okupaci Německem, zřízení Protektorátu Čechy a Morava a zavedení pravidel, která zde nastolila německá vláda. Po pár stranách této kapitoly se přes okupační systém českých zemí a český odboj učebnice dostává k problematice českých zemí po vzniku války. Zde se lze dočíst o hledaném tématu, tedy o totálním nasazení. Totální nasazení je zde součástí části podkapitoly, kde se hovoří o tehdejších protektorátním hospodářství. Ačkoliv by se dalo předpokládat, že v učebnici, která se zabývá pouze českými dějinami, bude na tuto problematiku brán větší zřetel, není tomu tak. Totálnímu nasazení, a tedy nucené práci je zde věnováno pouze pár vět, které nesplňují úkol plné informovanosti o tomto tématu. V učebnici stojí pouze: *„Regulovaná byla také zemědělská výroba, zemědělcům byly předepsány povinné dodávky jejich produktů, volný prodej zemědělských výrobků byl zakázán. Organizovaně se rozmísťovaly pracovní síly. Během války vznikl režim nucené práce, který několika ročníkům mládeže*

---

⁷⁴ Česká společnost za druhé světové války (1939 – 1945). In: KVAČEK, Robert. České dějiny II. Učebnice pro střední školy. Praha: SPL – Práce ve spolupráci s nakladatelstvím Albra, 2002, s. 150-174.

*přinesl pracovní nasazení přímo v Německu.*⁷⁵ Toto je jediná zmínka v celé učebnici, která poukazuje na vznik totálního nasazení. Nucená práce je zde sice zmíněna, ale její pojetí a její vysvětlení je zde zcela nedostatečné. Studentům, kteří z této učebnice dějepisu budou vycházet, nepodává tato informace o nucené práci žádné důležité, nebo věcné informace. Pouze poukazuje na to, že totální nasazení nějakým způsobem probíhalo. Aby však studenti dostali ucelený přehled o tomto tématu, je nutné tuto část dějin rozvést alespoň o základní informace, které se dají vyčíst např. v učebnici předešlé. Je tedy poněkud zarážející, že ač se tato učebnice orientuje pouze na české dějiny, tato významná část dějin je zde odbyta pouze pár větami, které vysvětlují pouze to, že totální nasazení probíhalo a na nucenou práci byly odváděny ročníky obyvatel do nacistického Německa. Celý kontext totálního nasazení a tedy nucené práce zde ale chybí. Není zde poukázáno, co nucená práce obnášela, jaké měli pracovníci podmínky, ani že tato práce probíhala např. i na území bývalého Protektorátu Čechy a Morava. Po této zmínce o tehdejší řízeném hospodářství pokračuje učebnice přes kapitoly o prosazování obnovy Československa, plán Němců na poněmčení Protektorátu a jeho obyvatel a až přes rozsáhlou kapitolu o vyhlazovacím plánu proti Židům. Dále se ubírá směrem k českému odboji, který byl veden zejména proti Reinhardovi Heydrichovi, pokračuje k závěru války a zvětšujícímu se československému odboji. Celá kapitola poté končí nastíněním kultury, která se vytvářela v době fungování Protektorátu a v závěru celé kapitoly lze spatřit jakési shrnutí nejdůležitějších událostí, okamžiků a základních dat. Celkově se dá tedy říci, že tato učebnice přináší základní údaje týkající se 2. světové války v Protektorátu Čechy a Morava a podává jakýsi nástin situace, která v letech 1939-1945 nastala. Jsou zde popsána základní důležitá fakta, ale rozšíření některých pojmů, jako je např. totální nasazení zde zásadně chybí. Jak je zmíněno výše, měla by zde být uvedena minimálně definice nucené práce, co tato práce obnášela, kým byla vykonávána a jaký druh práce byl pracovníky prováděn. V komparaci s předešlou učebnicí Dějepis 4 jsou tyto informace zcela minimální a nepodávají ucelený základ potřebný k pochopení daného tématu.

Třetí učebnice dějepisu, která je zde podrobena analýze, je učebnice Dějiny 20. století. Tuto učebnici napsali stejní autoři, jako učebnici Dějepis 4, ovšem o pár let dříve. Lze tedy předem předpokládat, že bude obsahovat minimálně dostačující

---

⁷⁵ KVAČEK, Robert. České dějiny II. Učebnice pro střední školy. Praha: SPL – Práce ve spolupráci s nakladatelstvím Albra, 2002, s. 155.

informace o problematice 2. světové války. Struktura této učebnice je velice podobná učebnicím předešlým. Obsahuje jednotlivé kapitoly, dělicí se na menší podkapitoly, jako ostatní dvě učebnice je i tato doplněna obrázky a mapami, příklady psaných dokumentů i závěrečným shrnutím nejdůležitějších dat z každé kapitoly a otázkami na studenty. Na rozdíl ale od předešlé učebnice České dějiny II se učebnice již nezaměřuje pouze na dějiny českých zemí, ale je orientována na dějiny světové počínající první světovou válkou, přechodem přes 2. světovou válku a končí charakteristikou a vysvětlením tématu týkajícího se rozpadu Sovětského svazu. Aby se analýza znovu zaměřila na totální nasazení, a tedy nucenou práci, je znovu nutné charakterizovat období 2. světové války, které je zde věnována jedna ucelená kapitola a nese název Druhá světová válka. Kapitola 2. světové války je zde popsána dle jejího průběhu od začátku až do konce. Po vysvětlení tématu začátku války se již na úplném začátku můžeme setkat s prvním údajem, který poukazuje na problematiku totálního nasazení. Jelikož ale počáteční předpoklad u této učebnice a jejích autorů byl správný, podává přesně ty samé informace, jako novější učebnice Dějepis 4. Ovšem s tím rozdílem, že v této učebnici, tedy v učebnici Dějiny 20. století, se již na začátku lze dočíst, že 2. světová válka neznamenal jen „totální válku“, ale také „totální mobilizaci“ pracovních sil, která byla nutná pro německé hospodářství.⁷⁶ Přesně tato slova najdeme v již zmíněné učebnici Dějepis 4. Kapitola 2. světové války poté pokračuje svým průběhem přes velký počet provedených bitev a obsazení mnoha území. K problematice totálního nasazení se však v této učebnici dostáváme ještě jednou a také naposledy. To v podkapitole 2. světová válka v jihovýchodní Evropě v letech 1940-1941. Zde stojí zmínka, která se týkala pouze polského obyvatelstva: „*Po dobytí Polska zde usídlili německé kolonisty, přes jeden milion Poláků zavlekli do Německa na nucené práce a pro jejich zbytek byla vytvořena zvláštní oblast, tzv. Generální gouvernement.*“⁷⁷ Toto jsou dvě jediné zmínky, které se týkají totálního nasazení a nucené práce, které se v celé učebnici nacházejí, a znovu nelze tvrdit, že by tyto informace k danému tématu měly pro studenty plnohodnotný význam.

Celkově lze tedy říci, že ač se téma totálního nasazení řadí stále mezi velice aktuální, je dle mého názoru dosti zarážející, že v učebnicích dějepisu, které mají studentům poskytnout ucelený přehled o historii a měly by nést všechna věcná fakta

---

⁷⁶ Druhá světová válka. In: KUKLÍK, Jan a Jan KUKLÍK. Dějiny 20. století. Učebnice pro střední školy. Praha: SPL – Práce ve spolupráci s nakladatelstvím Albra, 2000, s. 71-72.

⁷⁷ KUKLÍK, J. a J. KUKLÍK. Dějiny 20. století. Učebnice pro střední školy, s. 82.

týkajících se významných událostí, se o totálním nasazení píše pouze minimálně. Několik odstavců či vět nepředstavuje, dle mého názoru, dostačující informace o této problematice. Přestože z analýzy všech tří zmíněných učebnic dějepisu vyplývá, že nejlépe zpracovaná učebnice s tímto tématem, je Dějepis 4, nese v sobě informace o této problematice pouze minimální. Přesto se ale řadí mezi nejpoužívanější učebnice na českých středních školách a gymnáziích, třebaže by téma totálního nasazení, které hrálo ve světových dějinách důležitou roli, mělo být mnohem více doplněno a lépe studentům nastíněno. Studenti mají tudíž k dispozici pouze tato fakta. Nelze samozřejmě přesně tvrdit, že studenti se učí pouze z učebnic. Samozřejmě je k učebnicím nutný výklad jednotlivých vyučujících, ovšem jednotlivé výklady jsou již osobní záležitostí každého vyučujícího, tudíž je nelze do této analýzy zahrnout. Je možné, že při mluveném výkladu učitelé na tuto problematiku kladou větší důraz, ale pokud by se hodiny dějepisu na středních školách a gymnáziích odvíjely pouze od látek popsaných v jednotlivých učebnicích, informace studentů o nucené práci a totálním nasazení budou bohužel pouze nedostatečné.

3. Teorie sociologického výzkumu

Třetí kapitola již pojednává o sociologických výzkumech, a to z obecného hlediska. Než bude hovořeno podrobněji o jednotlivých typech výzkumů, věnuji se zde obecné definici, co sociologický výzkum vlastně znamená a jaká jsou jeho specifika.

Jakýkoliv výzkum, a tedy i sociologický výzkum, je proces, který vychází z určitých poznatků, neboli základních teorií, a zkoumá skutečnost určitého děje. Tento proces nazýváme empirické zkoumání. Aby mohl být výzkum realizován, slouží nám k tomu určité získané hodnoty neboli empirická data. Obecně výzkum, a tedy i sociologický výzkum, je dlouhodobá plánovaná činnost, která v sobě zahrnuje jak teoretickou, tak empirickou složku zkoumání. U sociálního výzkumu jde ovšem specifičtěji o zkoumání prvků, jevů a procesů, které mají mezi sebou vzájemný vztah a jsou součástí nějaké skutečnosti. Při tomto zkoumání jde zejména o jedince, uskupení, či jakékoliv relace, které spolu dohromady vytvářejí určitý stav, činnost, nebo vztah k určitým věcem. Sociologické výzkumy jsou velmi specifické, a to zejména tím, že empirické údaje, a tedy výsledky daného výzkumu jsou mnohdy, ovšem ne vždy, nepřesné. Sociologické výzkumy totiž pramení ze zdrojů, u kterých nelze přesně určit, jestli jsou pravdivé (např. pro naše potřeby svědectví pamětníků o historické události, zápisy v kronice apod.). Tato neurčitost je zapříčiněna zejména subjektivitou. A to jak na straně výzkumníků, tak na straně osob, které daná fakta pro výzkum poskytují. Velmi často totiž výzkumník není svědkem dané události, kterou zkoumá, a musí tudíž spoléhat na výpovědi svědků či dokumentů, které nemusejí být vždy přesné. Sociologický výzkum se ovšem zaměřuje nejen na osoby, instituce a jejich vztahy mezi sebou, ale také na zkoumání sociálního světa, který stojí jako protipól výzkumům, kterými se zabývají exaktní vědy, jako je například fyzika nebo chemie, u kterých se výzkum provádí na základě přesně získaných informací, dat, nebo výpočtů. Tedy na rozdíl od výzkumu v exaktních vědách se sociální výzkum provádí v oborech, jako je například sociologie, psychologie, pedagogika apod.⁷⁸

Při svém sociologickém výzkumu se zabývám smíšeným výzkumem, který má formu dotazníkového šetření, ve kterém se nachází otázky otevřené (např.: Můžete tento

---

⁷⁸ REICHEL, Jiří. Kapitoly metodologie sociologických výzkumů. Praha: Grada, 2009, s. 21-26.

pojmem definovat?) i otázky uzavřené (typu volby ano/ne). Smíšený výzkum je specifický výzkum, který v sobě nese složky jak kvalitativního, tak kvantitativního výzkumu a jeho vyhodnocení je tudíž jak kvantitativní (statistické), tak kvalitativní (metody hledání témat, pravidelností ve sdělení, možné podoby odpovědí apod.).⁷⁹ O jednotlivých výzkumech pojednávám podrobněji v dalších podkapitolách.

3. 1 Kvantitativní výzkum

Než budou uvedeny hlavní body kvantitativního výzkumu, nejprve zde uvedu obecnou charakteristiku tohoto výzkumu a poté již blíže jeho formy, postupy specifika a pravidla.

Předpokladem pro vytváření a provedení kvantitativního výzkumu je, že lidské chování, jednání a názory se dají měřit. Hlavním cílem při tomto kvantitativním měření je statistickými metodami analyzovat a popisovat získané údaje a informace vzhledem k sledovaným proměnným. Při tomto postupu je důležité zohlednit následující body: základní teorii, od které se bude odvíjet celý výzkum, zvolit hypotézu, kde budou porovnána data X a Y , poté provedení měření, z daných získaných informací vyhodnotit hypotézu a výsledek porovnat s původní teorií. Měření v každém případě musí být validní a spolehlivé. Kvantitativní výzkum přitom může být buďto experimentální, nebo neexperimentální. Při experimentálním výzkumu výzkumník úmyslně přivodí změnu situace nebo okolností sledovaných jedinců, poté je v závislosti na sobě porovnává a zkoumá jejich změnu. Výzkumník tedy porovnává souřadnice X a Y . U neexperimentálního výzkumu je rozdíl v tom, že výzkumník neuplatňuje změnu situace, jinak výzkum vypadá podobně jako experimentální.⁸⁰

Jako první při vytváření kvantitativního výzkumu je důležité stanovení problému. Stanovení problému je pro každý výzkum klíčový a stanoví se předběžnou teoretickou analýzou. Aby se tento problém dal stanovit, či definovat, je nutné se předem velice dobře seznámit s danou tematikou, s kterou ve svém výzkumu chceme pracovat. K tomu slouží různé publikace, odborná literatura, internetové zdroje, časopisy, sborníky, encyklopedie apod. Tato přípravná fáze výzkumu musí být velice dobře propracována, aby cílový výzkum byl co nejkvalitnější. Když jsme seznámeni

---

⁷⁹ HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005, s. 60-61.

⁸⁰ Tamtéž, s. 46-47.

s danou tematikou, je nutné co nejlépe a přesně definovat hlavní problém či otázku výzkumu a určit proměnné, s kterými budeme ve výzkumu pracovat. To znamená, musí být přesně definováno, na co se ve svém výzkumu zaměříme. Např. studenti středních škol a gymnázií, blíže definováno studenti prvních a čtvrtých ročníků z důvodu možné lepší, nebo horší informovanosti o dané problematice. Proměnné lze rozdělit na dvě skupiny, a to na tzv. nezávisle proměnné a závisle proměnné. „*Nezávisle proměnná je vlastnost (jev), která je příčinou nebo podmínkou vzniku jiné vlastnosti (jevu). Závisle proměnná je vlastnost (jev), která je výsledkem (následkem, důsledkem) působení nezávisle proměnné. Např. negativní chování dítěte ve školce (závisle proměnná) může být způsobeno např. konfliktními vztahy mezi jeho rodiči (nezávisle proměnná).*“⁸¹ Abychom tedy správně vedli a formulovali problém výzkumu, měla by jeho hlavní otázka vyjadřovat vztah mezi proměnnými navzájem. Po stanovení daného problému přichází formulace hypotéz. Zjednodušeně řečeno, proč by daný problém mohl vzniknout právě takto, nebo jaká je jeho příčina. Ovšem žádný empirický výzkum nemůže hypotézu přesně potvrdit, nebo vyvrátit, spíše jde o zdůvodnění její přijatelnosti. Při formulaci hypotéz je také důležité její formulování, a to buď oznamovací, nebo tázací větou. Jak již bylo řečeno, hypotéza musí vyjadřovat vztah mezi dvěma proměnnými a musí být empiricky ověřitelná. Aby byla hypotéza při kvantitativním výzkumu přijata, musí být sesbíráno co nejvíce dat pro analýzu proměnných.⁸² Při analyzování a vyhodnocování dat v kvantitativním výzkumu je velice důležitá statistika. Statistika je věda, která pomáhá analyzovat a charakterizovat data, která jsou klíčová pro jakýkoliv výzkum. Je to početní metoda, pomocí níž dojdeme k cíli našeho výzkumu. Statistická analýza zkoumá již předem definovaná data, která tvoří aktuální hodnoty proměnných. Proměnné v této početní metodě ovšem mohou být definovány buď závisle, nebo nezávisle. Závisle proměnné znamenají ta data, která jsou *cílová, odpověďová*, nebo také *kritériální*. Nezávisle proměnná data jsou ta, která jsou *explanační proměnná*, nebo je můžeme nazývat slovem *prediktor*. Jak již bylo zmíněno, mezi proměnnými existuje vztah, který je ovlivňuje navzájem. To znamená, že nezávisle proměnná způsobuje změnu závisle proměnné. Aby byla dostatečná kvalita měření, musí být měření přesné, správné a musí být přesně definováno výběrové šetření (blíže v kapitole 4). Statistika nám tedy pomáhá určit výsledky výzkumu, kvantitativně

---

⁸¹ CHRÁSTKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007, s. 16.

⁸² Tamtéž, s. 12-19.

je analyzovat a například pomocí procent, nebo průměru, graficky znázornit jeho výsledky.⁸³

3. 2 Kvalitativní výzkum

Vedle již zmíněných kvantitativních výzkumů existují i kvalitativní výzkumy. V dnešní době je to čím dál tím častěji používaná metoda výzkumu. Nyní stojí kvalitativní výzkumy na stejné rovině jako výzkumy kvantitativní. Obecně řečeno, kvalitativní přístup je přístup, který zkoumá sociální problémy a možné vztahy mezi nimi. Rozdíl mezi kvalitativním a kvantitativním přístupem je ten, že kvalitativní přístup, nebo výzkum, nezkoumá numerické hodnoty a kvantitu získaných informací, ale hodnotí je pomocí různých nahlížení na danou problematiku, subjektivním hodnocením a vytváří obraz prostředí, ve vztahu s dalšími aspekty. Údaje, které kvalitativní výzkum zkoumá, jsou pak dány hlubším a časově náročnějším výzkumem.⁸⁴

Aby kvalitativní výzkum byl skutečně reprezentativní, musí obsahovat tři složky. A to zejména údaje, které můžeme získat z mnoha zdrojů (např. rozhovory nebo pozorování), dále pak analytické nebo interpretační postupy, kdy díky těmto postupům dojdeme až k určenému cíli, a v neposlední řadě písemné, nebo ústní zprávy, které fungují jako konečný závěr výzkumu a jsou publikovatelné. Ovšem na začátku každého výzkumu, jak již bylo zmíněno i výše, musí existovat výzkumný problém. Ten je definován výzkumníkem, podle toho, jakou problematikou se chce ve svém výzkumu zabývat. Samozřejmě k dostatečné informovanosti slouží zdroje (např. publikace, odborná literatura apod.). Po definování výzkumného problému musí být definována výzkumná otázka, kterou chceme svým výzkumem zodpovědět. S otázkou výzkumu je velice úzce spojena i volba teorie, s kterou budeme v průběhu kvalitativního výzkumu pracovat. V případě tohoto výzkumu je to tvorba zakotvené teorie. Tato teorie je jedinečná v tom, že výzkumník nejprve zkoumá a zaměřuje se na oblast a její problematiku, aniž by si předtím stanovil teorii, kvůli které danou oblast zkoumá. Jednoduše řečeno nejprve se provádí výzkum a až posléze z něj vyplynou jistá data, s kterými bude nadále pracováno. Cílem této metody je tedy vytvoření teorie, která odpovídá tomu, v jaké oblasti a co výzkumník zkoumá. Když je toto vše provedeno,

---

⁸³ HENDL, Jan. Přehled statistických metod: analýza a metaanalýza dat. Praha: Portál, 2015, s. 41-56.

⁸⁴ REICHEL, Jiří. Kapitoly metodologie sociologických výzkumů. Praha: Grada, 2009, s. 40-41.

přichází na řadu hodnocení a analýza výsledku. Ovšem tuto danou analýzu mnozí odborníci zpochybňují a spíše se přiklánějí k názoru, že by data, která výzkum shromáždí, měla být pouze prezentována a popsána s minimem vlastní interpretace.⁸⁵

Jak již bylo zmíněno, při kvalitativní analýze dat jde o nalezení systematické podobnosti, pravidelnosti, nebo vztahů mezi zkoumanými objekty. Tato data jsou získána většinou v písemné podobě. Ať jsou to přepisy rozhovorů, pozorování, nebo jakékoliv dokumenty. Při analýze dat si výzkumník musí stanovit, jaký přístup při analyzování dat použije. Buďto realistický přístup, který bere v potaz věrohodnost výpovědí respondentů, stejně jako zkreslení dat výzkumníkem, nebo poté narativistický přístup, který eliminuje riziko naivity a nevěrohodnosti, ale díky tomu přináší omezený okruh poznatků a informací. Důležité při analýze je také udržování spojení mezi tvrzením a zdrojem dat. To znamená, že se musí zohlednit jak získané informace o dané okolnosti, tak tvrzení, které přináší provedený výzkum. Všechna data, která jsou získána pomocí výzkumu, jsou však nestrukturovaná. Díky tomu musí výzkumník začít s organizací a jednotlivým zpracováním všech dat. To lze nejlépe provádět pomocí otevřeného kódování, které je použitelné v široké škále kvalitativních výzkumů. Otevřené kódování zjednodušeně řečeno rozebírá jednotlivá slova, slovní spojení, věty, nebo odstavce na jednotlivé kódy a rozdělí je na jednotky. K takto rozděleným jednotkám je potom přiřazen jakýsi kód, který nese označení pro určitý typ výpovědi (v některých případech může nést označení pro více výpovědí). Ke správnému kódování slouží jako pomůcka návodné otázky, které nám pomáhají k lepší analýze výpovědi (např. Co?, Kdo?, Jak?, Kde?). K dalšímu kódování potom používáme kódy, které odpovídají danému zkoumání, nebo ty, které jsou v textu samy reprezentovány respondentem. Tyto kódy poté nazýváme *in vivo kódy*. Díky postupnému kódování je zjištěno, že jednotlivé výpovědi jsou uváděny v jakýchsi frekvencích, mají návaznost na sebe sama a mnohdy se i opakují. Pomocí tohoto kódování dojdeme k tomu, že dané výroky se opakují, a tím pádem mají mezi sebou nějaký vztah. Díky této permanentnosti lze odhalit mnohé teorie, které se skrývají za danými výpověďmi a mohly by vést k novému objevu. Když je v práci hotové kódování, začne se dělit do několika kategorií. Tomuto procesu říkáme kategorizace, kterou provádíme buďto po jednotlivých řádcích, větách, nebo odstavcích. Každý kód dostane svoje označení

---

⁸⁵ STRAUSS, Anselm a Juliet CORBINOVÁ. Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie. Boskovice: Albert, 1999, s. 12-26.

a začínají se seskupovat podle podobností, nebo souvislostí mezi sebou. Takto se nám postupně vytvářejí kategorie (každá má své pojmenování), do kterých poté spadají jednotlivá data a vytváří se nám tím možné, prozatím tedy „hrubé“ výstupy. Technika otevřeného kódování je sice složitá, ale při kvalitativních výzkumech velice užitečná, protože odhalí skryté významy v textu, se kterými se bude nadále hlouběji pracovat.⁸⁶

Po otevřeném kódování následuje hlubší rozpracování dat, a to pomocí axiálního kódování. Jak již bylo řečeno, otevřené kódování uspořádává jednotlivé údaje výzkumu do kategorií a zaměřuje se na jejich podobnost. Axiální kódování tyto údaje novým způsobem charakterizuje a skládá dohromady pomocí nových kategorií a subkategorií. Zde se vytváří to, z čeho postupně vzejdou hlavní kategorie získaných dat. Subkategorie jsou vytvořeny z jevů, které jsou zasazeny do strategií a zkoumají se zde též následky strategií. Zjednodušeně řečeno, z kategorií se vytvoří na základě vztahů jevů, strategií a následků subkategorie, které již blíže určují dané termíny a možné bližší výsledky výzkumu. Tyto subkategorie vznikají na základě paradigmatického modelu. Tento model pomáhá přemýšlet o údajích systematicky a zjišťovat vzájemné vztahy, které mají mezi sebou. K tomu pomáhají jeho prvky. Jsou jimi: jev (událost, či dění), příčinné podmínky (události vedoucí ke vzniku jevu), kontext (konkrétní vlastnosti, které náleží danému jevu), intervenující podmínky (podmínky ovlivňující strategie nebo obecné podmínky jevu), strategie jednání a interakce (procesuální a cílená) a v neposlední řadě následky (výsledky). Tento model je pro kvalitativní výzkumy velice důležitý, protože bez něj by získaná a analyzovaná data byla nepřesná. Ke správnému použití tohoto modelu slouží otázky, které uvádějí kategorie do jednotlivých vztahů, které určují mezi jednotlivými kategoriemi pravidelnost. Díky těmto faktorům můžeme pomalu přecházet k vytvoření, potvrzení či vyvrácení možných hypotéz výzkumu.⁸⁷

Po axiálním kódování přichází poslední část kódování, a to selektivní kódování. Selektivní kódování má za úkol vytvořit integraci všech jednotlivých kategorií. Příliš se neliší od axiálního kódování, ale provádí se již na vyšší úrovni. Při selektivním kódování se vybere jedna centrální kategorie, která utváří vztah mezi ostatními jednotlivými teoriemi. K integraci slouží pět hlavních bodů. Jsou jimi: stanovení kostry příběhu, uvedení pomocných kategorií ve vztahu k hlavní, centrální kategorii, kategorie

---

⁸⁶ ŠVARÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára a kol. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2014, s. 207-222.

⁸⁷ STRAUSS, Anselm a Juliet CORBINOVÁ. Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie. Boskovice: Albert, 1999, s. 70-85.

ve vzájemném vztahu na dimenzionální úrovni, ověření vztahů dle údajů a doplnění jednotlivých kategorií. Abychom určili, která kategorie bude centrální, musíme si velice dobře promyslet, jaká informace nám z výzkumu vyplývá jako hlavní a jaké jsou její hlavní vlastnosti. Poté, co definujeme centrální kategorii, je tedy nutné uvést ostatní kategorie do vztahu k ní. Tím vzniknou pomocné kategorie. Když toto vše splníme, neboli vytvoříme, můžeme vytvořit analytickou verzi příběhu a již možné, pevnější teorie. To vše z jistých podobností tvrzení, určených kategorií, jejich vzájemných vztahů a pravidelností v našem výzkumu.⁸⁸

Než ve své práci přejdu ke konkrétnímu pracovnímu postupu, tezí a teoriím, chtěla bych zde uvést jakési shrnutí pomocí tabulky, která názorně ukazuje, jaké jsou hlavní odlišnosti mezi kvantitativním a kvalitativním výzkumem.

Tabulka č. 2: Rozdíly mezi kvantitativním a kvalitativním přístupem.

Kvantitativní přístup	Kvalitativní přístup
Extenzivní šetření zkoumané skutečnosti	Intenzivní šetření zkoumané skutečnosti
Dedukce: nejprve formulace vztahů, pak sběr dat	Indukce: nejprve sběr dat, pak formulace vztahů
Zkoumání předpokládaných vztahů, ověřování hypotéz	Identifikace vztahů, vytváření nových hypotéz
Zkoumání několika aspektů u mnoha objektů	Zkoumání mnoha aspektů u mála objektů
Postup předem naplánován projektem zkoumání	Postup flexibilně reaguje na zjištěné informace
Získávání údajů vysoce standardizované	Získávání údajů značně nestandardizované
Sběr a analýza dat lze provést poměrně rychle	Sběr a analýza údajů jsou většinou časově náročné
Po výzkumu výběrového souboru sběr dat končí	Sběr dat končí po teoretickém nasycení
Vyhodnocování dat po ukončení jejich sběru	Vyhodnocování dat v průběhu jejich sběru
Statistické zpracování dat nezbytné	Využití statistiky minimální až nulové
Kvantifikace dat, unifikace výpovědí vysoká	Výpověď nekvantifikovaná, jedinečná, obrazná
Zobecnění výsledků možné a očekávané	Zobecnění výsledků problematické, píše nemožné
Výsledky relativně nezávislé na výzkumníkovi	Výsledky mohou být ovlivněny výzkumníkem

⁸⁸ STRAUSS, Anselm a Juliet CORBINOVÁ. Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie. Boskovice: Albert, 1999, s. 86-105.

Testuje validitu porozumění zkoumanému problému	Pomáhá porozumět zkoumanému problému
Závěry někdy příliš abstraktní pro konkrétní podmínky	Dobré poznání konkrétních podmínek a situací

Zdroj: REICHEL, Jiří. Kapitoly metodologie sociologických výzkumů. Praha: Grada, 2009, s. 41.

4. Pracovní postup, realizace výzkumu, výchozí teze

V této části se již práce ubírá k samotnému výzkumu a zejména k tomu, co výzkumu předchází. Na začátku každého výzkumu je velice důležité stanovit cíl práce a hypotézu. Jak již stojí v úvodu a často je tato zmínka uvedena i v práci samotné, výzkum se orientuje na studenty prvních a čtvrtých ročníků českých středních škol a gymnázií a zkoumá jejich informovanost o totálním nasazení, neboli o nucené práci. Výzkum je tedy zaměřen na mladší generace mj. v návaznosti na to, jestli již v hodinách dějepisu probírali téma 2. světové války, nebo nikoliv. Tomuto populačnímu vzorku tudíž odpovídají studenti prvních a čtvrtých ročníků středních škol a gymnázií. Pro výběr studentů tohoto věkového rozmezí předcházela mnou vytvořená teorie, neboli hypotéza a také má vlastní zkušenost, že osoby mladších ročníků narození nejsou mnohdy zainteresováni do historie a o toto téma se často vůbec nezajímají. Mnohdy pro ně historie představuje jakýsi velký skok do minulosti, o který nemají současné generace tak velký zájem jako například o současnost nebo budoucnost. Z toho vyplývá má prvotní teorie, že jejich informovanost o tomto tématu nebude nijak vysoká. Samozřejmě nelze tvrdit, že žádní studenti o této problematice nevědí, ale dle mého názoru jejich informovat o totálním nasazení a celkově o tomto období bude buď jen základní, nebo minimální. Na tomto základu a na této teorii je postavený celý výzkum.

Zde je tedy popsán pracovní postup, dle kterého se daný výzkum ubíral. Pracovní postup je vždy nutné velice dobře promyslet, aby celá práce a celý výzkum měl návaznost a představoval celek. Jako první je nutné určit, u jakých osob bude dotazníkové šetření probíhat (v případě tohoto výzkumu studenti českých středních škol a gymnázií), kteří ve svém studiu navštěvují hodiny dějepisu. Toto kritérium vždy nebylo lehké splnit. Jak je obecně známo, všeobecnému učivu, a tudíž i hodinám dějepisu se věnují zejména gymnázia a některé střední školy. Při tomto výzkumu bylo ale nutné vyloučit ty školy, které neměly v učebních osnovách zahrnuté hodiny dějepisu, nebo se minimálně jejich rozpis učiva neslučoval s množstvím a probraným tématem 2. světové války. Tomuto výkyvu odpovídaly zejména střední odborné školy (např. obchodního zaměření). Z tohoto zjištění bylo tedy zjevné, že výzkum bude realizován u studentů středních škol, které ve svých osnovách budou mít zahrnuté hodiny dějepisu a výzkum proběhne i na osmiletých, šestiletých a čtyřletých gymnáziích. Aby výzkum byl efektivní a smysluplný, zaměření se na zmíněné střední

školy a gymnázia podléhalo regionálnímu kritériu, a to jižním Čechám. Toto kritérium nebylo vybráno pouze pro to, že samotná Jihočeská univerzita, díky které je proveden tento výzkum, se nachází v Jihočeském kraji, ale zejména proto, že jižní Čechy velice blízce sousedí jak s Rakouskem, tak se Spolkovou republikou Německo. Díky této lokalitě, příhraničním vztahům a velké spolupráci mezi jednotlivými státy by současné generace měly mít k příhraničí, k příhraničním projektům a historické minulosti všech tří států blíže. To se týká i totálního nasazení. Jak již stojí v kapitole druhé, totální nasazení, resp. nucená práce byla vykonávána na vlastních územích totálně nasazených, nebo zejména v zemích podmaněných nacistickým Německem a v německé Říši. Vzhledem k tomuto regionálnímu vymezení lze předpokládat, že tehdejší občané Jihočeského kraje a Sudet, měli k těmto pracím blíže a jejich pracovní nasazení českého obyvatelstva bylo pro ně velice známé téma. Díky tomu lze předpokládat vyšší obecnou znalost tohoto tématu studentů, ať již od vlastních rodinných příslušníků, nebo z vlastních obecných znalostí. Výzkum je tedy realizován zejména v městě České Budějovice a v jeho blízkém okolí. Aby byla oslovena co největší masa lidí, a tedy co nejvíce studentů odpovídající danému kritériu vhodných pro výzkum, byl výzkum realizován přímo na středních školách a gymnáziích v této oblasti, které byly ochotné při výzkumu spolupracovat.

Celý výzkum je prováděn pomocí dotazníkového šetření. Po pečlivém sestavení deseti otázek, které mají formu buďto otevřenou, nebo uzavřenou, byl vytvořen nejprve elektronický online dotazník⁸⁹, který po přiložení příslušného odkazu pro vyplnění byl poslán na vybrané střední školy a gymnázia. Celý dotazník je samozřejmě anonymní a při jeho vyplnění byla zaručená plná anonymita. Uvádí se v něm pouze otázky, které odkazují na pohlaví, věk a aktuální studijní ročník respondenta. To zejména pro to, aby bylo jasně čitelné a rozpoznatelné, u jakého respondenta je dotazník vyplňován (zda u studenta prvního, nebo čtvrtého ročníku středních škol a gymnázií). Tato metoda elektronického dotazníku měla být efektivnější a rychlejší než forma tištěná. Po sepsání průvodního dopisu a kontaktování jednotlivých ředitelů a ředitelek středních škol a gymnázií v Českých Budějovicích a okolí, nebyla zaregistrována žádná zpětná vazba. Počet kontaktovaných středních škol a gymnázií čítal minimálně 15 škol, přičemž ani z ani jedné vzdělávací instituce se nedostalo žádné odpovědi. Je poněkud zarážející, že žádná ze škol neposkytla jakoukoliv odpověď na dotaz pro provedení výzkumu.

---

⁸⁹ Viz Příloha č. 1 a Příloha č. 2.

Po několikatydenním čekání se tato metoda osvědčila jako neefektivní a bylo dospěno k jinému závěru. Aby výzkum mohl být plně realizován, bude nutná osobní účast výzkumníka a návštěva daných škol. Přešlo se tedy k tištěné podobě dotazníků⁹⁰ a bylo osloveno několik škol a gymnázií v již zmíněné oblasti. Bylo dosti překvapivé, že některé z vedení středních škol a gymnázií nechtělo spolupracovat a v současné době podporovat vzdělání ostatních studentů. Tento přístup byl zcela překvapující už jen z toho hlediska, že střední školy a gymnázia jsou vzdělávací instituce a vzdělání studentů by pro ně mělo představovat hlavní prioritu. Mnoho oslovených škol tedy s daným výzkumem nesouhlasilo a výzkum na jejich škole byl odmítnut. Opakem ovšem byly ty školy, které výzkum plně podporovaly. Pro realizaci výzkumu byla vyvinuta velká ochota a spolupráce jak od vedení jednotlivých škol, tak od jednotlivých vyučujících, zejména tedy učitelů dějepisu. Aby byl výzkum efektivní, bylo osloveno 500 studentů středních škol a gymnázií. Aby mohla být provedena komparace informovanosti obou ročníků, počet studentů prvních ročníků čítá 250 a počet respondentů ze čtvrtých ročníků je též 250. Po rozdání a následném sesbírání vyplněných dotazníků a očividné reakci mnohých studentů se ještě více potvrdila má teorie, že studenti o tomto tématu příliš nevědí. Často si s otázkami nevěděli rady, snažili se podvádět opisováním od svých spolužáků, nebo hledali potřebné informace na internetu. I když počet těchto studentů byl minimální, dá se díky tomu soudit, že pro ně téma totálního nasazení nebylo příliš známé. Ovšem jestli se tato teze potvrdí či vyvrátí, ukáže až posléze samotné vyhodnocení výzkumu. Jelikož dotazník zahrnuje otázky otevřené i uzavřené, vyhodnocení bude jak kvantitativní, tak kvalitativní.

---

⁹⁰ Viz Příloha č. 3.

5. Vyhodnocení výzkumu

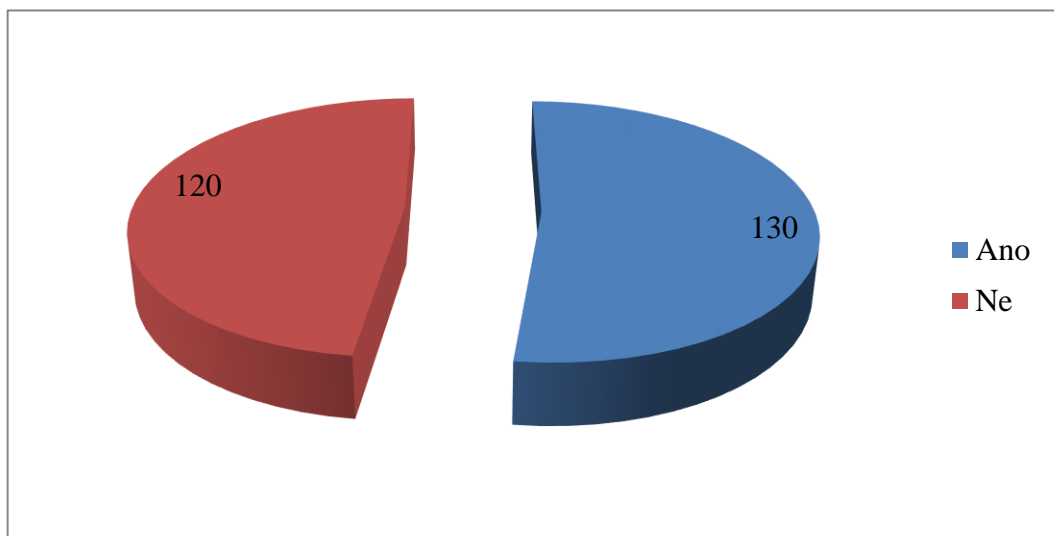
Nyní se práce bude již zabývat pouze samotným výzkumem, jeho daty, jednotlivými odpověďmi a samozřejmě výsledky, které z výzkumu vyplývají. Aby byla dodržena jakási postupnost při zpracování dat, první vyhodnocení bude kvantitativní a poté kvalitativní. Budou zanalyzovány výsledky nejprve prvních ročníků středních škol a gymnázií, poté ročníky čtvrté a bude provedena jejich komparace. Po tomto zanalyzování dat následuje celkové kvantitativní vyhodnocení obou ročníků zároveň a provedena je celková kvantitativní analýza informovanosti obou ročníků. Po kvantitativním vyhodnocení výzkumu následuje kvalitativní vyhodnocení, které zanalyzuje jednu otevřenou otázku, na kterou studenti v dotazníku volně odpovídali. Tím bude vyhodnocena kvalita jejich odpovědi, zejména to, zda studenti opravdu o tomto tématu vědí, nebo při vyhodnocování dotazníků své odpovědi pouze odhadovali.

5.1 Kvantitativní vyhodnocení studentů prvních ročníků

V této části kapitoly se výzkum věnuje již a pouze zmíněnému kvantitativnímu výzkumu, a to nejprve u studentů prvních ročníků středních škol a gymnázií. U výzkumu tohoto ročníků bylo vycházeno z obecného předpokladu, že studenti prvních ročníků nebudou tolik informováni jako studenti ročníků čtvrtých. To zejména z toho důvodu, že v hodinách dějepisu prozatím neprobírali téma 2. světové války. Jestli se tato teze potvrdí, znázorní následující výsledky.

Výzkum tedy byl proveden pomocí dotazníkového šetření, přičemž samotný dotazník obsahoval 10 otázek a 2 podotázky a byl rozdán mezi 250 studentů středních škol a gymnázií. V této části práce ovšem budou posuzovány otázky uzavřené a dvě otázky otevřené. Tzn. otázky, při kterých je možný výběr z několika nabízených odpovědí, nebo otázky, na které mohli studenti volně odpovídat. Přejdeme tedy k otázce č. 1, která zní: Umíte vysvětlit pojem totální nasazení (nucená práce)? Pokud ano, můžete daný pojem svými slovy definovat? Zapsané odpovědi nejlépe znázorňuje následující graf nacházející se na další straně.

Graf č. 1: Vyhodnocení 1. otázky dotazníkového šetření studentů prvních ročníků: *Umíte vysvětlit pojem totální nasazení (nucená práce)?*⁹¹

Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

Z grafu je zřejmé, že obecný předpoklad, že studenti prvních ročníků budou o této problematice méně informováni, byl, dá se říci, chybný. Z celkového počtu 250 studentů, odpovědělo na otázku č. 1 celkem 130 studentů kladně. Tudiž 130 studentů dotazovaných na základní otázku, zda vědí o totálním nasazení a vědí, co nucená práce znamená, odpovědělo „ano“. Jak ukazuje samotný graf, tento součet činí 52 % z celkového počtu všech respondentů. Dle mého názoru, dalo by se říci nad očekávání, je mírně přes polovinu studentů srozuměno s těmito pojmy a s touto součástí dějin. Odpověď „ne“ byla zaznamenána u 48 % všech dotazovaných, přičemž tato hodnota činí 120 studentů. Přestože rozdíl mezi těmito hodnotami je pouze 4% a počet respondentů činí tedy pouze 10 osob, je dle mého mínění překvapivé, že napříč tak malému rozdílu ví o této problematice stále více jak polovina všech dotazovaných ve věku cca 16 let. Dle mé základní teze stanovené na začátku výzkumu byl můj osobní odhad o informovanosti o této problematice přibližně pouhá čtvrtina dotazovaných. S touto otázkou je ovšem spojena podotázka, kterou měli studenti vyplnit v případě, že jako první odpověď zaškrtnli „ano“. Tato podotázka obsahovala definici⁹², která měla formu otevřené otázky. Tudiž odpověď a stanovení definice bylo pouze a jen závislé na vědomostech a jasné formulaci dotazovaných studentů. Je velice zajímavé, že ač na

⁹¹ Čísla uvedená v grafu odpovídají počtu respondentů, přičemž jejich celkový počet čítal 250.

⁹² Úplné znění otázky č. 1: Umíte vysvětlit pojem totální nasazení (nucená práce)? Pokud ano, můžete daný pojem svými slovy definovat? Definice:.

otázku č. 1 odpověděla více jak polovina studentů „ano“, tudíž že dané pojmy znají, definici uvedlo již jen 122 studentů z celkového počtu 130 studentů. 8 studentů neuvedlo žádnou definici, a tudíž znázornili, že dané pojmy znají, ale definovat tyto pojmy jim dělalo obtíž a definici vytvořit nedokázali.⁹³

Jako druhá otázka uvedená v dotazníku měla také formu uzavřené otázky s více možnostmi pro odpovědi. Otázka č. 2 zní: Odkud víte, že tento pojem existuje?⁹⁴ (Je možné zaškrtnout více odpovědí). Tato otázka zde byla zformulována zejména pro to, aby bylo z výzkumu jasné a na první pohled viditelné, odkud studenti o totálním nasazení, a tedy nucené práci vlastně vědí. Formulaci této otázky předcházela také jistá hypotéza. A to, že studenti o této problematice mohou mít povědomí z více zdrojů. Jako odpověď se tudíž naskytovaly tyto možnosti, které dle mého názoru, jsou těmi nejčastějšími. Jako možné odpovědi mohli respondenti zaškrtnout: ze školy, z vlastních obecných znalostí, od rodinných příslušníků, z televize, z novin, nových médií, z knih, z doslechu, nebo jako poslední možnost mohli uvést: neslyšel/a jsem o něm. Tato otázka byla velice úzce spojena s předešlou podkapitolou 2.3 Totální nasazení v učebnicích dějepisu. Jak z práce a z této kapitoly vyplývá, byla provedena analýza tří zmíněných učebnic a průzkum o tom, zda se o totálním nasazení píše v učebnicích dějepisu. To vše s cílem zjistit, jestli tyto učebnice podávají studentům dostatečné a ucelené informace o této problematice a jestli tyto informace jsou pro ně tudíž dostačující. Jak vyplývá z kapitoly uvedené výše, všechny tři zmíněné učebnice dějepisu podávají ucelený celkový přehled o historii a jejích událostech. Totální nasazení je zde popsáno ovšem minimálně, tudíž obecný předpoklad tohoto tématu právě z hodin dějepisu na středních školách a gymnáziích není nijak vysoký. Jak se lze dočíst výše, učebnice dějepisu uvádí dané informace o této problematice, ovšem ne v takovém měřítku, aby studenti získali o této významné části dějin ucelený přehled a byli o ní dostatečně informováni. Právě tato otázka č. 2 má tedy znázornit to, že v závislosti na minimální informace o totálním nasazení v učebnicích dějepisu, existuje stále mnoho studentů, kteří o tomto pojmu a o této historické události ví právě z hodin dějepisu. Jak je zmíněno výše, informace jsou samozřejmě závislé i na jednotlivých vyučujících a jejich přístupu k výkladu a látce, na kterou by se dle osnov měli ve svých hodinách zaměřit. Výše již bylo řečeno, že dle mého názoru jsou informace ve zmíněných učebnicích nedostatečné. Jestli tuto

---

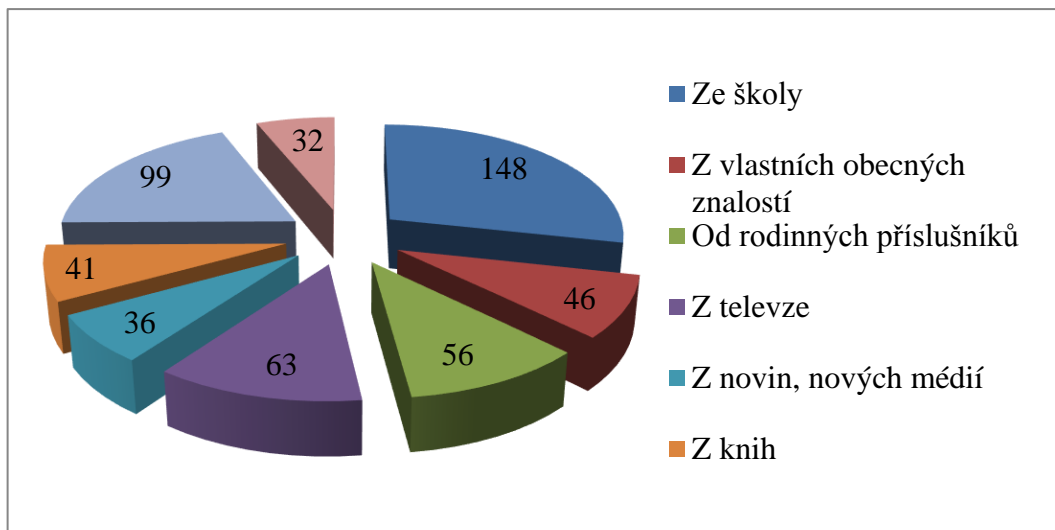
⁹³ Více o uvedených definicích je uvedeno v podkapitole Kvalitativní vyhodnocení studentů prvních ročníků.

⁹⁴ Úplné znění otázky č. 2: Odkud víte, že tento pojem existuje? (Je možné zaškrtnout více odpovědí).

tezi potvrdí i provedený výzkum a bude nízký počet studentů, kteří o totálním nasazení vědí z hodin dějepisu, ukazuje nejlépe následující graf.

Graf č. 2: Vyhodnocení 2. otázky dotazníkového šetření studentů prvních ročníků: *Odkud víte, že tento pojem existuje?*⁹⁵

Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

Z grafu jasně vyplývá, že ačkoliv studenti prvních ročníků téma 2. světové války v hodinách dějepisu na středních školách a gymnáziích ještě neprobírali, stále nejvíce studentů uvedlo tuto možnost. I když tento počet není razantně vysoký, stále tuto odpověď zaškrtnulo 148 studentů, tudíž nejvíce z celkového počtu 250 studentů. Tato suma tedy označuje, že celých 59,2 % studentů má informace o této problematice od svých vyučujících. S ohledem na ostatní uvedené odpovědi je označení „ze školy“ tím nejčastějším. Tento výsledek shledávám tedy nečekaně vysokým a překvapujícím, vzhledem k dosud probírané látce, která 2. světovou válku nezahrnovala. Poněkud neočekávané druhé místo nejčastějších zaškrtnutých odpovědí, představovala odpověď „z doslechu“. Tuto odpověď zaškrtnulo z celkového počtu 250 studentů celkem 99 studentů, což činí 39,6 % odpovědí tohoto výběru. Dle mého názoru není překvapení, že právě tuto odpověď studenti uvedli jako druhou nejčastější. Tato odpověď je poněkud univerzální, ale přesto jsem se rozhodla použít ji do své práce. Tato odpověď charakterizuje zejména neochotu, uvádět pramen, či zdroj svých vlastních informací, nebo znalostí. Z dalšího hlediska může představovat jakousi nevědomost respondentů o tom, odkud jejich znalost pramení. Studenti prvních ročníků střeňských škol a gymnázií mnohdy ještě nejsou ochotní podávat ucelené, přesné

⁹⁵ Čísla uvedená v grafu odpovídají počtu respondentů, přičemž jejich celkový počet čítal 250. Na tuto otázku bylo možné zaškrtnout více odpovědí.

a podrobné informace o jakémkoliv tématu, které se týká jejich osoby, tudíž ani zde není výjimkou, že se uchýlili k tomu, zaškrtnout tuto univerzální odpověď. Díky této odpovědi mohli studenti pouze poukázat na to, že odněkud o této problematice vědí, ale bližšímu specifikování se vyvarovali. Na třetím místě hodnocení jako nejčastější zdroj informací, respondenti uvedli zdroj televizní. Televize se osvědčila jako populární informační kanál pro sběr informací jakéhokoliv zaměření, tudíž studentům poskytla i zprávu o totálním nasazení. Odpověď „z televize“ se rozhodlo uvést 63 studentů z celkového počtu 250. Tato hodnota srovnatelně s ostatními tedy činí 25,2 %. O pár studentů méně poté zaškrtnulo, že o totálním nasazení vědí přímo od rodinných příslušníků. Počet studentů, kteří odpověděli pomocí této možnosti je 56, což v celkovém kontextu dosahuje 22,4 %. Ačkoliv je tento číselný údaj menší, než předchozí, stále rozdíl v odpovědi „od rodinných příslušníků“ vzhledem k odpovědi „z televize“ čítá pouze 7 respondentů. Dle mého názoru je velice překvapivé, že dnešní studenti v tomto věku stále mají možnost hovořit například se svými pra-pra-rodíči o jejich totálním nasazení. Všeobecně je vždy nejvíce lákavé a přínosné, dozvědět se o jakékoliv události z minulosti přímo od osob, které danou událost na vlastní kůži prožily. To je ovšem jen jedna možnost výkladu. Informovanost od rodinných příslušníků může být také zapříčiněná přenášením daného příběhu přes generace. Studentům neboli respondentům může daný příběh vyprávět již jejich rodič, či blízký příbuzný. I v tomto případě je dle mého názoru velice obdivuhodné, že tyto příběhy v rodinách stále žijí a předávají se dál, aby o nich věděli i současní mladí lidé. Po čtvrté nejčastější odpovědi o informovanosti o totálním nasazení přichází odpověď s počtem celkových odpovědí 46, kterou představuje odpověď „z vlastních obecných znalostí“. Tato odpověď představuje 18,4 % z celkových možných variant odpovědí a se svým pořadím se tedy dostává na páté místo. Tato odpověď je také poněkud spekulativní. Vlastní obecné znalosti totiž mohou pramenit z více zdrojů informací. V konečném důsledku ovšem tato odpověď poukazuje na to, že studenti již někdy nějakým způsobem o tématu totálního nasazení slyšeli a původ jejich informací se neslučuje s žádným zde uvedeným. Znamená to tedy, že ačkoliv zde byly uvedeny dle mého názoru nejčastější možné zdroje informací, stále 46 studentů z celkového počtu 250 studentů disponuje zdrojem jiným. To představuje velké pozitivum při tomto výzkumu, protože díky tomu je poukázáno také na to, že totální nasazení je stále živé téma a můžeme se s ním setkat i na jiných místech, než jsou zde vyjmenována. Po všech těchto možných odpovědích následují již jen tři poslední, které neoplývají již tak velkými hodnotami. Na šestém

místě s celkovým počtem 41 odpovědí se umístila odpověď „z knih“. Tato hodnota tedy představuje 16,4 % z celkových možností pro odpověď. Že se tato odpověď řadí až na šesté místo není dle mého názoru žádným překvapením. Ačkoliv je to velká škoda, v dnešní moderní době mnoho studentů před knihami dává přednost elektronickým zařízením, počítačům a již zmíněným televizím a knihy bohužel zůstávají v pozadí. Díky tomu knihy v tomto kontextu skončily až na šestém místě z celkových 8 možností. S počtem 36 studentů a jejich odpovědi, se na předposledním místě umístila odpověď „z novin, nových médií“. Přestože je totální nasazení stále živé mediální téma, z novin a nových médií (které mohou představovat například sociální sítě) studenti o nucené práci příliš nevědí. Tato odpověď z celkových 100 % představuje pouze 14,4 %. I když například sociální sítě jsou mezi mladou generací velice populární a lze na nich narazit i na historické články, totálním nasazením a historií 2. světové války se na sociálních sítích studenti očividně nezabývají. Jakési zakončení této otázky představuje poslední místo s nejméně zaznamenanými odpověďmi, a to odpověď „neslyšel/a jsem o něm“. I když to může představovat jakýsi paradox, je velice příznivé, že tato odpověď skončila až na posledním místě. Sama odpověď totiž udává možnost obecné neznalosti o tématu nucené práce. Ve srovnání s předchozí odpovědí, počet odpovědí na tuto otázku není o moc nižší, ale stále čítá jen 32 studentů z celkových ohromných 250, kteří odpověděli touto formou. Je to tedy pouze o 4 studenty méně, než měla předchozí odpověď, ale díky tomu zaujímá již zmíněné poslední místo, a to v celkovém kontextu procentuální suma činí jen 12,8 %. Celkově lze tedy říci, že zdroje informací studentů prvních ročníků středních škol a gymnázií o tématu totálního nasazení jsou velice různorodé. Z kvantitativního výzkumu této otázky vyplývá, že ačkoliv se studenti tématu 2. světové války v hodinách dějepisu na středních školách a gymnáziích ještě nevěnovali, ví o této problematice právě ze školy. Díky této skutečnosti a těmto výsledkům bylo nahlédnuto i do učebnic dějepisu pro základní školy (Dějepis 9 pro základní školy⁹⁶ a Dějepis 9⁹⁷), kde téma 2. světové války bylo sice probíráno, ovšem ne v tak velkém měřítku, aby studenti o totálním nasazení (které zde je zmíněno téměř jednou, větou, minimálně, či pouze okrajově), věděli právě ze školy. Tudíž lze jako možnou hypotézu této informovanosti uvést i učitele na středních školách, kteří byli nápomocni při provedení výzkumu. Je možné, že studenty předem informovali o tomto

---

⁹⁶ VÁLKOVÁ, Veronika. Dějepis 9 pro základní školy: největší dějiny. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2009.

⁹⁷ PARKAN, F., T. MIKESKA a M. PARKANOVÁ. Dějepis 9: pro základní školy a víceletá gymnázia. Plzeň: Fraus, 2011.

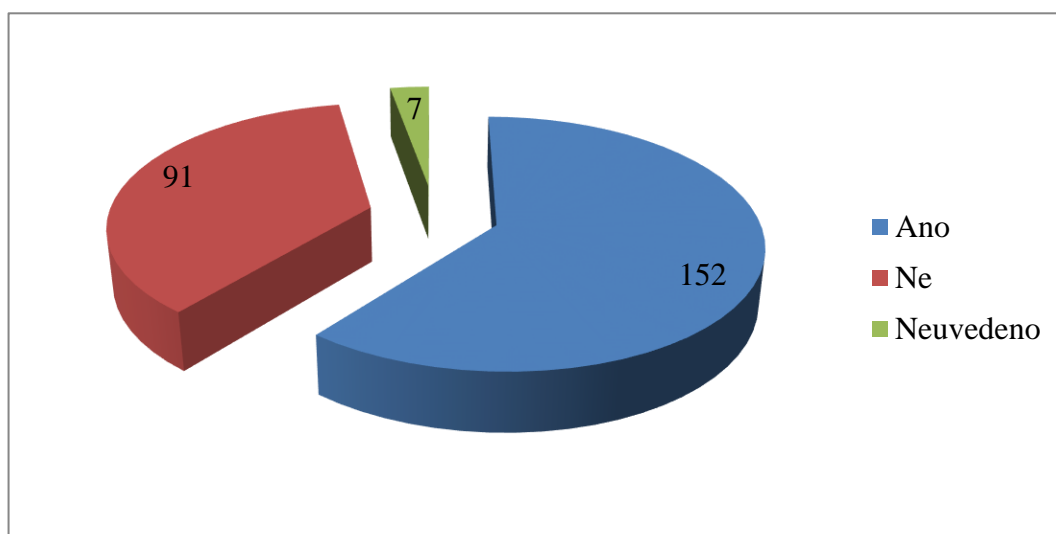
tématu (přestože byla požadována diskrétnost při přístupu k těmto informacím pro studenty), a tudíž nejvíce studentů ví tedy o dané problematice právě ze školy. Ostatní odpovědi obstály ve výzkumu přibližně podobně tak, jak by se dalo očekávat. Velkým úspěchem u této otázky shledávám také odpověď s nejmenším počtem odpovědí. Velice mě těší, že odpověď, která nese význam celkové nevědomosti o tomto tématu, se umístila na posledním místě. Tímto z celé otázky vyplývá, že míň než čtvrtina studentů neví, že událost, kterou bylo totální nasazení a nucená práce, která byla velkou součástí české historie, vůbec někdy proběhla.

Po těchto základních uzavřených otázkách s možným výběrem více odpovědí k danému tématu, následují již otázky, které jsou zaměřeny na hlubší znalosti nucené práce. Cílem těchto otázek bylo tedy zjistit, do jaké míry jsou studenti o totálním nasazení informováni, jestli mají jen všeobecný pojem, nebo jejich znalosti sahají více do hloubky. Této odpovědi jsem se pokusila přiblížit i pomocí otázky č. 3, která má znění: Bylo možné se na práci pro německou Říši přihlásit dobrovolně? Na tuto otázku mohli studenti odpovídat možnostmi „ano“ nebo „ne“. Sama otázka je ovšem rozvinuta ještě vlastní samostatnou podotázkou, která na otázku č. 3 navazuje a zjišťuje rok dobrovolného přihlášení se na práci.⁹⁸ Tato třetí otázka v uvedeném dotazníkovém šetření vypadá na první pohled velice jednoduše. Jak ale z výsledků dotazování vyplývá, pro studenty jednoduchá v žádném případě nebyla. Obecný předpoklad pro vytvoření této otázky byl takový, že mělo být zjištěno, jestli mladší generace a tedy respondenti, vědí, že práce pro německou Říši nebyla vždy pouze nedobrovolná, ale že jí předcházela právě práce dobrovolná, která probíhala zejména před začátkem 2. světové války. Jak vyplývá z grafu, obecný předpoklad studentů prvních ročníků středních škol a gymnázií byl správný. 60,8 % studentů odpovědělo, že práce pro německou Říši probíhala také na dobrovolné bázi. 60,8 % odpovídá počet, který činí 152 studentů z celkového počtu 250. Opak, tedy odpověď „ne“ byla zaznamenána celkem u 91 studentů, což činí 36,4 % všech dotazovaných. U této otázky jsem záměrně neuváděla možnost odpovědět „nevím“, protože by to pro studenty mohlo být zavádějící a představovalo by to pro ně jednoduchou možnost, jak se vyhnout přesné odpovědi.

---

⁹⁸ Úplné znění otázky č. 3: Bylo možné se na práci pro německou Říši přihlásit dobrovolně? Pokud ano, v kterém roce podle Vás dobrovolné přihlášení se na práci pro německou Říši probíhalo? (Doplňte).

Graf č. 3: Vyhodnocení 3. otázky dotazníkového šetření studentů prvních ročníků: *Bylo možné se na práci pro německou Říši přihlásit dobrovolně?*⁹⁹

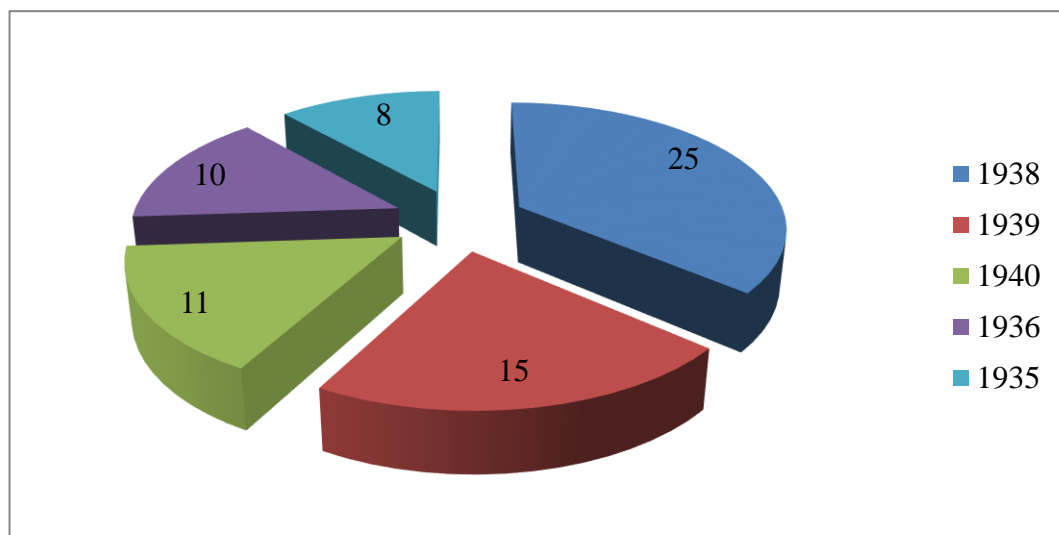
Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

Přesto zde musím zmínit, že ačkoliv tato možnost nebyla v nabídce možných odpovědí, 7 respondentů svoji odpověď do dotazníků vůbec neuvedlo. Tento počet studentů tedy v celkovém srovnání činí téměř 3 %. Toto procentuální číslo není nijak vysoké, ale velice dobře poukazuje na to, že tato otázka byla pro některé studenty zcela cizí. Celkově mně ale samozřejmě těší výsledek, že nadpoloviční většina všech studentů na tuto otázku odpověděla správně, ať již díky svým znalostem, nebo z obecného logického předpokladu, který se týká práce pro německou Říši. Jak je již uvedeno výše, tato otázka má ještě samostatnou podotázku, o které bude hovořeno nyní. Tato otázka měla formu otevřenou, tudíž na ni studenti mohli odpovídat volně, dle svého uvážení a znalostí. V dotazníkovém šetření bylo zaznamenáno mnoho odpovědí, tudíž jsem se do následujícího grafu rozhodla uvést pouze 5 nejčastějších zaznamenaných odpovědí. Z následujícího grafu vyplývá, že čísla zde uvedená, nejsou nijak vysoká. Přestože celkový počet všech studentů, kteří odpověděli, že bylo možné přihlásit se na práci dobrovolně, čítal 152, celkem 36 studentů neuvedlo žádný rok, na který bylo v dotazníku dotazováno. To z celkového počtu 152 studentů s kladnou odpovědí činí necelých 23, 7 % studentů, kteří do dotazníků neuvedli žádný rok dobrovolného přihlášení se na práci pro německou Říši. Dle mého názoru je toto číslo poměrně vysoké. Tudíž by se zde mohlo jednat o jakýsi předpoklad, že v obecné rovině měli tito respondenti tušení, že dobrovolné přihlášení se na práci probíhalo, ale to vše na základě logického předpokladu. Na druhé straně byla poskytnuta rozmanitá škála odpovědí,

⁹⁹ Čísla uvedená v grafu odpovídají počtu respondentů, přičemž jejich celkový počet čítal 250.

kteřá pŕesahovala vıce jak 15 zaznamenaných odpovědí. Dobrovolné pŕihlášení se na pŕáci se dá brát v potaz jıž po roce 1933, ale jak je uvedeno v teoretické části této pŕáce, největší nárůst na dobrovolnosti nastal v roce 1936, díky vydanému čtyřletému německému hospodářskému plánu, který měl Německo plně pŕipravovat na válku. V tomto roce můžeme tedy hovořit o největším nárůstu dobrovolníků v německé Řıši, kteŕí pŕišli ze své vlastní vůle vykonávat pŕáci za vidinou lepšího platového ohodnocení. Pŕestože dobrovolné pŕihlášení se na pŕáci pro německou Řıši bylo možné i v pŕůběhu 2. světové války, zejména u občanů satelitních států Německa, budu stavět analýzu této otázky na roce správnosti roku 1936 a jako nejvhodnější odpověď zde budu považovat pŕávě tento rok.

Graf č. 4: Vyhodnocení 3. otázky dotazníkového šetŕení studentů pŕvních ročníků: *Bylo možné se na pŕáci pro německou Řıši pŕihlásit dobrovolně? Pokud ano, v kterém roce podle Vás dobrovolné pŕihlášení se na pŕáci pro německou Řıši probıhalo?*

Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetŕení.

V grafu je jasně zřetelné, že nejčastější uvedenou odpovědí dobrovolného pŕihlášení se na pŕáci pro německou Řıši byl rok 1938. Tuto odpověď do svých dotazníků uvedlo celkem 25 studentů, což z celkového počtu 116 studentů, kteŕí uvedli daný rok, odpovídá 21,6 % všech respondentů. Tato odpověď je vcelku logická. Tuto odpověď uváděli nejčastěji ti studenti, kteŕí v další otázce, kteřá uváděla začátek totálního nasazenı a nucené pŕáce, napsali rok 1939. Odpověď rok 1938 měla tedy charakterizovat dobrovolnost těsně pŕed začátkem války. Druhá nejčastější odpověď, kteřou studenti do dotazníků uvedli, byl rok 1939, což jıž byla odpověď chybná. Tento rok, kteřý ukazuje na začátek války, jıž označuje i začátek nucené pŕáce, tudıž

15 studentů, kteří zvolili tento rok, odpověděli poměrně chybně. Hned za touto opovědí se blížíme k dalšímu roku, který zaznamenal o 4 odpovědi méně a byl jím rok 1940, který uvedlo 11 studentů ze 116. Tento rok není také úplně správně, protože již probíhala 2. světová válka. Nyní se ale konečně dostáváme k roku 1936, který však skončil až na čtvrtém místě nejčastější odpovědi, a to s celkovým počtem jen 10 odpovědí. Toto číslo z celkového počtu 116 studentů činí pouze 8,6 %, což dle mého názoru je velice malá hodnota. Hned za tímto rokem je ještě, dá se říci, ucházející rok dobrovolného přihlášení se na práci, a to rok 1935 s počtem 8 odpovědí. V dotaznících jsem se však setkala i s jinými odpověďmi, které však nedosahovaly nijak vysokých hodnot. Byly jimi například roky 1942, 1946, 1949, nebo 1955 což je již po samotném konci 2. světové války, nebo byly zaznamenané odpovědi jako 1900, nebo 1919. Jako shrnutí této otázky lze říci, že je zajímavé, že nadpoloviční většina všech studentů prvních ročníků zvolila správnou odpověď, a to že totální nasazení předcházelo dobrovolné přihlášení na práce pro německou Říši. To předčilo veškerá očekávání a pouze 36 % studentů bylo mínění špatného a pouze 7 osob nezvolilo žádnou odpověď. Ovšem jako protiklad již stojí samotné uvedení roků pro dobrovolné přihlášení se na práci. Na tuto odpověď odpovědělo správně pouze minimum studentů. Přestože mnoho ze studentů prvních ročníků vědělo, že totální nasazení se týkalo 2. světové války a pohybovali se v těchto letech, příliš mnoho jich nezaškrtlo správná data. Jak stojí výše, někteří studenti uváděli i hodnoty během, nebo po konci 2. světové války.

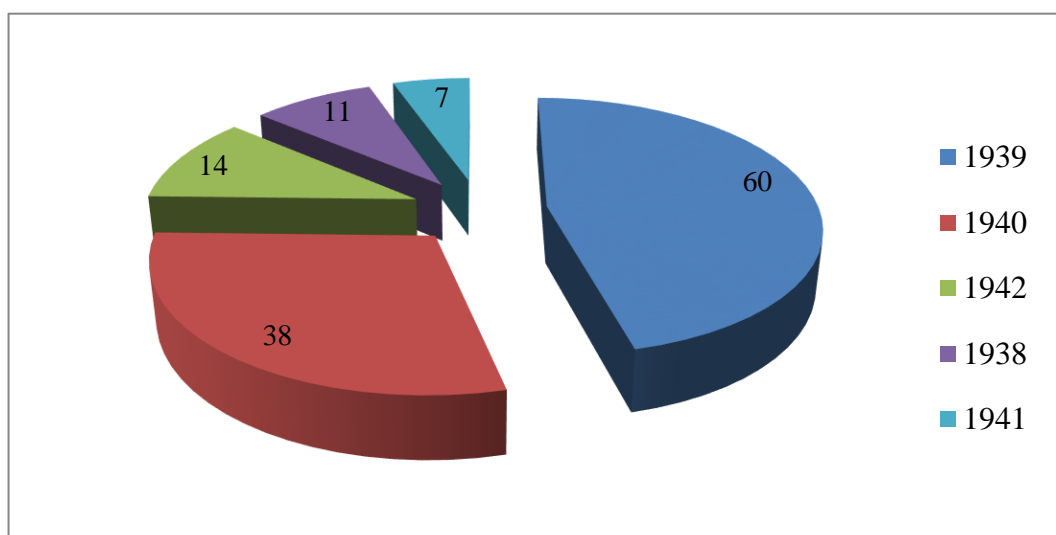
Další otevřená otázka, která bude podrobena kvantitativnímu výzkumu, je otázka č. 4. V té byli studenti dotazováni, od jakého roku probíhala nucená práce pro německou Říši.¹⁰⁰ V této otázce měli studenti odpovídat sami dle svých znalostí. Znovu bylo zaznamenáno mnoho různorodých odpovědí, tudíž do grafu bude uvedeno pouze 5 odpovědí nejčastějších. U této otázky můžeme vidět odpovědi částečně lepší. I když na tuto odpověď z celkových 250 studentů prvních ročníků odpovědělo studentů 170, jsou zde již hodnoty vyšší. Správnou odpověď, tedy rok 1939 zde uvedlo nejvíce studentů. 60 respondentů se rozhodlo napsat tuto odpověď, což z celkového počtu 170 studentů, kteří na ni odpověděli, činí 35,3 %. Není to sice nejvyšší hodnota, ale minimálně můžeme brát za úspěch to, že správnou odpověď uvedlo do dotazníků nejvíce studentů. Druhý největší počet studentů, 38, napsalo do dotazníků rok 1940. Tento rok mohli uvést díky úvaze, že totální nasazení nemuselo probíhat ihned

---

¹⁰⁰ Úplné znění otázky č. 4: Od kterého roku probíhalo totální nasazení pro německou Říši? (Doplňte).

po začátku války. Po tomto roce následují hodnoty, které nejsou již nijak vysoké. 14 studentů uvedlo rok 1942, s čímž může být spojeno totální nasazení českého obyvatelstva a 11 respondentů uvedlo rok 1938, kdy tento rok označuje těsné období před začátkem války.

Graf č. 5: Vyhodnocení 4. otázky dotazníkového šetření studentů prvních ročníků: *Od kterého roku probíhalo totální nasazení pro německou Říši?*¹⁰¹

Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

Na pátém místě je poté uveden rok 1941 se 7 odpověďmi studentů. Mimo tyto roky, které jsem uvedla do grafu, jsem se setkala i s odpověďmi typu 1900, 1914, 1930, dokonce i odpovědi 1970 a 1980. To jsou dle mého názoru obrovské výkyvy, co se týká jak totálního nasazení, tak historie samotné. Celkově vyhodnocení této otázky hodnotím jako průměrné. Přestože největší počet respondentů uvedl správnou odpověď, výkyvy v odpovědích jsou poměrně velké. Z této otázky je znatelné, že většina studentů ví, že nucená práce probíhala v období 2. světové války, ale bližší specifikaci uvést nedokáže.

Jako další kvantitativní otázku, kterou dotazníkový průzkum uvádí, je otázka č. 5, která se dotazuje na informaci, kdo odcházel na nucené práce s možnými třemi odpověďmi.¹⁰² Tři možné odpovědi, které jsou viditelné na grafu, byly takto vybrány záměrně. Z obecného předpokladu a také z mé vlastní zkušenosti vím, že mnohdy, když bylo hovořeno o tématu totálního nasazení, ho lidé často zaměňují za téma jiné. Nucenou práci a tedy i totální nasazení vnímají občané jako formu, či výkon práce, kdy se jedná zejména o Židy a o koncentrační tábory. Zda mají studenti středních škol

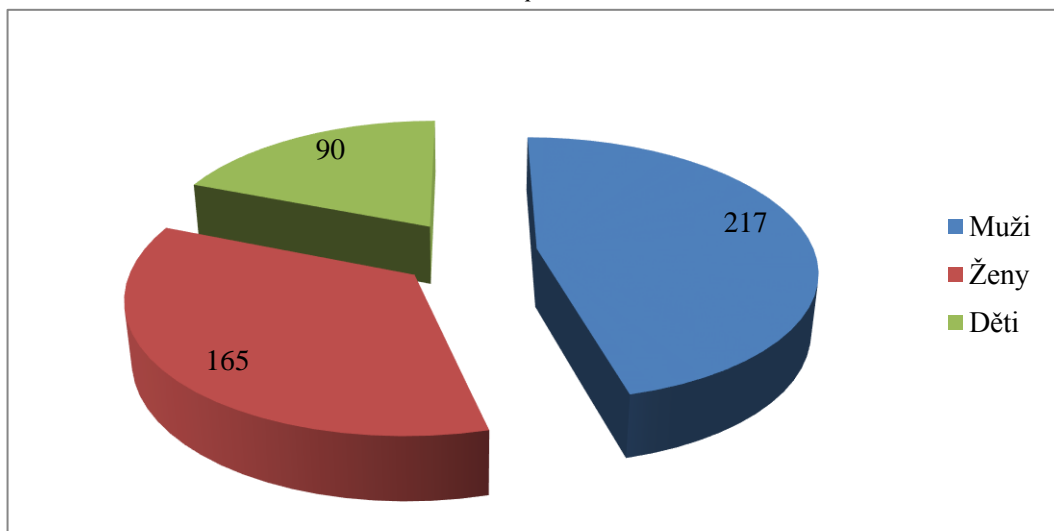
¹⁰¹ Čísla uvedená v grafu odpovídají počtu respondentů, přičemž jejich celkový počet čítal 250.

¹⁰² Úplné znění otázky č. 5: Kdo odcházel na nucené práce? (Je možné zaškrtnout více odpovědí).

a gymnázií správnou představu o tom, co vše nucená práce zahrnovala a kdo na ni odcházel, zde bude následně popsáno.

Graf č. 6: Vyhodnocení 5. otázky dotazníkového šetření studentů prvních ročníků: *Kdo odcházel na nucené práce?*¹⁰³

Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

Nejčastější odpovědí, kterou respondenti zaškrtili, byla odpověď, že na nucenou práci odcházely zejména muži. Tuto odpověď vybralo obdivuhodných 217 respondentů z celkového počtu 250. Tato suma čítá poté v celkovém měřítku a s ohledem na ostatní výběr odpovědí 86,8 %. Ovšem předpoklad, že odpověď studentů bude „muži“, byl logický. Obecně jedná-li se o jakoukoliv náročnou fyzickou, ale mnohdy i psychickou práci, vykonávají jí spíše muži než ženy. Když se ohlédneme do historie, naverbování do vojsk a do války byli také jen muži a i již zmíněné koncentrační tábory zahrnovaly muže také. Obecně lze říci, že když hovoříme o práci, ať o nucené nebo o těžké práci, není překvapením, že by ji právě muži měli vykonávat. O něco menší předpoklad je patrný výsledek, který studenti vybrali v možnosti žen. Názor, že na nucené práce a tedy na totální nasazení odcházely ženy, mělo méně respondentů. Procentuálně tento názor odpovídá 66% hodnotě získaných odpovědí. Toto procentuální hodnocení odpovídá nadpoloviční většině a celkový počet tohoto výběru odpovědi byl ucházejících 165 studentů. Je zřejmé, že studenti věděli o tom, že na nucené práce odcházely i ženy, nebo je znovu měly spojené s koncentračními tábory, kam ženy byly odváděny a tato situace je všeobecně známá. Otázka se ale naskytuje u třetí možnosti výběru, a to u dětí. Možnost odpovědět děti, jsem zde dala záměrně právě díky zaměnitelnosti tématu

¹⁰³ Čísla uvedená v grafu odpovídají počtu respondentů, přičemž jejich celkový počet čítal 250. Na tuto otázku bylo možné zaškrtnout více odpovědí.

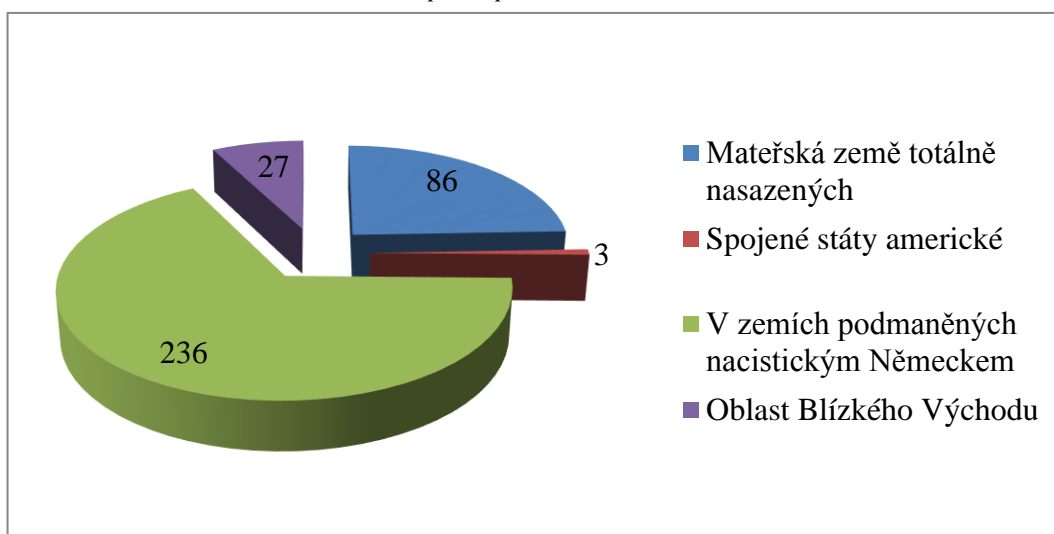
s Židovskou otázkou a koncentračními tábory. Již výše stojí, že středoškolské učebnice dějepisu píší podrobněji o židovské otázce během 2. světové války (což je samozřejmě logické, vzhledem k tomu, že 2. světová válka byla válkou vyhlazovací) a o tématu totálního nasazení se zmiňuje pouze pár větami. Tudíž jsem zde jako menší matoucí prvek uvedla na výběr i děti, které právě v židovské otázce hrály také důležitou roli. Děti byly také odváděny do koncentračních táborů, nebo byly za 2. světové války dány na převýchovu. To se ovšem nijak netýkalo totálního nasazení. Děti v totálním nasazení neměly žádnou roli, tzn., že rozhodně na práci pro německou Říši děti odváděny nebyly. Otestovat, zda studenti o tomto faktu vědí, nebo téma totálního nasazení zaměňují právě s otázkou Židů, jasně ukazují následující data. Počet studentů, kteří odpověděli, že na nucenou práci byly odváděny děti, činil neuvěřitelných 90 respondentů. V celkovém srovnání s ostatními možnostmi nese tato hodnota, dle mého názoru, vysokých 36 %. Více jak čtvrtina studentů tudíž odpověděla na danou otázku chybně. Z toho vyplývá, že je vysoká pravděpodobnost, že někteří studenti mají stále mylnou představu o tom, kdo na nucené práce odcházel, nebo toto téma zaměňují právě s problematikou Židů za 2. světové války. Na závěr této otázky lze ale říci, že i když někteří studenti odpověděli chybně, stále naprostá většina všech respondentů odpověděla správně, přestože největší číslo odpovědí obnáší odpověď „muži“.

Po otázce, kdo odcházel na nucené práce, logicky navazuje otázka č. 6, která pojednává o tom, kde nucená práce byla vykonávána.¹⁰⁴ U této otázky měli studenti na výběr rozhodnout, která ze čtyř variant možností je správná. Aby to pro studenty nebylo úplně snadné, otázka samozřejmě zahrnovala více správných odpovědí. Z předchozího textu vyplývá, že dotazník zahrnuje odpovědi, které jsou samozřejmě chybné a schválně evokují nesmysl. Ani zde to není výjimkou. Správné odpovědi v tomto případě jsou zde pouze 2, a to odpověď „mateřská země totálně nasazených“ a „v zemích podmaněných nacistickým Německem“. Jak je ovšem zjevné z grafu, stále se našli studenti, kteří i přes logická uvažování o dané problematice zaškrtnli v dotazníku špatnou odpověď. Zajímavé ovšem je, že po prostudování všech dotazníků, které byly vyplněny u studentů prvních ročníků středních škol a gymnázií, studenti věděli, že se jednalo o téma 2. světové války a zahrnovalo práci pro nacistické Německo.

---

¹⁰⁴ Úplné znění otázky č. 6: Kde tato nucená práce probíhala? (Je možné zaškrtnout více odpovědí).

Graf č. 7: Vyhodnocení 6. otázky dotazníkového šetření studentů prvních ročníků: *Kde tato nucená práce probíhala?*¹⁰⁵

Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

Tudíž jakási překvapení představují odpovědi, které se týkaly oblasti Blízkého východu, nebo Spojených států amerických. Celých 10,8 % všech dotazovaných uvedlo, že nucená práce se odehrávala v oblasti Blízkého východu. Se zřetelem na okolnosti 2. světové války a nesmysl, který tato odpověď představuje, je dle mého názoru toto číslo poměrně vysoké. Když vyjádříme procenta počtem studentů, kteří takto odpověděli, jejich součet byl 27 respondentů z celkového počtu 250. Ani Spojené státy americké nezůstaly bez povšimnutí. Ačkoliv dosahují zanedbatelných hodnot, s ohledem na oblast Blízkého východu, stále mají 1,2 % odpovědí ze všech dotazovaných, což činí 3 respondenty. Uklidňujícím faktorem naopak přispívá fakt, že i přes tato chybná označení, odpovídali studenti ve většině případů správně. Nejčastější odpověď, kterou respondenti uvedli, byly „země podmaněné nacistickým Německem“. Takto odpovědělo 94,4 % všech dotazovaných studentů, což činí 236 respondentů. Na tomto příkladu je jasně vidět, že téměř všichni studenti věděli, že nucená práce byla zásluhou německé Říše a totální nasazení probíhalo v jejích podmaněných zemích. Již takových hodnot ovšem nedosáhla odpověď týkající se mateřských zemí totálně nasazených. Tuto správnou odpověď zaznamenalo pouze 34,4 % studentů, což čítá 86 respondentů. Vzhledem k vysokému počtu předešlých správných odpovědí, i špatných odpovědí, je na této odpovědi zřejmé, že studenti toto téma sice znají, ale mají o něm pouze základní informace. Za doby totálního nasazení

¹⁰⁵ Čísla uvedená v grafu odpovídají počtu respondentů, přičemž jejich celkový počet čítal 250. Na tuto otázku bylo možné zaškrtnout více odpovědí.

pracovalo mnoho pracovníků na území vlastního státu a nemuselo být odvedeno do zemí jiných. Díky této otázce lze soudit, že studenti vědí, co nucená práce znamená, ale již neví, kde a kým byla vykonávána. Ačkoliv jsou procenta správných odpovědí vyšší, než procenta špatných odpovědí, nelze dle mého mínění s jistotou tvrdit, že všechny odpovědi byly zaznamenány díky plným znalostem studentů, a ne pouze z jejich odhadu. Jestli výzkum odhalí lepší informovanost studentů dál otázkami, ukážou další analýzy.

Pro vyhodnocení 7. otevřené otázky jsem se rozhodla neuvádět graf, protože hodnoty studentů prvních ročníků dosahují poněkud nízkých hodnot. V této otázce měli studenti doplnit ročníky obyvatel, které odcházely z Protektorátu Čechy a Morava na nucenou práci.¹⁰⁶ Přičemž správné odpovědi byly ročníky 1918-1924 a poté ročníky 1927 a 1928. Nejvíce zaznamenaných odpovědí byl rok 1921, který měl 20 odpovědí ze všech 250 studentů prvních ročníků, což činí pouze 8 %. Za tímto rokem následovaly ročníky 1924, který uvedlo 18 studentů, dále pak ročníky 1920 a 1922, které měly shodně 16 odpovědí a dále se umístily ročníky 1923, 1918 a 1919, přičemž ročník 1923 uvedlo 14 studentů prvních ročníků a ročníky 1918 a 1919 shodně 10 studentů. Ostatní hodnoty ročníků jsou ještě nižší než tyto. S minimálním počtem odpovědí se zde objevuje i ročník 1926, nebo ročník 1928 a 1927. Celkové hodnocení této otázky je ale nedostačující. Ačkoliv největší počet studentů zaznamenalo do dotazníků ročníky správné, jejich sumy jsou příliš nízké. Mimo uvedené ročníky navíc studenti odpovídali způsobem: „ti starší“, „mladí, kteří nemohli studovat“, Židé, Romové, nebo uváděli rozmezí let, jako bylo například „1900-1910“ nebo občané ve věku „13-70“: Z těchto odpovědí jasně vyplývá, že informovanost studentů prvních ročníků o ročnících, které byly nasazeny, je nedostatečná a informace jim o těchto ročnících chybí.

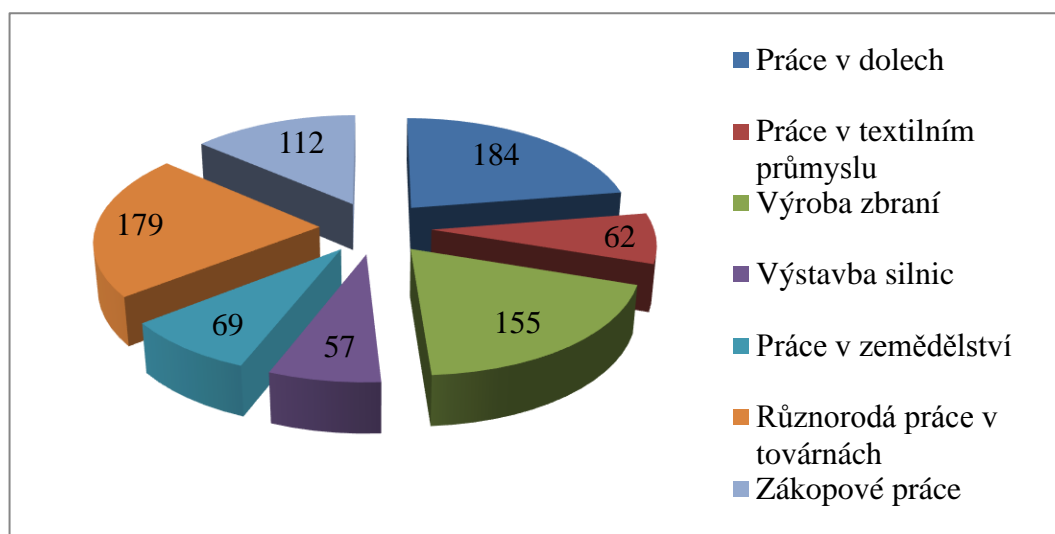
Další dotazníkovou otázkou, která zahrnuje kvantitativní výzkum, byla otázka č. 8 týkající se předmětu práce.¹⁰⁷ Zde měli studenti na výběr ze sedmi možností, určit druh výkonu práce, který totálně nasazení pracovníci vykonávali, přičemž všechny možnosti výběru v této otázce byly správné.

---

¹⁰⁶ Úplné znění otázky č. 7: V Protektorátu Čechy a Morava odcházely na nucenou práci i celé ročníky obyvatel. Víte, které to byly? (Doplňte).

¹⁰⁷ Úplné znění otázky č. 8: Co bylo zejména předmětem výkonu práce výkonu práce totálně nasazených pracovníků? (Je možné zaškrtnout více odpovědí).

Graf č. 8: Vyhodnocení 8. otázky dotazníkového šetření studentů prvních ročníků: *Co bylo zejména předmětem výkonu práce výkonu práce totálně nasazených pracovníků?*¹⁰⁸

Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

Na první pohled se může zdát, že některé výsledky jsou mez sebou, dá se říci, vyvážené. Ovšem není tomu tak úplně. Nejvíce zaznamenaných odpovědí bylo sečteno u odpovědi „práce v dolech“ a „práce v továrnách“. Tyto dvě odpovědi dosahují podobných hodnot. Práce v dolech v procentuálním měřítku získala 73,6 % a práce v továrnách poté 71,6 % všech odpovědí. Odpověď „práce v dolech“ totiž uvedlo 184 respondentů a odpověď „různorodá práce v továrnách“ uvedlo o 5 respondentů méně, tudíž 179. Tyto dvě odpovědi nejsou překvapením. Z vlastní zkušenosti mohu tvrdit, že je obecně známo, že a nucenou práci odcházeli pracovníci zejména do prostředí mnohých továren, nebo na důlní práce i výrobu zbraní. Což ukazuje další údaj z grafu. Výroba zbraní byla třetí nejčastější odpovědí, kterou studenti prvních ročníků středních škol a gymnázií uvedli. Počet studentů, kteří takto odpověděli je 155 z celkových 250. Přičemž tato suma udává 62 % všech dotazovaných. Výroba zbraní je také jednou z mnohých a velice častých činností, kterou totálně nasazení pracovníci museli vykonávat. Po výrobě zbraní se čtvrtým největším počtem zaznamenaných odpovědí byla odpověď „zákopové práce“. Tato odpověď dosahuje výše 44,8 % všech odpovědí. Když sečteme všechny respondenty, kteří takto odpověděli, dojedeme k číslu 112. Tyto čtyři zmíněné odpovědi byly těmi nejčastějšími, kteří studenti prvních ročníků v dotaznících uvedli. Dle mého názoru, toto zjištění není nijak překvapivé a dalo se očekávat. Když je například v médiích, nebo v novinách zmínka o totálním nasazení, často se hovoří o práci

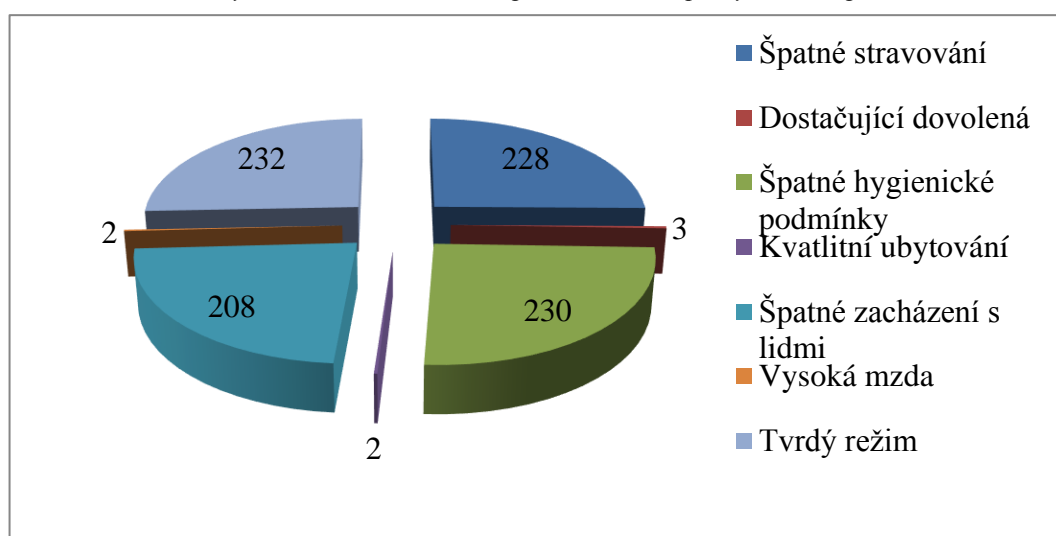
¹⁰⁸ Čísla uvedená v grafu odpovídají počtu respondentů, přičemž jejich celkový počet čítal 250. Na tuto otázku bylo možné zaškrtnout více odpovědí.

v továrnách, dolech, nebo výrobě zbraní. Co však není tolik známé, jsou dle mého názoru práce totálně nasazených pracovníků na zákopech pro vojáky. Tudíž je pro mě mírným překvapením, že studenti, za svou nejčastější čtvrtou odpověď uvedli právě zákopové práce. Dle mého mínění je to způsobené tím, že 2. světová válka byla ve všech měřítkách válečný konflikt, tudíž bylo pro studenty logické, označit zákopové práce potřebné pro tehdejší vojáky na polích války. Ostatní odpovědi stojí poměrně vyváženě vedle sebe. Na pátém a šestém místě studenti nejčastěji uvedli práci v zemědělství a práci v textilním průmyslu. Procentuální hodnota těchto dvou prací je také podobná. Malý rozdíl v počtu odpovědí je zde ale vidět, a to stejně jako u práce v dolech a různorodé práce v továrnách. Práci v zemědělství se totiž rozhodlo uvést z celkového počtu 250 studentů, 69 studentů, kdy tato hodnota činí 27,6 %. Práci v textilním průmyslu uvedlo o 7 studentů méně, tedy 62, což představuje 24,8 % odpovědí. Tyto hodnoty již nejsou tak vysoké jaké ty předešlé 4, ale stále počet studentů, kteří takto odpověděli, je poměrně vysoký. Poslední místo v hodnocení druhu práce u pracovníků na nucených pracích, obdržela výstavba silnic. Tuto možnost uvedlo do dotazníkového šetření pouze 57 respondentů, přičemž tato hodnota činí v celkovém ohledu na ostatní druhy práce, jen 22,8 %. To je možná zapříčiněno tím, že výstavba silnic vykonávaná totálně nasazenými pracovníky není tak známým faktem, jako například práce v dolech nebo v továrnách. Jako shrnutí lze ovšem uvést, že i když nejmenší počet respondentů, kteří uvedli práci na výstavbě silnic jako nejméně pravděpodobnou, byl 57, toto číslo, dle mého názoru, je stále poměrně vysoké. Je jakýmsi překvapením, že všechny uvedené typy práce se dočkaly hodnocení skoro ve stejném měřítku (čtyři první nejčastěji uvedené typy práce a tři poslední uvedené typy práce). Je ale velice příznivé, že žádná z daných prací nebyla podrobena většímu výkyvu hodnocení, už jen vzhledem k tomu, že všechny odpovědi, zde uvedené, byly správně. Celkově můžeme tedy říci, že o druhu výkonu práce totálně nasazených pracovníků jsou studenti informováni dobře, i když více znají ty práce, které jsou veřejnosti více známé. I tak ale tuto otázku hodnotím velice pozitivně, protože každá z možností dostala hodnocení nad jednu čtvrtinu všech respondentů.

Předposlední otázka zahrnutá do kvantitativního vyhodnocení prvních ročníků, je otázka č. 9, která pojednává všeobecně o podmínkách, v kterých totálně nasazení

pracovníci v dobách výkonu nucené práce za 2. světové války museli žít.¹⁰⁹ U této otázky měli studenti na výběr ze 7 možných odpovědí, přičemž pouze 4 odpovědi byly správné. A to odpovědi, že totálně nasazení pracovníci museli čelit špatnému stravování, špatným hygienickým podmínkám, špatnému zacházení s jejich osobou a tvrdému režimu. Do dotazníku byly uvedené samozřejmě ještě tři další možné odpovědi, které poukazyvaly na pravý opak těchto podmínek a byly tudíž chybné. Jejich znění bylo „dostačující dovolená“, „vysoká mzda“ a „kvalitní ubytování“. Jestli studenti odpovídali v dotazníkovém šetření na tyto otázky správně, ukáže následující graf.

Graf č. 9: Vyhodnocení 9. otázky dotazníkového šetření studentů prvních ročníků: *Zaškrtněte podmínky, které si myslíte, že totálně nasazení pracovníci měli při výkonu své práce.*¹¹⁰

Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

Hodnoty uvedené v grafu jsou velice příjemné. Velice mě těší, že studenti prvních ročníků z veliké většiny vědí, že v totálním nasazení museli pracovníci čelit nepříznivým podmínkám jak pro práci, tak pro život. Jak již stojí zmíněno výše, správné odpovědi byly 4, které zde uvedlo nejvíce respondentů a to s poměrně rovnoměrným počtem odpovědí. Odpověď s největším počtem respondentů ovšem byla jen jedna, a to „tvrdý režim“. Tuto odpověď se rozhodlo zaznamenat vynikajících 233 studentů, přičemž tato hodnota činí ohromných 92,8 %. Poté pouze o dvě odpovědi méně, zaznamenala odpověď „špatné hygienické podmínky“. Tuto odpověď ve svých dotaznících zaškrtnulo celkem 230 studentů z celkového počtu 250. Tato suma tedy

¹⁰⁹ Úplné znění otázky č. 9: Zaškrtněte podmínky, které si myslíte, že totálně nasazení pracovníci měli při výkonu své práce. (Je možné zaškrtnout více odpovědí).

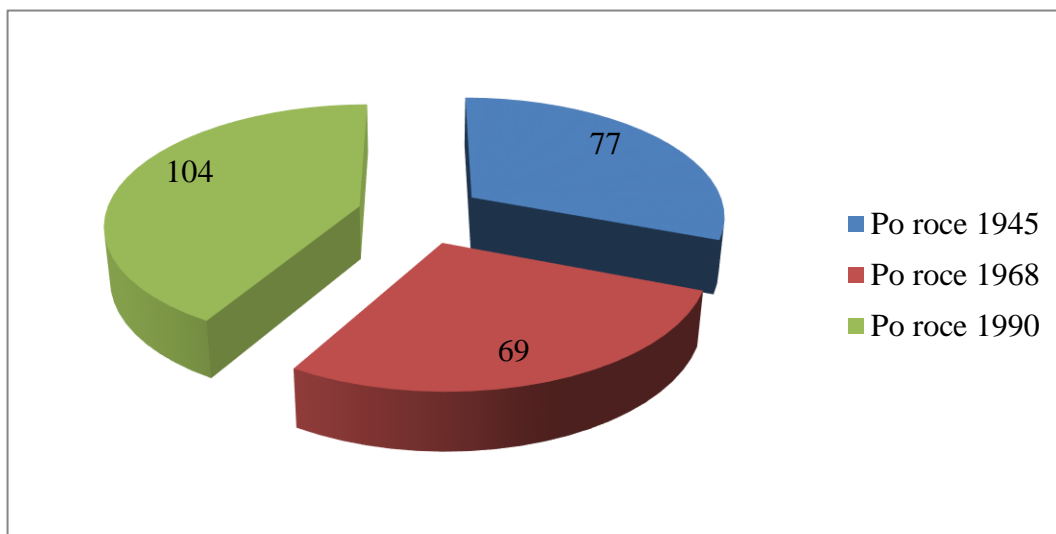
¹¹⁰ Čísla uvedená v grafu odpovídají počtu respondentů, přičemž jejich celkový počet čítal 250. Na tuto otázku bylo možné zaškrtnout více odpovědí.

procentuálním měřítku činí celých 92 % respondentů. Jako třetí v pořadí s největším počtem zaškrtnutých odpovědí byla uvedena odpověď „špatné zacházení s lidmi“. Tato odpověď se umístila na třetím místě nejčastějších odpovědí, ale také pouze s rozdílem dvou respondentů. Tuto odpověď ve svých dotaznících uvedlo 228 studentů z 250, což činí 91,2 %. Ačkoliv čtvrtá nejčastější odpověď již nedosahuje tak ohromných rozměrů jako tři předchozí odpovědi, stále procento zaškrtnutí je velice vysoké. Tuto odpověď zaškrtnulo celých 83,2 % respondentů, přičemž toto procentuální vyjádření činí 208 studentů. Na čtvrtém místě se tedy umístila odpověď „špatné zacházení s lidmi“. Je velice příjemné zjištění, že ze znalostí studentů prvních ročníků středních škol a gymnázií vyplývá, že vědí o kritických podmínkách, kterými si museli totálně nasazení pracovníci projít. Celkově 2. světová válka nebyla žádnou příjemnou záležitostí, tudíž ani nucená práce nebyla výjimkou. Ať již studenti o této situaci věděli ze svých znalostí, či tuto skutečnost vyvodili logicky z kontextu války, shledávám tyto odpovědi velice kladně. Přestože se mezi uvedenými odpověďmi našly i odpovědi, které správně nebyly, jsou v tomto měřítku celkově zanedbatelné. Pouze 2 studenti uvedli do dotazníku odpověď, že totálně nasazení pracovníci měli kvalitní ubytování a vysokou mzdu. Tento počet činí pouze necelé jedno procento, které je zde bezvýznamné. Stejně je to u odpovědi, která se týkala dostačující dovolené, kterou zde uvedlo 1,2 % respondentů, což činí 3 studenty. Tyto minimální jednotky či sumy, oproti sumám v odpovědích správných, nepředstavují pro daný výzkum žádný velký význam.

Poslední otázkou, která bude uvedena do kvantitativního vyhodnocení prvních ročníků středních škol a gymnázií je otázka týkající se odškodnění českého obyvatelstva, které bylo v dobách 2. světové války totálně nasazené a odvedené na nucené práce. Tato otázka byla pro studenty poněkud záludnější. Mnozí respondenti nevěděli, kdy dané odškodnění probíhalo, tudíž většina z nich svou odpověď pouze odhadla. Mou základní iniciativou pro vytvoření této otázky bylo zjistit, jestli pomocí tří možných odpovědí studenti odpovědi správně díky svým znalostem, nebo tuto odpověď z kontextu doby a otázky logicky odvodí. Záměrně tedy v dotazníku byly použité tři možnosti odpovědí. A to, že totální nasazení bylo finančně odškodněno ihned po ukončení 2. světové války, tudíž po roce 1945, druhou variantou byla možnost odpovědět „po roce 1968“, tudíž po začátku komunismu v Čechách a poslední možností byla možnost odškodnění po roce 1990, která byla také tou správnou. Jestli odpovědi byly pouze náhodné, nebo promyšlené, ukáže následující graf.

Graf č. 10: Vyhodnocení 10. otázky dotazníkového šetření studentů prvních ročníků: *Kdy si myslíte, že získali totálně nasazení pracovníci z bývalého Protektorátu Čechy a Morava (resp. z České republiky) nárok na odškodnění?*¹¹¹

Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

Odpovědi, které jsou názorné z grafu, nejsou zcela překvapivé. Pouze 104 studentů na tuto otázku odpovědělo správně, tudíž zaškrtili možnost „po roce 1990“. Toto číslo je pouhých 41,6 %, což není ani polovina dotazovaných studentů a je očividné, že přestože odškodnění totálně nasazených pracovníků probíhalo v devadesátých letech a ještě nějaký čas poté (což není dávná minulost), studentům je tato informace téměř cizí. Na druhém místě s druhým největším počtem uvedených odpovědí, je odpověď „po roce 1945“. Tuto odpověď uvedlo 77 studentů, což činí 30,8 % všech respondentů. Tato odpověď splnila můj předpoklad, že studenti z logického hlediska budou předpokládat, že ihned po skončení 2. světové války budou mít všichni poškození nárok na odškodnění. Tento předpoklad byl ale chybný a v České republice proběhlo odškodnění totálního nasazení až téměř o 50 let déle. Poslední možnou odpověď představovala možnost po roce 1968. Počet studentů, kteří takovýmto způsobem odpověděli, je dle mého názoru zarážející. Tuto možnost zaškrtilo 69 studentů z celkového počtu 250, což činí 27,6 % všech respondentů. I přes vysokou nelogičnost této odpovědi se našla více jak čtvrtina studentů, kteří odpověděli právě tímto způsobem.

Celkově lze tedy informovanost studentů prvních ročníků středních škol a gymnázií shrnout jako průměrnou. Přestože jednotlivé odpovědi čas od času ukazovaly výkyvy správných informací, z celkového kvantitativního hlediska lze tvrdit,

¹¹¹ Čísla uvedená v grafu odpovídají počtu respondentů, přičemž jejich celkový počet čítal 250.

že jejich odpovědi byly průměrné a mnohdy často odhadované. Z této analýzy lze vyvodit, že studenti prvních ročníků obecně vědí o totálním nasazení, vědí, co znamenalo, kde probíhalo, částečně i to, na jaké práce byli pracovníci z obsazené Evropy Němci posíláni a nejlepší informovanost mají o podmínkách, kterými nuceně nasazení pracovníci museli projít. Musím zde ovšem podotknout, že mé očekávání bylo horší, než je tato skutečnost. I přes všechny tyto výtky, hodnotím úspěšnost prvních ročníků ve výzkumu informovanosti totálního nasazení z kvantitativního hlediska pozitivně. Ovšem, jak bude výzkum vypadat u studentů čtvrtých ročníků středních škol a gymnázií, ukáže následující podkapitola.

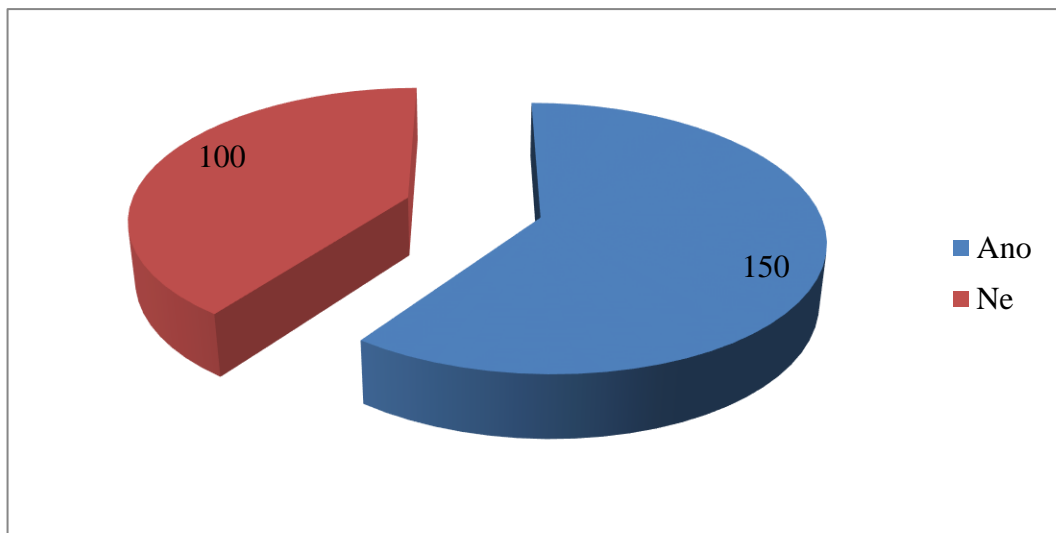
5. 2 Kvantitativní vyhodnocení studentů čtvrtých ročníků, porovnání obou ročníků

Tato podkapitola se věnuje také kvantitativnímu vyhodnocení, ale již u studentů čtvrtých ročníků středních škol a gymnázií, tedy u studentů ročníků maturitních. Před začátkem výzkumu u obou ročníků byla vytvořena hypotéza, že studenti prvních ročníků nebudou mít o totálním nasazení ještě tak vysoké a plnohodnotné informace, jako studenti ročníků čtvrtých. To zejména pro to, že studenti maturitních ročníků probírali téma 2. světové války v hodinách dějepisu a měli by být s totálním nasazením, tedy i s nucenou prací seznámeni a jejich informace by měly dosahovat větších hodnot, než informace studentů ročníků prvních. Jestli se tato základní hypotéza potvrdí, či vyvrátí, ukáže následující kvantitativní analýza.

Stejně jako studentům prvních ročníků, byl studentům maturitních ročníků rozdán ten samý dotazník, který obsahoval deset otázek. Kdy na konci každého dotazníku měli studenti určit zejména svůj věk a aktuální studijní ročník. Tato část práce je orientována na kvantitativní výzkum, tudíž se bude zabírat otázkami jak otevřenými, tak uzavřenými, kdy jejich vyhodnocení bude kvantitativní (jak tomu bylo i u studentů prvních ročníků). Jako v předchozí analýze výzkum začíná první otázkou, zda studenti vědí, co znamená pojem totální nasazení, přičemž mohli odpovědět „ano“,

nebo „ne“.¹¹² Po uvedení „ano“ mohla být otázka doplněna ještě o definici totálního nasazení.¹¹³ Jak tedy vypadal poměr uvedených odpovědí, ukáže následující graf.

Graf č. 11: Vyhodnocení 1. otázky dotazníkového šetření studentů čtvrtých ročníků: *Umíte vysvětlit pojem totální nasazení (nucená práce)?*¹¹⁴

Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

Při pohledu na graf je na první pohled jasné, že většina studentů na otázku odpověděla kladně. 150 studentů tedy uvedlo, že vědí, co téma nucené práce a totálního nasazení znamená. Tento počet všech respondentů činí 60 % všech dotazovaných. Odpověď „ne“ poté uvedlo o 50 studentů méně, což vytváří procentuální hodnotu 40 %. Když tedy srovnáme první základní otázku u obou ročníků, dojdeme k závěru, že studenti maturitních ročníků mají o 8 % více odpovědní kladných a tudíž je jim téma nucené práce bližší, než studentům ročníků prvních. Jak je zde již uvedeno, počet respondentů maturitních ročníků kteří odpověděli „ano“ činí 150 a počet studentů prvních ročníků v té samé otázce činí 120. Zde, tedy hned na první otázce se potvrdil daný předpoklad, že studenti maturitních ročníků budou mít větší informovanost o daném tématu, než studenti ročníků prvních.

Důležité ale u obou ročníků bylo zjistit, odkud daný pojem totálního nasazení znají. Výše v práci jsou zanalyzované učebnice dějepisu a díky otázce č. 2 zjistíme, zda i přes ne příliš rozsáhlé informace ve středoškolských učebnicích dějepisu, studenti

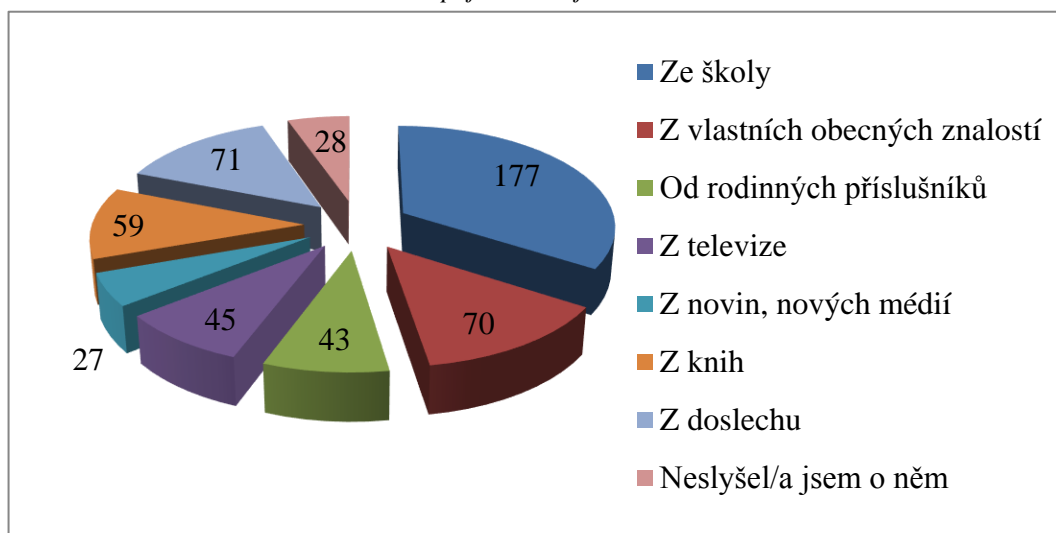
¹¹² Úplné znění otázky č. 1: Umíte vysvětlit pojem totální nasazení (nucená práce)? Pokud ano, můžete daný pojem svými slovy definovat? Definice:..

¹¹³ Více o uvedených definicích je uvedeno v podkapitole Kvalitativní vyhodnocení studentů čtvrtých ročníků.

¹¹⁴ Číslo uvedená v grafu odpovídají počtu respondentů, přičemž jejich celkový počet čítal 250.

maturitních ročníků vědí o tomto tématu právě z hodin dějepisu, či oplývají vlastními získanými znalostmi z mnoha jiných zdrojů. K lepší orientaci v datech nám bude nápomocen následující graf.

Graf č. 12: Vyhodnocení 2. otázky dotazníkového šetření studentů čtvrtých ročníků: *Odkud víte, že tento pojem existuje?*¹¹⁵

Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

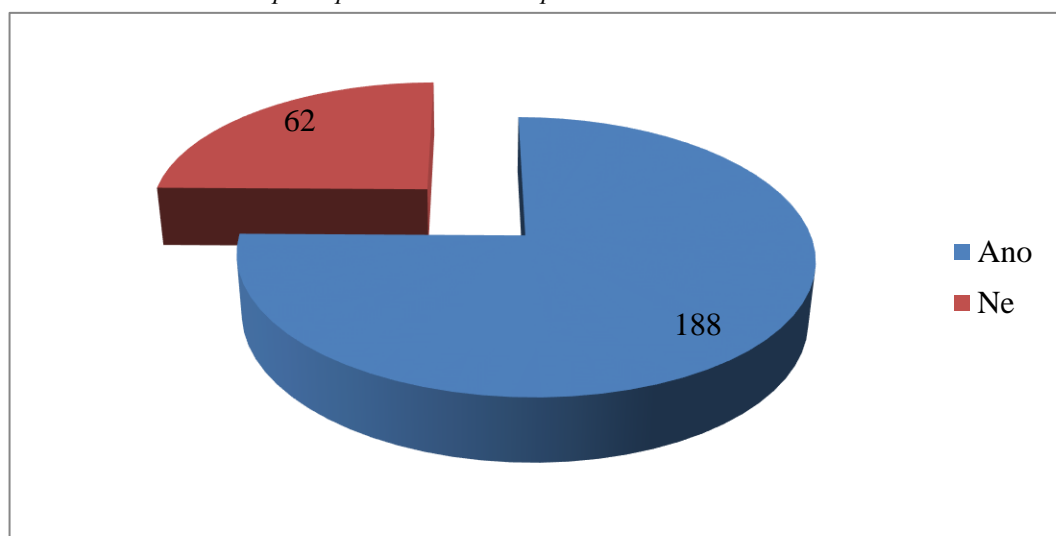
U studentů čtvrtých ročníků již zaznamenáváme docela jiné hodnoty, než u studentů ročníků prvních. Již na první pohled je jasné, že studenti maturitních ročníků udávali do dotazníků mnohem více informací, než studenti ročníků prvních. Jako první příklad lze uvést možnost odpovědi „ze školy“, kterou v obou případech zaškrtnlo nejvíce studentů v obou ročnících. U čtvrtých ročníků byl tento počet ještě o něco vyšší, než u ročníků předchozích. 177 studentů z maturitních ročníků uvedlo, že pojem totální nasazení a tedy nucenou práci, znají právě ze školy. Tato suma poté činí 70,8 %, přičemž studentů prvních ročníků, kteří takto odpověděli, bylo jen 59,2 % ze všech zúčastněných respondentů. Tento rozdíl mezi oběma ročníky je již dosti znatelný a dle mého názoru je zapříčiněn právě tím, že studenti maturitních ročníků již tématem 2. světové války v hodinách dějepisu na svých středních školách nebo gymnáziích prošli, a tudíž jsou v něm více znalí. Znalost studentů prvních ročníků tedy může být zapříčiněná učivem na základních školách, nebo jak je uvedeno výše, informovanost může pramenit od vyučujících, kteří před začátkem výzkumu studentům informace o této problematice podali. Na druhém místě v počtu odpovědí se stejně jako u studentů prvních ročníků, objevila odpověď z doslechu. Tuto odpověď uvedlo celkově

¹¹⁵ Čísla uvedená v grafu odpovídají počtu respondentů, přičemž jejich celkový počet čítal 250. Na tuto otázku bylo možné zaškrtnout více odpovědí.

71 respondentů, což z celkového počtu 250 studentů činí 28,4 %. Ovšem hned za touto odpovědí, tedy na třetím místě nejčastějších odpovědí u maturitních ročníků, se objevila odpověď „z vlastních obecných znalostí“. Tuto možnost zde uvedlo 70 studentů, přičemž procentuální hodnota této sumy je 28 %. O 9,6 % méně. To je počet studentů prvních ročníků středních škol a gymnázií, kteří uvedli, že pojem totální nasazení znají ze svých vlastních obecných znalostí. I zde může tato odpověď uvádět jasný příklad toho, že maturitní ročníky se lépe orientují a více znají tuto problematiku. U studentů čtvrtých ročníků je i vyšší hodnota odpovědi, že jejich informovanost plyne z knih. Jak je zmíněno výše, studenti prvních ročníků tuto odpověď často neuvedli a jejich počet čítal 41. Za to u studentů čtvrtých ročníků je tento počet vyšší a zahrnuje 59 studentů. Díky této informaci je také očividné, že studenti prvních ročníků mají větší počet odpovědí u informovanosti z televize. První ročníky obsáhly počet 63 studentů, ale studenti čtvrtých ročníků pouze 45. Tyto hodnoty jsou, dle mého názoru, závislé právě na již zmíněných knihách. Je všeobecně známo, že lidé, kteří více čtou, se tak často ne dívají na televizi a naopak. Jelikož jsou studenti čtvrtých ročníků i věkově starší, je v jejich případě logické, že při sběru různých informací se již orientují více na knihy než například na dokumenty v televizi. Celkem malé procento odpovědí má i odpověď „od rodinných příslušníků“. Takto odpovědělo 17,2 % respondentů, což představuje počet 41 studentů. Toto číslo je sice menší, než bylo uvedeno u studentů prvních ročníků, ale důvody pro uvedení takového počtu odpovědí by byly spekulativní. Stejně jako u studentů prvních ročníků, se umístila odpověď „z novin, nových médií“ s malou číselnou hodnotou. Tuto odpověď uvedlo v dotazníku pouze 27 studentů, což představuje 10,8 %. O jednu odpověď více všem má negativní odpověď „neslyšel/a jsem o něm“. To je vcelku překvapivé, protože jsem osobně očekávala, že stejně jako u studentů prvních ročníků, se tato odpověď objeví na úplném konci hodnocení. U maturitních ročníků to však tak není. I když se jedná pouze o jednu zaznamenanou odpověď navíc, stále toto číslo ukazuje na 11,2 %. Přestože tato odpověď ale zde není uvedena na posledním místě, ve srovnání se studenty prvních ročníků představuje tato suma pro maturitní ročníky stále menší počet. To znovu ukazuje na fakt, že studenti starší věkové kategorie mají nejen větší znalosti o tématu totálního nasazení, ale také čerpají z více zdrojů pro své poznání a bádání. Znovu, jako u první zanalyzované otázky, se zde objevuje fakt, že prozatím oplývají maturitní ročníky větší předpokládanou i dokázanou informovaností o tomto tématu.

Tento předpoklad je zjevný i z následující otázky, která také obnáší vysoký počet kladných odpovědí u studentů čtvrtých ročníků středních škol a gymnázií. V této třetí kvantitativní otázce jde o to, jestli jsou studenti toho mínění, že nucené práci pro německou Říši za 2. světové války předcházela práce dobrovolná. Na tuto otázku mohli poté odpovědět „ano“ nebo „ne“ a pokud ano, následovala otevřená otázka tázající se na případný rok začátku dobrovolného odchodu na práce. Odpovědi čtvrtých ročníků můžeme vidět názorně na grafu.

Graf č. 13: Vyhodnocení 3. otázky dotazníkového šetření studentů čtvrtých ročníků: *Bylo možné se na práci pro německou Říši přihlásit dobrovolně?*¹¹⁶

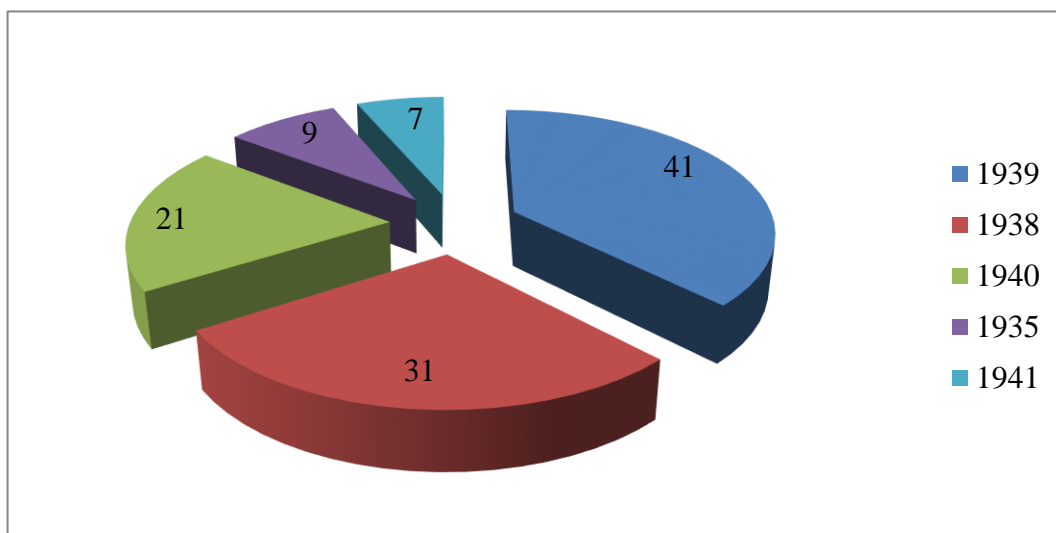
Zdroj: vlastní na základně dotazníkové šetření.

Zde můžeme vidět čísla, dosazujících neuvěřitelných hodnot. Celých 188 studentů čtvrtých ročníků odpovědělo správně na otázku, že totálnímu nasazení předcházela dobrovolná práce pro německou Říši. Toto číslo činí tedy 75,2 % všech respondentů, což je o 14,4 % více odpovědí, než bylo zaznamenáno u studentů ročníků prvních. I negativní hodnoty jsou zde znatelně menší. „Ne“, odpovědělo pouze 62 studentů, tudíž 28,8 % respondentů, ovšem u prvních ročníků byl zaznamenán počet negativních odpovědí 91, což představuje o 7,6 % více špatných odpovědí, než uvedli maturitní ročníky. Nehledě na to, že u prvních ročníků byla zřetelná zdrženlivost při vyplňování této otázky, protože celkem 7 studentů se zdrželo jakékoliv odpovědi. Za to u studentů maturitních ročníků byly zaznamenány odpovědi všechny. Co je znovu překvapivé, jako u studentů prvních ročníků, je, že ačkoliv zde 188 studentů ročníků maturitních uvedlo, že dobrovolná práce nucené práci předcházela, celkem 55 studentů neuvedlo žádný rok

¹¹⁶ Čísla uvedená v grafu odpovídají počtu respondentů, přičemž jejich celkový počet čítal 250.

této dobrovolné práce. To činí celkem 29,2 % studentů. Jak ale ostatní studenti vyplnili tuto otázku, ukazuje následující graf s 5 nejčastějšími odpověďmi.

Graf č. 14: Vyhodnocení 3. otázky dotazníkového šetření studentů čtvrtých ročníků: *Bylo možné se na práci pro německou Říši přihlásit dobrovolně? Pokud ano, v kterém roce podle Vás dobrovolné přihlášení se na práci pro německou Říši probíhalo?*

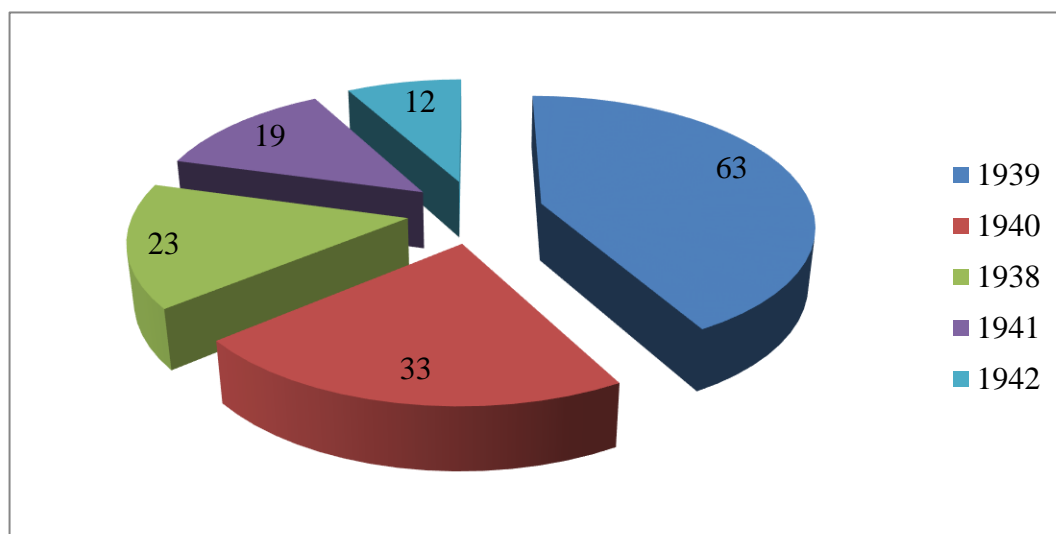
Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

U tohoto grafu můžeme vidět docela jiné výsledky, než byly zaznamenány u studentů prvních ročníků. Nejčastější odpověď studentů čtvrtých ročníků byl rok 1939. Tento rok ale již není uveden zcela dobře. Protože přímo od začátku tohoto roku začali být odváděni občané obsazené Evropy na nucené práce. Takto ovšem odpovědělo nejvíce studentů čtvrtých ročníků, a to 41, což činí 16,4 %. Je zajímavé, že u studentů ročníků prvních se objevila na prvním místě dosti podobná odpověď, a to rok 1938. Žádný ze zkoumaných ročníků neodpověděl na prvním místě rok 1936. Jako druhou nejčastější odpověď uvedli studenti čtvrtých ročníků rok 1938. Tuto odpověď uvedlo celých 31 studentů, přičemž studenti prvních ročníků tento rok uvedli jako nejčastější odpověď a dosahovala počtu 25 studentů. Třetí nejčastější odpověď, kterou uvedli studenti čtvrtých ročníků, byl rok 1940. Tuto odpověď uvedlo v celkovém počtu 21 studentů. Tento počet je o 10 více, než počet studentů prvních ročníků, kteří uvedli tuto odpověď. Ostatní odpovědi, které uvedli studenti, již nedosahovaly takových hodnot a jsou srovnatelné s počtem odpovědí u studentů ročníků prvních. Postupně studenti uvedli rok 1935, který získal 9 odpovědí a po něm následoval rok 1941, u kterého bylo zaznamenáno 7 odpovědí. Díky těmto hodnotám dosáhly tyto roky svými hodnotami na 4. a 5. místo. Mimo tyto odpovědi nebyly u studentů čtvrtých ročníků zaregistrovány

žádné velké výkyvy, jako u studentů prvních ročníků. Celkově z těchto výsledků a této komparace vyplývá, že ani jeden z ročníků nemá přesnou představu o tom, kdy dobrovolná práce pro Německo probíhala a jejich odpovědi vypadají velice jak odpovědi náhodné.

Druhou otevřenou otázkou, která bude následně podrobena kvantitativnímu hodnocení, je otázka č. 4. Zde měli studenti čtvrtých ročníků, stejně jako studenti prvních ročníků, volně odpovídat, v jakém roce začaly odvody na nucené práce. Na tuto otázku z celkového počtu 250 studentů čtvrtých ročníků, odpovědělo pouze 190 studentů. Tento počet činí 76 % a tato procentuální hodnota ukazuje na jasnou většinu. I při tomto počtu studentů stále 60 studentů nevedlo žádnou odpověď. Jak obstály odpovědi většiny studentů, znázorňuje následující graf. Odpovědi studentů čtvrtých ročníků, jsou de facto shodné, jako odpovědi studentů prvních ročníků, jen s tím malým rozdílem, že odpovědi maturantů dosahovaly vyšších hodnot.

Graf č. 15: Vyhodnocení 4. otázky dotazníkového šetření studentů čtvrtých ročníků: *Od kterého roku probíhalo totální nasazení pro německou Říši?*

Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

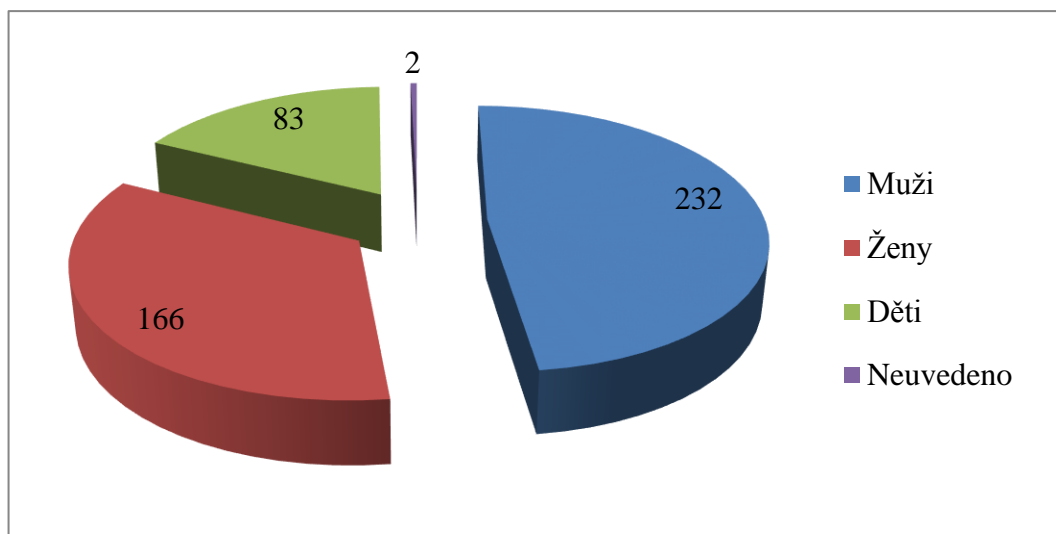
Zde mě velice těší, že oba ročníky jako nejčastější odpověď uvedly odpověď správnou, a to rok 1939. U studentů čtvrtých ročníků činil počet takovéto odpovědi 63 studentů, přičemž tato hodnota činí 33,2 % z vedených odpovědí. Tato hodnota je srovnatelná se studenty prvních ročníků. Jejich počet byl jen o 3 studenty méně. I druhá nejčastější odpověď je shodná. Rok 1940 uvedlo u studentů čtvrtých ročníků celkem 33 studentů a u studentů ročníků prvních dokonce 38. Tento rok u obou ročníků obsadil druhé místo nejčastější odpovědi. Třetí nejčastější odpovědi u studentů čtvrtých ročníků byl rok

1938, tedy rok, před těsným začátkem 2. světové války. Počet studentů čtvrtých ročníků s touto uvedenou odpovědí čítal 23 a počet studentů ročníků prvních činil pouze 11. Po tomto roce se v klasifikaci nejčastějších odpovědí u studentů maturitních ročníků objevil rok 1941 s počtem 19 odpovědí a po něm následoval rok 1942 s celkovým počtem 12 odpovědí. Jak již bylo zmíněno výše, zejména rok 1942 může být velice rozumně uveden díky bývalému Protektorátu Čechy a Morava, kdy v tento rok začal největší nábor českých pracovníků na nucené práce pro německou Říši. Vysoký počet studentů uvedlo tuto odpověď totiž i u prvních ročníků a jejich počet čítal 14 studentů. S výsledky této otázky u studentů čtvrtých ročníků jsem spokojena. Ačkoliv i studenti prvních ročníků odpovídali, nad má očekávání, dá se říci dobře a jejich hodnoty byly často podobné hodnotám u studentů ročníků čtvrtých, stále počtem zaznamenaných odpovědí si studenti maturitních ročníků vedli lépe. Celkově lze tedy říci, že přestože odpovědi obou ročníků byly de facto shodné, lépe z této otázky znovu vyšly ročníky čtvrté.

Další otázka představuje jasný vzor informovanosti o problematice totálního nasazení, ale také 2. světové války. Otázka č. 5, která je také vyhodnocována kvantitativně, může všeobecně pro studenty představovat otázku matoucí. Na této otázce je tedy zcela zřejmé, kdo plně vidí do problematiky totálního nasazení a kdo si tuto nucenou práci může plést s již zmíněnými koncentračními tábory nebo otázkou Židů a jejich vyhlazení. Tato otázka se tedy ptá, kdo odcházel na nucené práce a nabízí tři možné odpovědi. Buďto ženy, muži, nebo děti. Jak již stojí v předešlé charakteristice odpovědí prvních ročníků, správně jsou odpovědi pouze dvě, a to muži a ženy. Jestli takto smýšlely i maturitní ročníky, vidíme názorně v grafu. Maturitní ročníky uvedly obdivuhodný počet odpovědí, které se týkají mužů. Již v analýze prvních ročníků se dočteme, že zvolení odpovědi „muži“ je v kontextu s jakoukoliv fyzicky náročnou prací a prací pro 2. světovou válku a pro válečné hospodářství logickou volbou. Zde ovšem celých a ohromných 92,8 % respondentů uvedlo tuto správnou odpověď. U prvních ročníků jsme se také setkali s vysokým číslem, ale počet 217 odpovědí nedosazoval takových procentuálních hodnot a v první řadě nepřesáhly 90 %, jako odpovědi u maturitních ročníků.

Graf č. 16: Vyhodnocení 5. otázky dotazníkového šetření studentů čtvrtých ročníků: *Kdo odchází na nucené práce?*¹¹⁷

Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

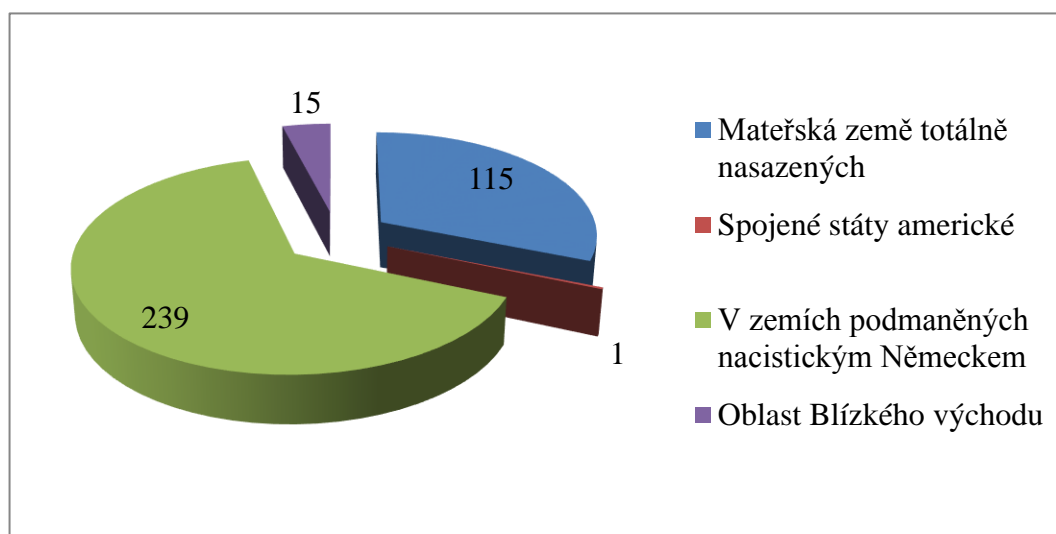
Podobné výsledky u obou ročníků se ovšem objevují v případě nasazení žen. Tuto možnost zvolilo ve čtvrtých ročnících celkem 166 studentů z 250, což podobně jako u prvních ročníků činí 66,4 % všech odpovědí. Ženám se v obou případech nedostalo velké popularity. Ale pozitivní je, že nadpoloviční většina v obou ročnících tuto správnou možnost ve svých dotaznících uvedla. Problém se zde naskytuje znovu u dětí. I čtvrté ročníky celkově uvedly vysoký počet odpovědí, že na nucenou práci byly nasazovány i děti. Podrobněji tento počet čítá 83 studentů. Je to sice méně, než bylo uvedeno u ročníků prvních (tam byl počet odpovědí studentů 90), přesto je ale toto číslo poměrně vysoké a činí 33,2 % všech respondentů. U studentů čtvrtých ročníků se mj. objevila odpověď „neuvedeno“, která činí 2 studenty, kteří na danou otázkou nedokázali jakýmkoliv způsobem odpovědět. Tato hodnota je však v celkovém kontextu, dá se říci, zanedbatelná. Jako u studentů prvních ročníků jsem toho názoru, že právě tato mylná představa může být zapříčiněna zejména záměnou nucené práce a koncentračních táborů, totálně nasazených pracovníků a Židů. Tento omyl je dle mého mínění tím hlavním problémem chybných odpovědí. Toto tvrzení zde uvádím proto, že i já osobně jsem se s takovými tvrzeními setkala a byla jsem svědkem samotné mylné představy o totálním nasazení. Celkově ale z této otázky také hezky vyplývá má prvotní teze. Po pěti zodpovězených otázkách studenty čtvrtých ročníků v komparaci se studenty

¹¹⁷ Čísla uvedená v grafu odpovídají počtu respondentů, přičemž jejich celkový počet čítal 250. Na tuto otázku bylo možné zaškrtnout více odpovědí.

prvních ročníků, mají maturitní ročníky větší přehled a znalosti o tématu totálního nasazení a nucené práci.

Další otázka se již orientuje znovu na místo výkonu práce a na to, jak na tuto otázku odpověděli studenti čtvrtých ročníků středních škol a gymnázií. Až do této doby byl jejich předpoklad a informace v celkovém kontextu správné, nebo alespoň správné odpovědi přesahovaly svými hodnotami ty chybné. Jak to ale bude zde, a jak si stojí čtvrté ročníky v porovnání s ročníky prvními, bude nyní názorně ukázáno. Otázka šestá totiž v sobě nese dvě odpovědi, které jsou správné. Místo výkonu práce, kam byli odváděni totálně nasazení pracovníci, víme již z předešlé podkapitoly, a jsou jimi mateřské země totálně nasazených pracovníků a země podmaněné nacistickým Německem. Tyto dvě správné odpovědi uvedli ve svých dotaznících velice dobře i studenti čtvrtých ročníků středních škol a gymnázií. Jejich nejčastější odpověď, stejně tak jako u studentů prvních ročníků byla, že totálně nasazení pracovníci vykonávali nucenou práci v zemích podmaněných nacistickým Německem.

Graf č. 17: Vyhodnocení 6. otázky dotazníkového šetření studentů čtvrtých ročníků: *Kde tato nucená práce probíhala?*¹¹⁸

Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

Tuto možnost v dotazníkovém šetření uvedlo ohromných 239 studentů, což činí vynikajících 95,6 %. To znamená, že pouze 4,4 % studentů tuto možnost neuvedlo, což v celkovém kontextu a ohledu na tento kolosální počet odpovědí, je pouze zanedbatelná

¹¹⁸ Čísla uvedená v grafu odpovídají počtu respondentů, přičemž jejich celkový počet čítal 250. Na tuto otázku bylo možné zaškrtnout více odpovědí.

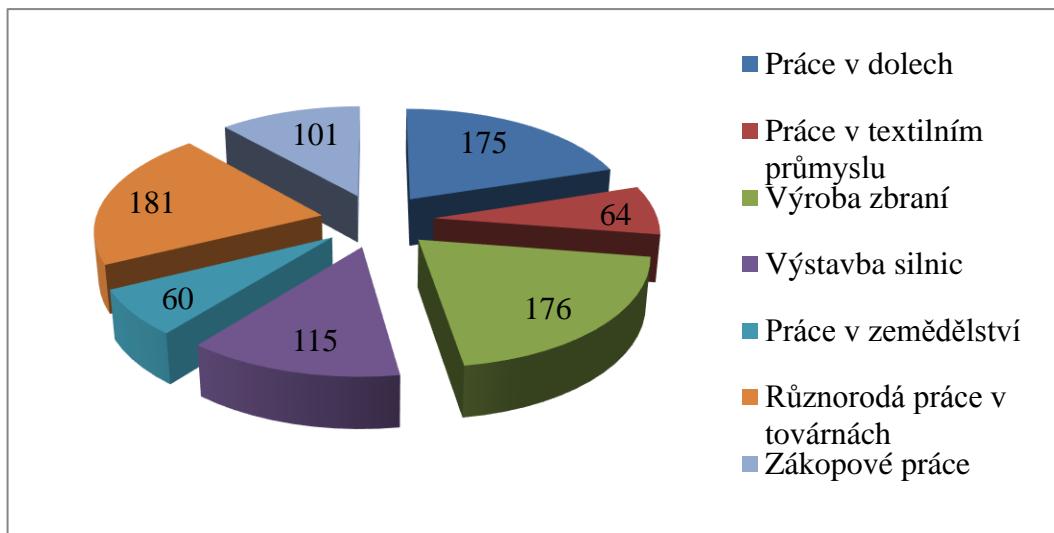
částka. Ve srovnání se studenty prvních ročníků zde tuto možnost uvedlo o tři studenty více. Druhou nejčastější odpovědí byla odpověď „mateřská země totálně nasazených“. Na tuto odpověď odpovědělo celkem 46 % studentů, což činí 115 respondentů. I zde u studentů čtvrtých ročníků je tato suma vyšší, než u studentů ročníků prvních, a to o celých 29 odpovědí. Ovšem i zde najdeme studenty, kteří na danou otázku odpověděli špatně. Celkem 15 studentů uvedlo, že nucená práce probíhala v oblasti Blízkého východu a jeden student odpověděl, že totální nasazení probíhalo na území Spojených států amerických. Tyto hodnoty v celkovém měřítku nejsou příliš vysoké a ukazují minimální procentuální počet vzhledem k ostatním odpovědím. Znovu ve srovnání se studenty prvních ročníků, jsou tyto hodnoty nižší. Tudíž z toho vyplývá, že studenti čtvrtých ročníků i u této otázky jsou v daném tématu znalejší a jsou s ním lépe seznámeni.

K následující, tedy 7. otázce také nebude vytvořen graf, protože její hodnoty nejsou nijak vysoké. Zde studenti čtvrtých ročníků měli také uvést ročníky obyvatel, které z Protektorátu Čechy a Morava byly odvedeny na nucené práce. Přestože jsou výsledky vyšší, než u prvních ročníků, nejsou zcela vyhovující. Nejvíce studentů čtvrtých ročníků odpovědělo ročník 1921 a počet jejich odpovědí čítal 42. To v celkovém součtu činí 16,8 %. U této odpovědi byl jednou zaznamenán i zajímavý dodatek, a to: „zejména Karel Ptáčník“. O něm bylo hovořeno již v úvodu a je jím autor knihy Ročník jednadvacet, která pojednává právě o totálním nasazení. Druhou nejvyšší hodnotu všech odpovědí, měl ročník 1920, který uvedlo 41 studentů. Po tomto ročníku následují, dá se říci, shodně 3 ročníky obyvatel, a to ročník 1919, 1918 a 1922, které dostali 25, 22 a 21 odpovědí z 250. Za nimi následující ještě ročníky, které mají méně než 20 odpovědí. Byly jimi ročník 1924 s 15 odpověďmi, ročník 1923 s 13 odpověďmi, nebo ročník 1925 s 10 odpověďmi. V dotazníkovém šetření byla zaznamenána velká škála mnoha ročníků, ale zde jsem uvedla ty nejčastější. Jako u studentů prvních ročníků jsem se však setkala s odpovědi: „Židé“, „muži“, „pracovníci do 40 let“ nebo „50-60 let“. Celkově z kvantitativního vyhodnocení této otázky je zjevné, že ačkoliv studenti čtvrtých ročníků uvedli vyšší počty odpovědí, ani jejich znalosti o těchto ročnících nasazení nejsou dostatečné. Studenti tedy příliš o ročnících odvedených na nucenou práci nevědí.

U další otázky, která bude následovat, bylo možné zaškrtnout více odpovědí, přičemž uvedené odpovědi dosahují také větších rozměrů, než tomu bylo u studentů

prvních ročníků. Tato otázka zjišťovala, zda studenti čtvrtých ročníků vědí, co totálně nasazení pracovníci v dobách svého nasazení vykonávali.

Graf č. 18: Vyhodnocení 8. otázky dotazníkového šetření studentů čtvrtých ročníků: *Co bylo zejména předmětem výkonu práce výkonu práce totálně nasazených pracovníků?*¹¹⁹

Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

Z údajů, které uvedli studenti čtvrtých ročníků, vyplývá, že se orientují i ve druhu výkonu práce, který byl totálně nasazeným pracovníkům přidělen lépe, než studenti prvních ročníků. Jako nejčastější odpověď studenti maturitních ročníků uvedli „různorodá práce v továrnách“. Takto odpověděl vysoký počet studentů, a to 181. Přičemž toto číslo činí 72,4 % studentů. Na druhém místě se umístila možnost „práce v dolech“. Tuto odpověď označilo 176 studentů, což činí 70,4 % všech možných odpovědí. O jednu odpověď méně s počtem 175 odpovědí se na třetím místě nejčastějších odpovědí objevila práce v dolech. Tuto možnost uvedlo z celkového počtu 250 studentů 70 % všech respondentů. Tyto první tři místa s nejvyšším počtem odpovědí jsou shodná s odpověďmi, které uvedli studenti prvních ročníků. Jen s tím rozdílem, že u studentů prvních ročníků středních škol a gymnázií měla největší počet zaškrtnutých odpovědí práce v dolech. Tato odpověď obnášela počet 184 studentů, která při sečtení všech zaškrtnutých odpovědí této možnosti čítala ještě více označení, než u čtvrtých ročníků. Po této možnosti následovala práce v dolech, práce v továrnách a po ní následovala odpověď „výroba zbraní“, kterou uvedlo 155 studentů. Ačkoliv u prvních ročníků můžeme vidět větší počet označení u jedné z odpovědí, celkovým součtem uvedených odpovědí, se odpovědi studentů prvních ročníků nemohou rovnat

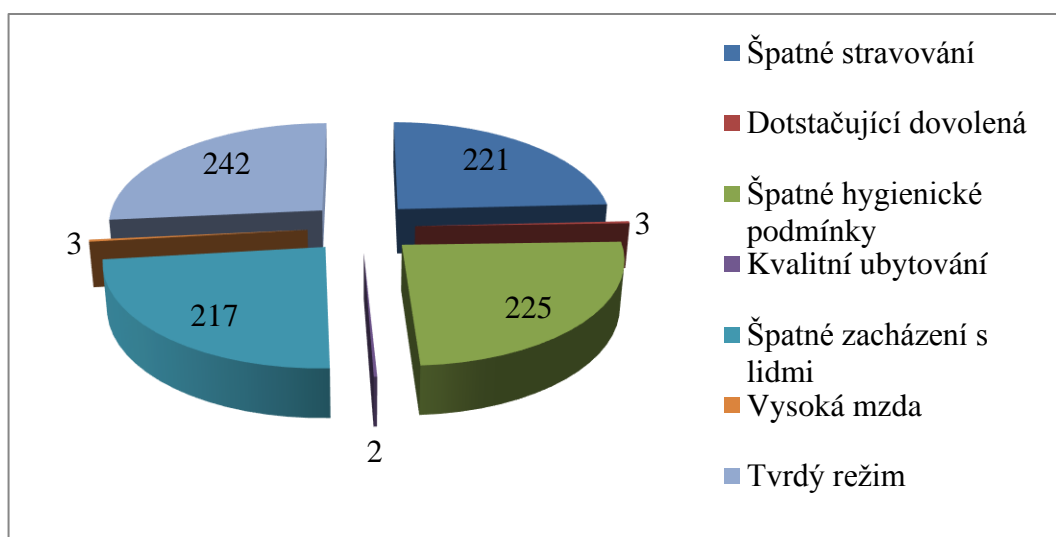
¹¹⁹ Čísla uvedená v grafu odpovídají počtu respondentů, přičemž jejich celkový počet čítal 250. Na tuto otázku bylo možné zaškrtnout více odpovědí.

s počtem odpovědí studentů ročníků maturitních. V porovnání ročníků mezi sebou, žádná z odpovědí studentů čtvrtých ročníků, neměla méně, než 60 označení, což nelze tvrdit u studentů ročníků prvních, kde najdeme i odpověď, kterou uvedlo 57 studentů. Po těchto třech nejčastějších odpovědích u studentů čtvrtých ročníků, následují odpovědi ostatní, které již nedosazují vysokého počtu označení, ale jejich hodnoty nejsou ani nijak nízké. Odpověď „výstavba silnic“ totiž čítala 115 studentů čtvrtých ročníků, kteří tuto možnost zaškrtili. To v celkovém kontextu činí 46 % respondentů. Po této odpovědi tedy ještě následuje odpověď „zákopové práce“, která také přesahuje přes 100 označení. Díky tomu by se dalo říci, že odpověď „zákopové práce“ měla vcelku slušný výsledek. Přičemž tuto odpověď uvedlo 101 studentů. Tato suma tedy čítá 40,4 % všech odpovědí. U studentů prvních ročníků měla tato odpověď větší počet označení, a to 112. Naopak u studentů prvních ročníků byl počet označení u výstavby silnic razantně nižší. Tu označilo pouze 57 studentů, což je o celých 58 studentů méně, než čítala hodnota u studentů ročníků čtvrtých. U zákopových prací je to ovšem naopak. Zde uvedlo o 11 studentů prvních ročníků více tuto odpověď jako správnou, než u studentů ročníků čtvrtých. Poslední odpovědi, které ještě nebyly podrobené porovnání, jsou odpovědi „práce v textilním průmyslu“ a „práce v zemědělství“. Tyto dvě možnosti mají u studentů čtvrtých ročníků přibližně stejný počet respondentů. Práci v textilním průmyslu zaškrtilo dohromady 64 studentů, přičemž tato hodnota činí 25,6 %. Práci v zemědělství poté uvedlo pouze 60 studentů, kdy tato suma čítá 24 % všech zúčastněných. Zde je mírně překvapivé, že možnou odpověď „v zemědělství“ uvedlo pouze 60 studentů maturitních ročníků, ale u studentů prvních ročníků tato odpověď zaznamenala 69 označení, tedy o 9 více. U práce v textilním průmyslu jsou hodnoty obou ročníků, dá se říci, vyrovnané. Pouze o 2 studenty více měla tato odpověď u studentů čtvrtých ročníků a činila tedy 64 studentů, přičemž u studentů prvních ročníků byl součet označení u této odpovědi 62. I když se komparace obou ročníků může zdát více podobná, stále zůstává faktem, že z kvantitativního hlediska studenti čtvrtých ročníků uvedli do dotazníkového šetření více označení odpovědí, přičemž všechny odpovědi na tuto otázku byly správné. V závěru této otázky se tedy znovu potvrzuje prvotní teorie, že studenti čtvrtých ročníků již mají větší přehled o tématu totálního nasazení a nucené práce, než studenti ročníků prvních.

Další otázkou, kde bude kvantitativně posouzena znalost čtvrtých ročníků středních škol a gymnázií se znalostí studentů prvních ročníků středních škol

a gymnázií, je předposlední otázka, a to otázka č. 9. Zde budou vyhodnoceny podmínky, které si studenti myslí, že měli nuceně nasazení pracovníci v dobách totálního nasazení za 2. světové války. Hodnoty čtvrtých ročníků středních škol a gymnázií jsou u této otázky poměrně stejné jako hodnoty prvních ročníků. To znázorňuje nejlépe graf. Nejvíce studentů čtvrtých ročníků, stejně jako u studentů prvních ročníků, odpovědělo, že nejvíce totálně nasazení pracovníci čelili tvrdému režimu. Tento fakt zaškrtnlo ohromných 242 studentů, což činí neuvěřitelných 96,8 % všech respondentů ze čtvrtých ročníků, což představuje největší počet zaznamenaných odpovědí ve všech položených otázkách. Počet odpovědí na tuto otázku u studentů prvních ročníků byl ale také dosti vysoký a dosahoval počtu 232. Druhá nejčastější odpověď u maturitních ročníků byla „špatné hygienické podmínky“. Tuto odpověď uvedlo ve svých dotaznících celkem 90 % studentů, což představuje 225 respondentů. I tato odpověď u studentů prvních ročníků, byla díky jejich zaškrtnutí na stejném místě. Na třetím místě tito studenti uvedli „špatné stravování“ s celkovým počtem 228 označení. Stejně místo tato odpověď obsadila i u studentů čtvrtých ročníků, kdy dosáhla počtu označení 221.

Graf č. 19: Vyhodnocení 9. otázky dotazníkového šetření studentů čtvrtých ročníků: *Zaškrtněte podmínky, které si myslíte, že totálně nasazení pracovníci měli při výkonu své práce.*¹²⁰

Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

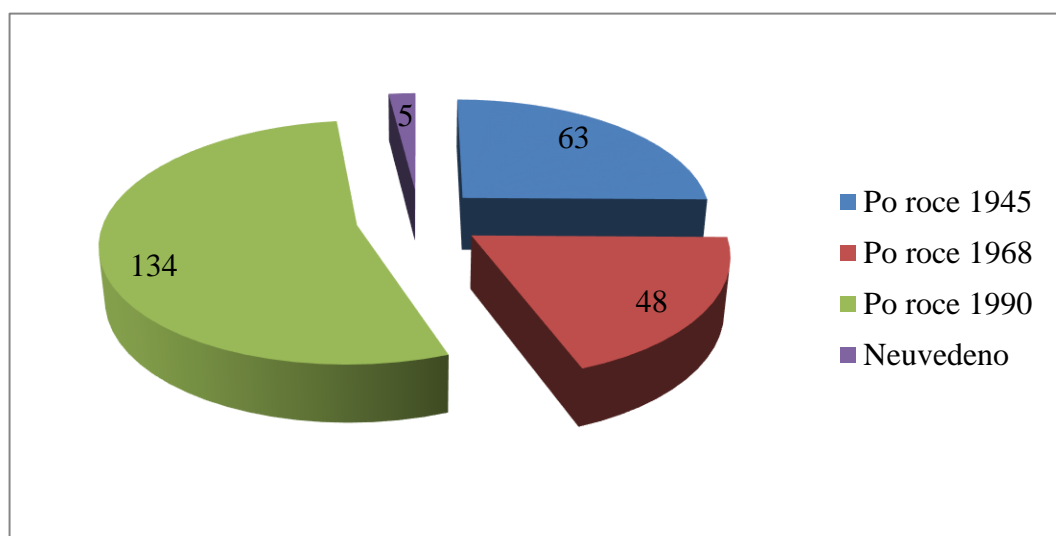
Je to o 7 studentů méně, než u studentů prvních ročníků, ale přesto tato odpověď dosazuje celkové účasti 88,4 % studentů. Poslední správnou odpovědí byla odpověď „špatné zacházení s lidmi“, kterou uvedlo celkem 217 studentů. I zde, u studentů

¹²⁰ Čísla uvedená v grafu odpovídají počtu respondentů, přičemž jejich celkový počet čítal 250. Na tuto otázku bylo možné zaškrtnout více odpovědí.

čtvrtých ročníků se objevily chybné odpovědi, ale na tyto odpovědi zareagovali pouze 2 nebo 3 studenti, což v celkovém hledisku představuje úplné minimum. I zde na tomto grafu a u této otázky je tedy vidět, že studenti čtvrtých ročníků odpovídali početněji lépe, než studenti ročníků prvních.

Jako u studentů prvních ročníků zde bude uvedená otázka, která se týkala finančního odškodnění totálně nasazených pracovníků z tehdejšího Protektorátu Čechy a Morava. Jak je již zmíněno výše, na této otázce je zřetelně vidět, jestli studenti jsou plně informováni o totálním nasazení, nebo jejich odpovědi představovaly pouhý odhad. Vysvětlení nám ukáže následující graf.

Graf č. 20: Vyhodnocení 10. otázky dotazníkového šetření studentů čtvrtých ročníků: *Kdy si myslíte, že získali totálně nasazení pracovníci z bývalého Protektorátu Čechy a Morava (resp. z České republiky) nárok na odškodnění?*¹²¹

Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

V porovnání s odpověďmi prvních ročníků, je tedy jasně znatelné, že většina studentů čtvrtých ročníků již odpovídala na tuto odpověď správně a uvedla, že odškodnění pro totálně nasazené z České republiky jim bylo poskytnuto až po roce 1990. Tuto odpověď ve svých dotaznících uvedlo celkem 134 studentů, což činí o celých 30 studentů více, než bylo zaznamenáno u studentů ročníků prvních. Chybné odpovědi maturitní ročníky ovšem uvedly také, již ale ne v tak velkém počtu jako ročníky první. Odpověď „po roce 1945“ zde uvedlo 63 studentů, což činí 25,2 % všech respondentů a je to o 14 studentů méně, než uvedly první ročníky. I špatná odpověď „po roce 1968“ nedosahovala takových rozměrných hodnot. Na tuto odpověď zareagovalo pouze 48 studentů čtvrtých

¹²¹ Čísla uvedená v grafu odpovídají počtu respondentů, přičemž jejich celkový počet čítal 250.

ročníků, přičemž u studentů prvních ročníků jich bylo celých 69. V celkovém kontextu se zde pár studentů zdrželo odpovědi a vůbec na danou otázku neodpověděli. Jejich počet čítal 5 studentů, přičemž u studentů prvních ročníků nebyl zaznamenán žádný student, který by zdržel odpovědi.

Celá tato analýza prvních ročníků a poté čtvrtých ročníků v komparaci s ročníky prvními měla zjistit, jakou informovaností o nucené práci z kvantitativního hlediska oplývají oba ročníky a který z ročníků ví o tomto tématu více. Na začátku byla stanovena základní teze, že studenti prvních ročníků o této problematice nebudou ještě tolik informováni, jako studenti ročníků maturitních, a to zejména díky probrané látce v hodinách dějepisu, nebo obecnější vyspělosti a znalostem. Tato mnou vytvořená hypotéza se potvrdila. Ačkoliv musím říct, že mě studenti prvních ročníků středních škol a gymnázií i mile překvapili. Než jsem s výzkumem začínala, očekávala jsem, že první ročníky budou mít informace o nucené práci pouze minimální a jejich výsledky z výzkumu vyplynou jako neuspokojivé. Ač jejich výsledky nedosahují nijak vysokých, či ohromných hodnot, základní informace o této části dějin 2. světové války mají a pro mě je tento objev minimálně uspokojující. Dle mého názoru tedy není překvapením, že studenti čtvrtých ročníků po kvantitativním vyhodnocení jejich odpovědí vycházejí z výzkumu tak, že téma totálního nasazení znají lépe. Jak jsem již zmínila výše, může to být právě probranou látkou v hodinách dějepisu, lepšími obecnými znalostmi a jejich celkové informovanosti a vyspělosti. Kvantitativní hodnocení výzkumu shledávám tedy kladně a s informacemi, které mi podali studenti jak prvních, tak čtvrtých ročníků jsem poměrně spokojena.

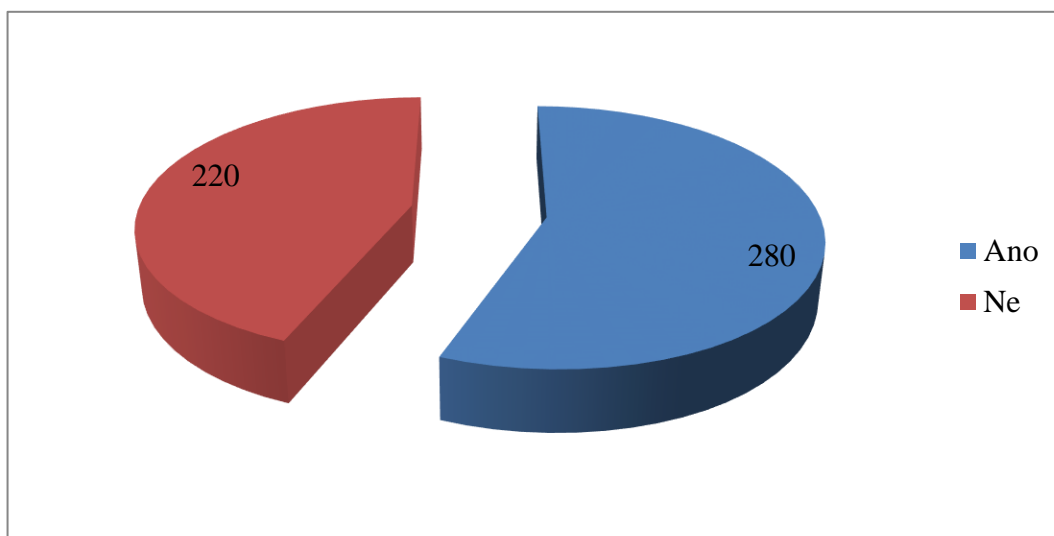
5.3 Kvantitativní vyhodnocení všech respondentů

Po celkové analýze informovanosti o totálním nasazení studentů prvních a poté studentů čtvrtých ročníků v komparaci s ročníky prvními, se bude tato podkapitola věnovat kvantitativnímu vyhodnocení všech respondentů. To zejména pro to, aby byl výzkum co nejpřesnější. Již z předchozích podkapitol víme, jak dopadlo kvantitativní hodnocení jednotlivě u obou ročníků, jak si ale stojí oba ročníky v míře znalostí týkající se nucené práci? To nyní ukáže tato analýza, kde již studenti nebudou bráni jako studenti prvních, nebo čtvrtých ročníků středních škol a gymnázií, ale bude na ně nahlíženo jako na jeden celek a budou bráni souhrnně jako jeden vzorek respondentů,

který oplývá jistými informacemi. Díky tomu již studenti nebudou hodnoceni po polovinách jako předtím a jejich součet, který bude činit 100 %, nebude pouze 250, ale nyní bude analýza pracovat s celkovým počtem 500 studentů. Jak již bylo zmíněno, toto kvantitativní vyhodnocení zahrnuje studenty jak prvních, tak čtvrtých ročníků středních škol a gymnázií. Jak tyto informace budou vypadat, ukáže několik následujících stránek.

Jako u předchozích analýz, začneme základní otázkou č. 1, která se ptá na základní věc, a to jestli studenti znají pojem totální nasazení, nebo nucená práce. Již z předchozích dvou analýz a kvantitativnímu vyhodnocení může být jasné, že na tuto otázku bylo více kladných hodnocení, než těch záporných. Jak ale vypadají přesná čísla v tomto kvantitativním hodnocení, ukáže následující graf. Již na první pohled z grafu vyplývá, že většina studentů odpověděla, že pojem totální nasazení, a tedy nucenou práce znají. Z celkového počtu 500 studentů tímto způsobem odpovědělo 280, což je nadpoloviční většina a tento počet celkově činí 56 % všech respondentů, kteří se zúčastnili dotazníkového šetření. Sice tato suma nedosazuje velkých hodnot, ale dle mého názoru je velice pozitivní, že nadpoloviční většina všech studentů ví, že totální nasazení a nucená práce někdy probíhala a jsou srozuměni s těmito dvěma pojmy. Ačkoliv většina studentů odpověděla kladně, stále 220 studentů z celkového počtu 500 uvedlo, že tyto dva pojmy neznají. Tento počet činí 44 % všech studentů.

Graf č. 21: Vyhodnocení 1. otázky dotazníkového šetření všech respondentů: *Umíte vysvětlit pojem totální nasazení (nucená práce?)*¹²²

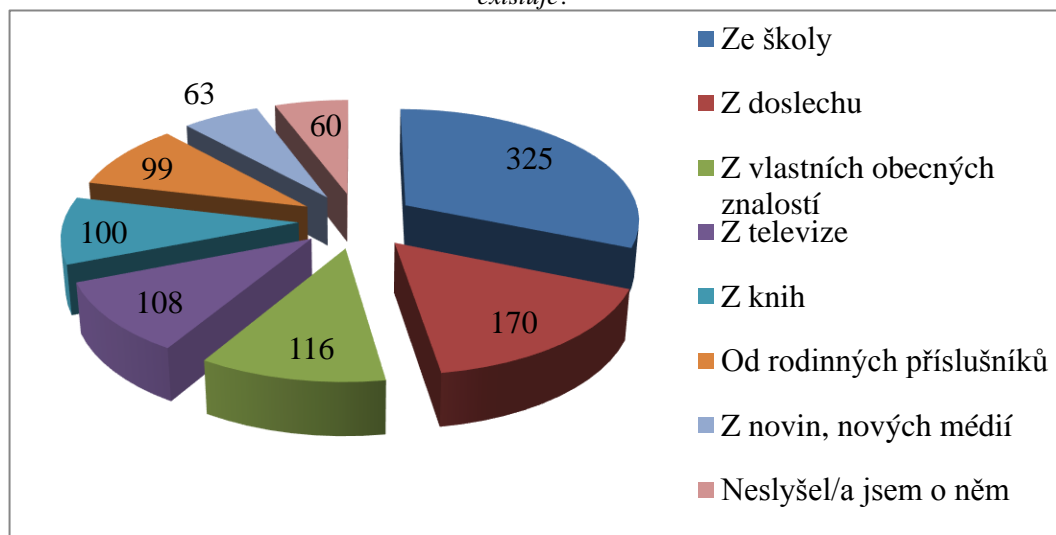
Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

¹²² Čísla uvedená v grafu odpovídají počtu respondentů, přičemž jejich celkový počet čítal 500.

Přestože rozdíl mezi těmito hodnotami není nijak vysoký, pořad převládá fakt, že větší část studentů o této problematice je informována. Zda takto kladně dopadnou i ostatní otázky a odpovědi, ukáže následující kvantitativní hodnocení dotazníkového šetření.

Znovu zde tedy přejdeme k otázce č. 2, která se dotazuje na zdroj informací studentů o tomto tématu. Na výběr měli studenti z 8 možností, které byly uvedené v dotaznících, přičemž mohli zaškrtnout více odpovědí. Jak studenti odpovídali, a jak vysoké jsou hodnoty jejich odpovědí, ukáže následující graf. Při předchozí analýze této otázky u studentů prvních a čtvrtých ročníků středních škol a gymnázií, jsme dostali různorodé výsledky v závislosti na jednotlivých ročnících. Nyní, když však provádíme analýzu celkové informovanosti všech respondentů, bez ohledu na jejich ročník, dostáváme se ještě do širších měřítek a k zajímavému celkovému počtu všech odpovědí. I u této hromadné analýzy se potvrdil fakt, že nejvíce studentů středních škol a gymnázií, ví o totálním ze svých škol. Tuto odpověď uvedlo do dotazníků ohromných 325 studentů z 500 a tento počet činí nadpoloviční většinu všech zúčastněných, tedy 65 %. Tato hodnota je opravdu vysoká a dle mé předchozí analýzy středoškolských učebnic dějepisu, jsem takovýto vysoký počet studentů neočekávala. Je to tedy velice pozitivní výsledek a s potěšením mohu říci, že přestože se v učebnicích dějepisu

Graf č. 22: Vyhodnocení 2. otázky dotazníkového šetření všech respondentů: *Odkud víte, že tento pojem existuje?*¹²³

Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

pro střední školy mnoho o nucené práci nepíše, na vědomosti studentů nemá tento nedostatek až tak veliký vliv. Samozřejmě by bylo příznivější, kdyby tato suma nečítala

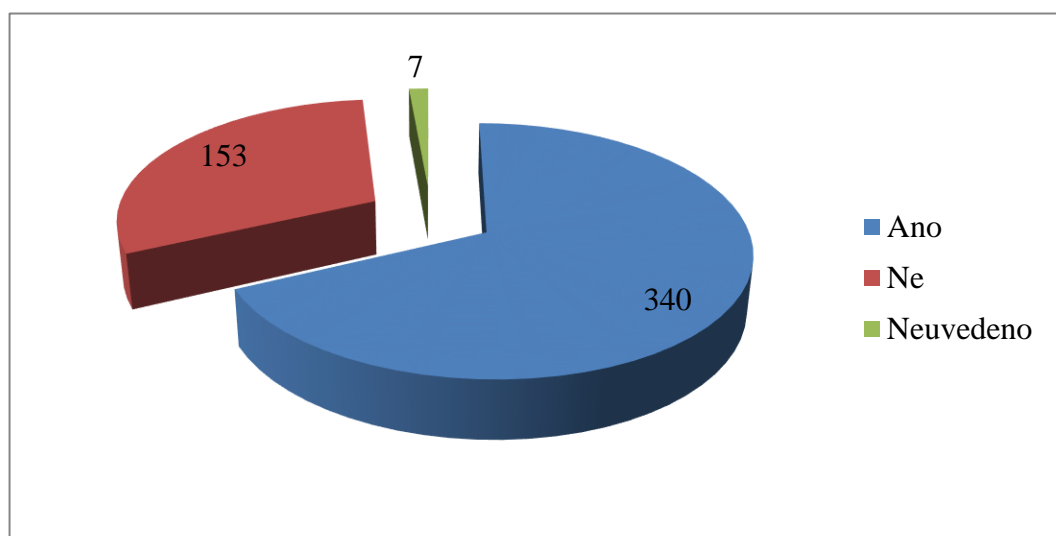
¹²³ Čísla uvedená v grafu odpovídají počtu respondentů, přičemž jejich celkový počet čítal 500.

jen 65 % všech dotazovaných a dosahovala by vyšších hodnot, ale dle mého názoru i tato hodnota, vzhledem k minimu informací v učebnicích, je vysoká. Druhou nejčastější odpovědi viditelnou na grafu je odpověď „z doslechu“. Tuto odpověď uvedlo v dotazníkovém šetření celkem 170 respondentů, přičemž tento počet činí 34 %. Jak je již uvedeno výše, tato odpověď představuje odpověď univerzální a vhodná je pro ty studenty, kteří nechtějí podávat upřesňující informace o tom, odkud a z jakého zdroje jejich informace pramení. Jelikož jsem ale zkoumala informovanost o nucené práci u takto mladých lidí, není pro mě žádným překvapením, že tato odpověď se umístila na druhém místě v celkovém počtu nejčastějších odpovědí. O něco méně získala v celkovém kvantitativním hodnocení odpověď „z vlastních obecných znalostí“. Tuto možnost zde uvedlo celkem 23,2 % studentů, což odpovídá celkovému počtu 116 respondentů. I když tato odpověď nedosahuje tak vysokých hodnot, jako odpovědi předchozí, hodnotím kladně, že studenti své informace čerpají ještě z jiných informačních zdrojů, než byly uvedeny v tomto dotazníku. Poslední dvě odpovědi, které přesahují hodnoty 100 odpovědí, jsou odpovědi „z televize“ a „z knih“. Již v předešlých analýzách se tyto možnosti u jednotlivých ročníků předbíhaly a nyní to není výjimkou ani zde. Jako častější možnost zde ale studenti uvedli možnost „z televize“ a jejich celkový počet odpovědí čítal celkem 108. Druhé odpovědi, tedy „z knih“, se dostalo o 8 odpovědí méně. Počet celkových odpovědí poté činil 100 z celkového počtu 500 respondentů. Již méně než 100 odpovědí byly zaznamenány u odpovědí zbylých, kterými jsou „od rodinných příslušníků“, „z novin, nových médií“ a odpověď poslední, a to „neslyšel/a jsem o něm“. Pro mě překvapivě nižší počet odpovědí dostala odpověď od rodinných příslušníků. V předchozích analýzách jednotlivých ročníků se tato odpověď pohybovala vcelku vysoko, ale tady skončila až na třetím místě nejnižšího počtu odpovědí. Celkově na tuto odpověď odpovědělo 99 studentů, což činí 19,8 % všech respondentů. Je velice zajímavé, že tato odpověď nese takto malou hodnotu, protože z vlastní zkušenosti vím, že mnoho osob ví o problematice totálního nasazení díky svým rodinným příslušníkům, kteří nucenou práci na vlastní kůži zažili, nebo minimálně znají někoho, kdo tuto událost prožil. Tudíž můj předpoklad by byl u této odpovědi očekávat vyšší procentuální hodnotu označení. Na předposledním místě se umístila odpověď „z novin, nových médií“, která dosáhla hodnoty 63 odpovědí z 500. Co je ovšem důležité, je dle mého názoru odpověď která se umístila na posledním místě s nejnižším počtem 60 odpovědí, a to odpověď „neslyšel/a jsem o něm“. Tuto odpověď označilo pouze 12 % všech respondentů a hodnotím jí jako obrovský úspěch. Přestože

tato hodnota činí 12 %, stále je to nejnižší hodnota, která byla v této otázce a možnosti odpovědi zaznamenána. Z těchto všech hodnot vyplývá, pro mě zcela překvapující skutečnost, vyvrácení mé prvotní teze, že studenti mladších generací, tedy studenti ve věku cca 15 – 19 let, totální nasazení a nucenou práci neznají. Co je ale ještě více překvapivé a hodnotím tuto možnost velmi kladně, že studenti o problematice nucené práce ví nejčastěji z hodin dějepisu, přestože se v učebnicích dějepisu píše o tomto tématu jen minimálně. Tuto otázku a jednotlivé odpovědi na ni hodnotím tedy velice kladně a shledávám jí jako jedno velké pozitivum.

Po otázce č. 2 následuje otázka třetí, která, jak již bylo řečeno výše, zjišťovala informovanost studentů o tom, jestli vědí, že totálnímu nasazení předcházela dobrovolný odchod občanů Evropy na práci pro německou Říši. Možné odpovědi na tuto otázku nalezneme v následujícím grafu.

Graf č. 23: Vyhodnocení 3. otázky dotazníkového šetření všech respondentů: *Bylo možné se na práci pro německou Říši přihlásit dobrovolně?*¹²⁴

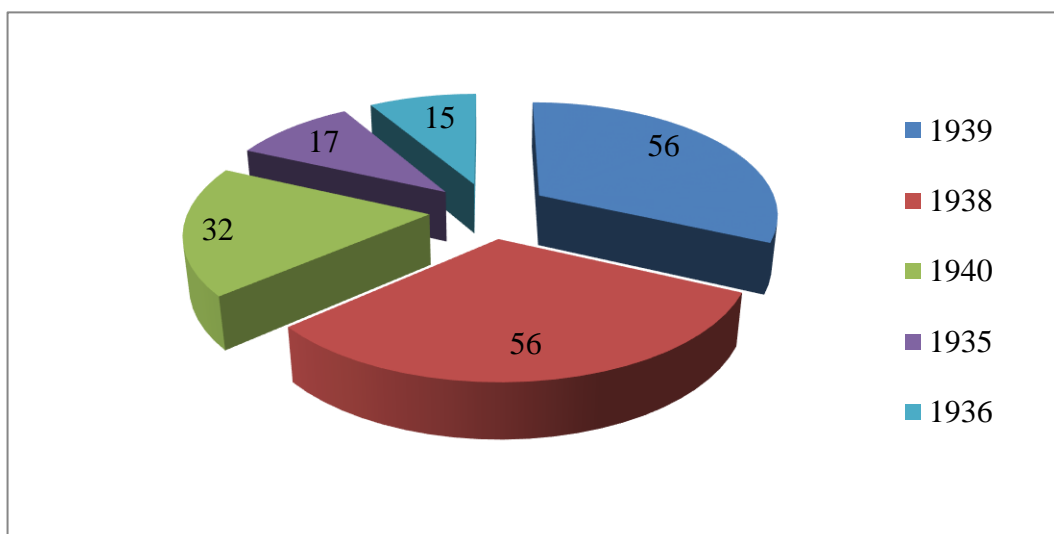
Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

Na grafu je zřetelně vidět, že nadpoloviční většina všech respondentů věděla, že totálnímu nasazení předcházela dobrovolná práce vykonávána pro Německo. Tomuto faktu odpovídá počet zaznamenaných odpovědí, a to 340. Přičemž tato hodnota činí, již zmíněnou nadpoloviční většinu, 68 % všech dotazovaných. Opakem byla tedy odpověď „ne“, kterou ve svých dotaznících uvedlo celkem 153 studentů, a tento počet odpovídal 30,6 % všech respondentů. V celkovém součtu se objevili i studenti, kteří neoznčili žádnou z možných odpovědí, ale jejich počet čítal pouze 7 studentů. Jejich procentuální

¹²⁴ Čísla uvedená v grafu odpovídají počtu respondentů, přičemž jejich celkový počet čítal 500.

hodnota je tedy poněkud zanedbatelná a činí pouze 1,4 %. Je tedy velice příznivé, že nadpoloviční většina všech studentů ví, že dobrovolná práce pro německou Říši probíhala. Tato otázka obsahovala ještě podotázku, kterou měli studenti vyplnit v případě, že odpověděli kladně. Překvapující ovšem je, že ačkoliv 340 studentů uvedlo správnou odpověď, tedy ano, pouze, 249 studentů uvedlo rok této dobrovolné práce. Jak jsem již uváděla výše, v dotaznících bylo uvedeno mnoho dat s malými počty odpovědí, tudíž do následujícího grafu uvedu pouze 5 nejčastějších odpovědí. Ačkoliv byly odpovědi na tuto otázku velmi různorodé, se shodným, a také největším počtem odpovědí byly uvedeny roky 1939 a 1938, což čítá 22,5 % všech uvedených odpovědí. Jak jsem již zmiňovala výše, dobrovolné přihlášení se na práci probíhalo přibližně od roku 1933 a pokračovalo relativně po celou dobu 2. světové války (minimálně u pracovníků ze satelitních států), ale jakýsi základ a největší nábor pracovníků byl

Graf č. 24: Vyhodnocení 3. otázky dotazníkového šetření všech respondentů: *Bylo možné se na práci pro německou Říši přihlásit dobrovolně? Pokud ano, v kterém roce podle Vás dobrovolné přihlášení se na práci pro německou Říši probíhalo?*

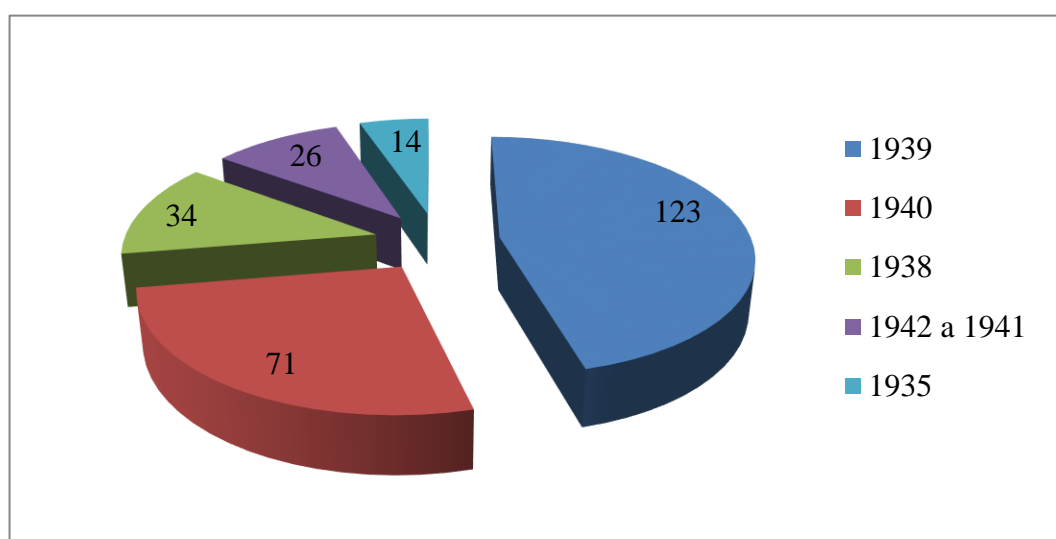
Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

v roce 1936. Zde ale studenti nejčastěji uvedli tyto dva roky, což nepovažuji za správné. Zejména tedy rok 1939 hodnotím jako chybný, protože v tento rok nejen začala 2. světová válka, ale začal nábor pracovníků na nucené práce, zejména již z polského území. Třetí nejčastější odpovědí byl rok 1940, který v dotaznících uvedlo celkem 32 studentů z 249. Po tomto roce následovaly roky s podobnými hodnotami, přičemž roky 1935 a 1936 uvedlo 17 a 15 studentů. Zde konečně přicházíme k roku 1936 a také rok 1935 je uveden relativně správně. Celkově u této otázky nelze přesně určit, z jakých důvodů studenti odpovídali takto. Ačkoliv pouze minimum studentů uvedlo rok 1936,

jsou i ostatní roky zde uvedené závislé na subjektivním úhlu pohledu, podle kterého je hodnocena dobrovolná práce pro německou Říši.

Čtvrtá otázka která bude nyní následovat je stylem podobná, jako otázka předchozí. Má formu otevřené otázky a studenti na ni odpovídali dle svého uvážení. V této otázce měli studenti odpovídat, kdy začal nábor na nucenou práci pro německou Říši. Znovu bylo získáno mnoho různorodých odpovědí, tudíž do následujícího grafu bude uvedeno pouze 5 odpovědí nejčastějších.

Graf č. 25: Vyhodnocení 4. otázky dotazníkového šetření všech respondentů: *Od kterého roku probíhalo totální nasazení pro německou Říši?*

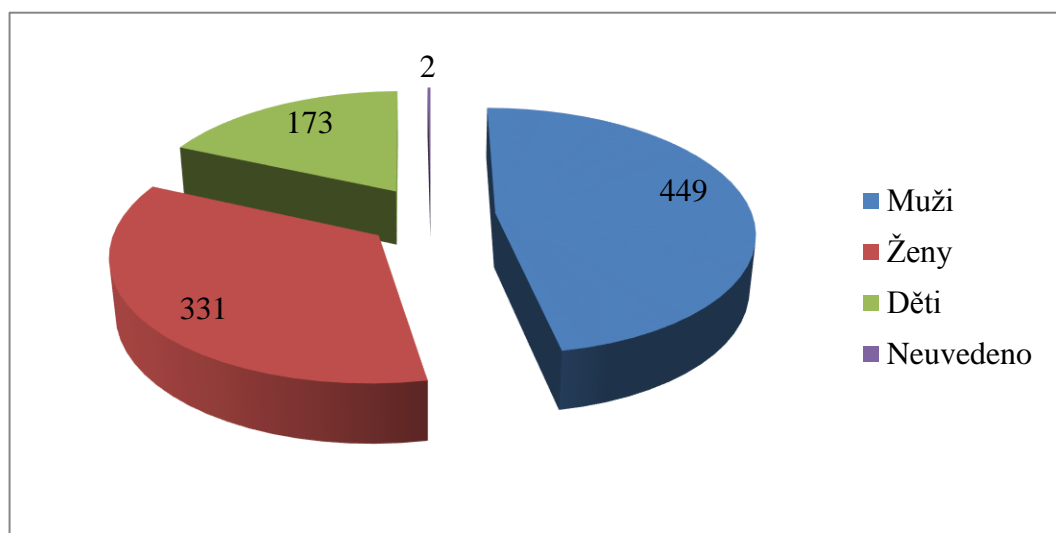
Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

V tomto grafu již jsou odpovědi jasnější. Než však přejdeme k hodnocení daných odpovědí, musím zde podotknout, že ačkoliv celkový počet respondentů byl 500, na tuto otázku odpovědělo pouze 360 studentů. Již tato informace podává přehled, že celkem 28 % studentů nemělo zdání, kdy začal nábor na nucené práce. Ovšem odpověď, uvedená největším počtem uvedením v dotaznících tento fakt poměrně vylepšuje. Celkem 123 studentů z 360 totiž odpovědělo na tuto otázku správně, a to že nábor na nucené práce začal v roce 1939. Tato hodnota tedy činí 34,2 % všech uvedených odpovědí u této otázky. Není to nijak vysoké číslo, ale minimálně mě těší, že vzhledem k předchozí otázce, tento rok dosáhl největší počtu studentů, kteří tento rok v dotazníkovém šetření uvedli. Všechny ostatní 4 odpovědi jsou tedy chybné. Po roce 1939 se umístila odpověď, která poukazuje na rok 1940, kterou uvedlo 71 studentů. Poté následuje odpověď 1938, kterou uvedlo 34 respondentů. Tato odpověď je také nelogická už jen z toho důvodu, že 2. světová válka začala až v roce 1939. Se stejným

počtem odpovědí, 26, se umístily roky 1941 a 1942 a za nimi následoval již roky s menším počtem studentů, kteří takto odpověděli, a to rok 1935. Přestože je zde tedy uvedeno mnoho chybných odpovědí, nejčastější zaznamenanou odpovědí byla odpověď správná. Tato odpověď je ovšem v celkovém kontextu ostatních odpovědí a počtu roků, které byly do dotazníku uvedené, poněkud neuspokojivá. Z procentuální hodnoty 34,2 %, dle mého názoru nelze tvrdit, že by respondenti měli správný přehled o tom, kdy totální nasazení probíhalo, nebo kdy vůbec začalo. Ačkoliv se všechny odpovědi pohybují správně kolem období 2. světové války, jsou tyto odpovědi nedostatečné.

Další dotazníková otázka již není zaměřená na data, ale zkoumá znalosti studentů o tom, jestli vědí, kdo byl na nucené práce odváděn. Již v předchozích analýzách jsem uváděla, že tato otázka, ač se na první pohled nezdá, může být dosti záludná. Jako možnost jsem zde uvedla již zmíněné děti, které ale neměly s totálním nasazením nic společného. Jestli studenti odpovídali správně a jestli počet dětí bude dosahovat vysokých hodnot, ukáže graf.

Graf č. 26: Vyhodnocení 5. otázky dotazníkového šetření všech respondentů: *Kdo odcházel na nucené práce?*¹²⁵

Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

Nejčastější a tedy i správnou odpovědí byla odpověď muži, kterou uvedlo ohromných 449 studentů z 500, což činí 89,8 %. To je dle mého názoru výborný výsledek. Druhý největší počet zaznamenaných odpovědí měla také správná odpověď, a tou byly ženy. Tuto odpověď uvedlo do dotazníků celkem 331 respondentů, což z celkového počtu 500 studentů činí 66,1 %. Setkáme se zde ale i s odpovědí týkajícími se dětí, kterou

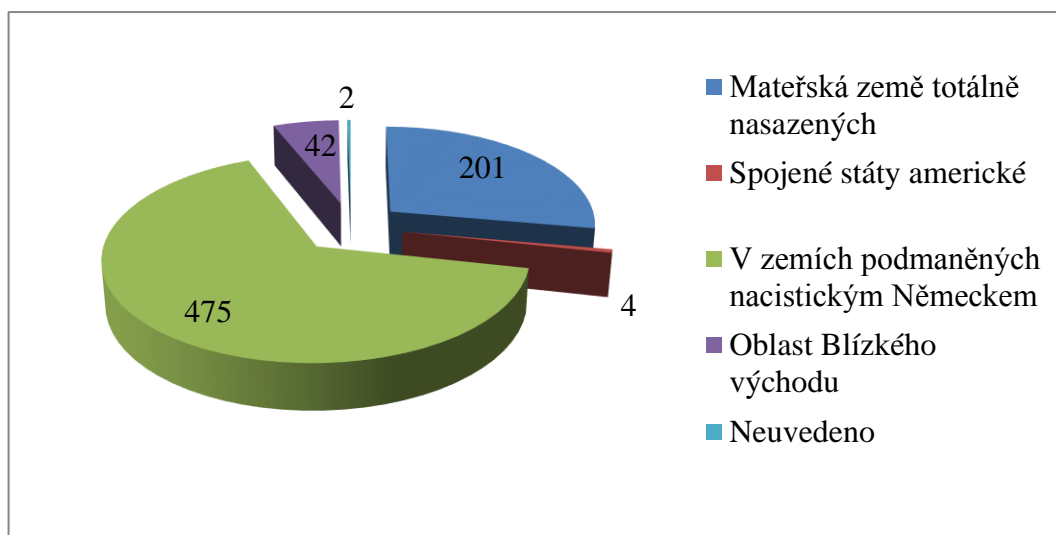
¹²⁵ Čísla uvedená v grafu odpovídají počtu respondentů, přičemž jejich celkový počet čítal 500.

v této odpovědi uvedl také poměrně vysoký počet studentů, a to 173. Ačkoliv tedy tato odpověď je chybná, do dotazníků ji označilo celkem 34,6 % respondentů. Toto číslo je dle mého názoru poměrně vysoké. V grafu je viditelná ještě jedna hodnota, která je ovšem minimální. Jsou jí dva studenti, kteří se zcela zdrželi jakékoliv odpovědi a místo v dotazníku nechali prázdné. Ačkoliv tedy počet studentů, kteří označili odpověď „děti“ je poměrně vysoký, z ostatních výsledků se dá soudit, že studenti z větší části vědí, že na nucené práce byly odváděny ženy a téměř v 90 % s jistotou tvrdí, že na nucené práce byli odváděni zejména muži. Tato otázka je tedy z celkového hlediska odpovědí příznivá a ukazuje na informovanost studentů o faktu, kdo danou práci vykonával.

Další otázka je již zaměřena na místo výkonu nucené práce. Jako u ostatního kvantitativního vyhodnocení jednotlivých ročníků, tato odpověď obsahuje 4 možnosti odpovědí, přičemž pouze dvě jsou správné a studenti mohli zaškrtnout více odpovědí. Správnými odpověďmi tedy jsou „mateřská země totálně nasazených“ a země podmaněné nacistickým Německem“. Jak vypadá celková hodnota odpovědí všech studentů na tuto otázku, ukáže následující graf.

Graf č. 27: Vyhodnocení 6. otázky dotazníkového šetření všech respondentů: *Kde tato nucená práce probíhala?*¹²⁶

Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

Nejčastější odpověď, kterou všichni studenti uvedli do dotazníkového šetření, byly země podmaněné nacistickým Německem. Touto formou odpovědělo celkem 475 studentů, což z celkového počtu 500 studentů odpovídá ohromným 90 %. Druhou nejčastější odpovědí poté byla odpověď „Mateřská země totálně nasazených“. Tuto

¹²⁶ Čísla uvedená v grafu odpovídají počtu respondentů, přičemž jejich celkový počet čítal 500.

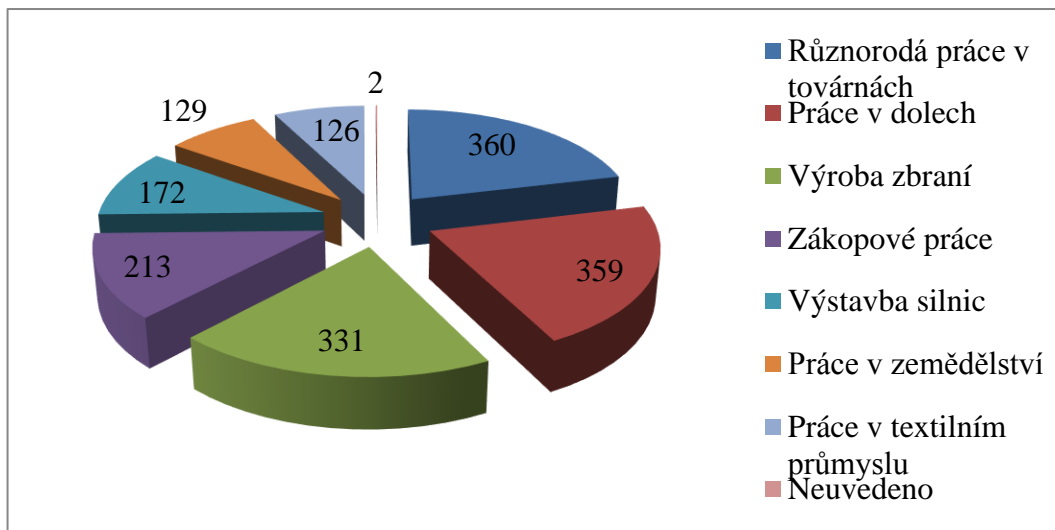
odpověď uvedlo celkem 201 studentů z 500. Je tedy velice příznivé, že dvě správné odpovědi se objevily na prvních místech hodnocení. Objevily se však i odpovědi chybné, a to u 42 studentů, kteří uvedli odpověď „oblast Blízkého východu“ je to však pouze 8,4 %, tudíž stejně jako odpověď „Spojené státy americké“ nepředstavuje pro výzkum vysokou hodnotu. V celkovém kontextu všech odpovědí je i zanedbatelná suma dvou studentů, kteří neoznačili odpověď žádnou.

Jak již bylo zmíněno v předchozím kvantitativním vyhodnocení obou ročníků, u 7. otázky měli studenti vypsát ročníky odváděné z Protektorátu Čechy a Morava na nucenou práci. Správné odpovědi představovali ročníky 1918-1924 a také ročníky 1927 a 1928. Celkový počet odpovědí, které uvedli všichni studenti u těchto ročníků, ukáže následující zhodnocení, přičemž celkový počet studentů, kteří dotazník vyplňovali, byl 500. Nejvíce studentů do svých dotazníků uvedlo jako odpověď ročník 1921. Ačkoliv vlastní tento ročník nejvíce odpovědí všech studentů, stále jeho počet uvedení do dotazníků činí pouze 62 respondentů. Procentuálně tedy tato hodnota ukazuje pouze na 12,4 % všech zúčastněných studentů. Na druhém místě nejčastější odpovědi s celkovým počtem 57 odpovědí, objevil ročník nasazení 1920. Tato suma přitom čítá pouze 11,4 %. Ani ostatní ročníky obyvatel si nevedly lépe, a žádný z nich nedosahoval nijak vysokých hodnot. Na třetím místě se svým počtem odpovědí, umístil ročník 1922, který uvedlo 37 studentů z 500. Se čtvrtým největším počtem studentů, kteří takovýmto způsobem odpověděli, se stal ročník 1924 s celkovým počtem 34 odpovědí a po něm přišel rok 1923, který dosahoval 29 odpovědí z 500. Za nimi následovaly shodně ročníky 1918 a 1919, jejichž počet činil 25 studentů. S počtem 20 odpovědí následoval ročník 1925 a za ním následoval ročník 1926. Ostatní ročníky uvedené v dotaznících poté již nedosahovaly hodnot nad 10 studentů. Celkově tato otázka a její kvantitativní vyhodnocení dopadla velice slabě. Z tohoto vyhodnocení vyplývá, že celková informovanost všech studentů středních škol a gymnázií, kteří byli podrobena dotazníkovému šetření, nemá žádnou hodnotu. Studenti o nasazení ročníků obyvatel v jejich zemi nevědí, nebo jsou informováni opravdu pouze minimálně. Celkový výsledek této odpovědi je tedy nedostatečný.

Osmá otázka v celkovém kvantitativním hodnocení všech studentů středních škol a gymnázií dopadla již lépe. Její odpovědi dosazují již vyšších hodnot, než otázka předchozí a pro plnou přehlednost, jsou tyto hodnoty uvedené v následujícím grafu.

Otázka zahrnuje druh výkonu práce, kterou museli totálně nasazení pracovníci za 2. světové války vykonávat, přičemž všechny možnosti byly správné.

Graf č. 28: Vyhodnocení 8. otázky dotazníkového šetření všech respondentů: *Co bylo zejména předmětem výkonu práce výkonu práce totálně nasazených pracovníků?*¹²⁷

Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

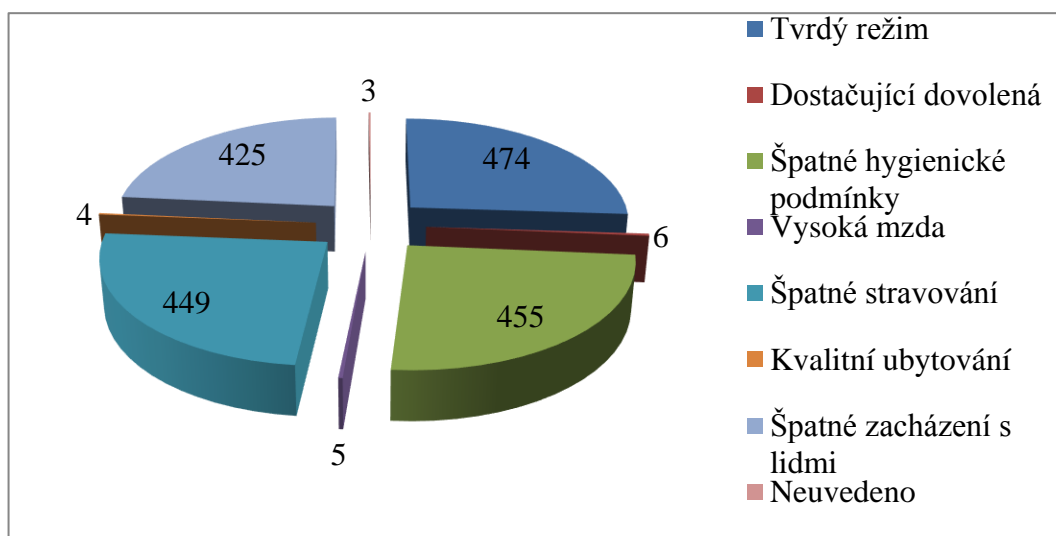
Jak je na první pohled z grafu zřejmé, hodnoty zde jsou již poměrně vysoké. Jelikož všechny odpovědi v této otázce jsou správné, těší mě, že počet studentů, kteří odpověděli nejméně, stále přesahuje 100 studentů. Jako nejčastější odpověď zde tedy studenti uvedli různorodou práci v továrnách. Tato odpověď byla zaznamenána celkem u 360 studentů, což činí celkový procentuální výsledek 72 %. To je, dle mého názoru, poměrně vysoká hodnota, která má téměř stejnou podobu v počtu odpovědí, které se umístily na místě druhém. S 359 označeními, na druhém místě nejčastějších odpovědí všech respondentů, skončila odpověď „práce v dolech“. Tuto možnost do dotazníkového šetření zaznamenalo pouze o 1 studenta méně, než byla zaznamenána různorodá práce v továrnách. Stále s poměrně vysokým počtem odpovědí se umístila i odpověď „výroba zbraní“, která dosáhla třetího místa v nejčastějších odpovědích všech studentů na tuto otázku. Tato odpověď činí 66,2 %, což čítá 331 všech respondentů. Dále jako čtvrtá nejčastější odpověď byla uvedena odpověď, kterou označilo 213 studentů, již byla odpověď „zákopové práce“. Již o 41 studentů méně poté odpovědělo „výstavba silnic“, která skončila (vzhledem k údajům z předchozích dvou analýz) na překvapivém 5. místě zaznamenaných odpovědí, a to s celkovou výší 172 označení. Tato hodnota tedy činí 34, 4 %. Na posledních dvou místech

¹²⁷ Čísla uvedená v grafu odpovídají počtu respondentů, přičemž jejich celkový počet čítal 500.

kvantitativního vyhodnocení této otázky se umístily s velice podobným počtem odpovědí, odpovědi „práce v zemědělství“ a „práce v textilním průmyslu“. Tyto odpovědi dosahovaly následujících hodnot, a to 129 a 126 celkových odpovědí. U této otázky také byli zaznamenáni studenti, kteří do dotazníkového šetření neuvedli žádnou z možných odpovědí, a jejich počet čítal pouze 2. Tato hodnota je vzhledem k ostatním uvedeným hodnotám zcela zanedbatelná. Celkově kvantitativní vyhodnocení této otázky hodnotím kladně, protože většina studentů odpovídala na tuto otázku poctivě a správné odpovědi dosahovaly v celkovém kontextu relativně vysokých hodnot.

Předposlední otázkou, kterou se bude kvantitativní výzkum zabývat u všech studentů, je otázka č. 9. Ta se studentů dotazovala na podmínky, které museli totálně nasazení pracovníci během výkonu nucené práce snášet. Jak stojí v předešlých dvou hodnoceních, jsou odpovědi správné 4. „Špatné stravování“, „špatné hygienické podmínky“, „špatné zacházení s lidmi“ a „tvrdý režim“. Jak obstáli v celkovém kvantitativním hodnocení této otázky všichni studenti, ukáže následující graf.

Graf č. 29: Vyhodnocení 9. otázky dotazníkového šetření všech respondentů: *Zaškrtněte podmínky, které si myslíte, že totálně nasazení pracovníci měli při výkonu své práce.*¹²⁸

Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

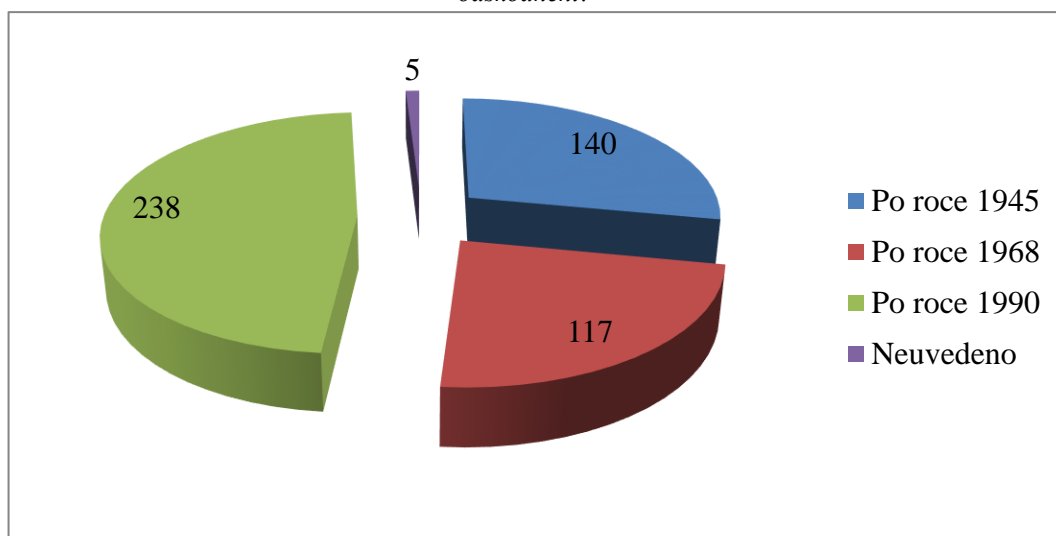
Na grafu je jasně čitelné že nejvíce odpovědi získaly odpovědi správné, a to ve velice vysoké převaze nad odpověďmi chybnými. Odpověď s největším počtem označení v dotazníkovém šetření, se stala „tvrdý režim“, kterou zaškrtnulo celkem neuvěřitelných 474 respondentů, což činí 94,8 %. To představuje nejvyšší hodnotu, která v celkovém hodnocení studentů byla zaznamenána. Druhou nejčastější odpovědí studentů českých

¹²⁸ Čísla uvedená v grafu odpovídají počtu respondentů, přičemž jejich celkový počet čítal 500.

středních škol a gymnázií, je odpověď „špatné hygienické podmínky“. Tuto odpověď uvedlo celkem 455 studentů, což činí z celkového počtu 500 studentů 91 %. S počtem celkových 449 odpovědí, se poté na třetím místě kvantitativního vyhodnocení umístila odpověď „špatné stravování“. Tato odpověď dosáhla celkem 89,8 %, což je stále dosti vysoká hodnota odpovědí, oproti odpovědím v otázkách jiných. Stále s dosti vysokým číslem odpovědí se dostáváme i na pořadí čtvrté, kdy nejčastější odpovědi všech respondentů v dotazníkovém šetření, již byla odpověď „špatné zacházení s lidmi“. Tuto odpověď označilo celkem 425 studentů, přičemž tato hodnota činila celých 85 %. Všechny tyto hodnoty správných odpovědí jsou tedy příjemně velmi vysoké. Samozřejmě se mezi studenty našli i ti, kteří jako správnou odpověď uvedli kvalitní ubytování, vysokou mzdu, nebo dostačující dovolenou. V celkovém počtu všech odpovědí, jsou však tyto možnosti poněkud zanedbatelné. 2 studenti, z celkového počtu 500 studentů dokonce na tuto otázku vůbec neodpověděli. Přestože jsou zde vidět minimální výkyvy hodnocení, stále počet správných odpovědí přesahuje, nebo dokonce dosahuje téměř 90 % všech respondentů, přičemž tento výsledek je dle mého názoru přímo kolosální. Je velice příjemné vidět, že konečně po několika méně zdařilých odpovědích můžeme vidět ty, které dosahují správných a ohromných hodnot označení.

Jako poslední otázka, u kvantitativního vyhodnocení všech studentů středních škol a gymnázií, bude otázka č. 10, která se zaměřuje na finanční odškodnění určené pro totálně nasazené občany České republiky. Tito občané měli nárok na odškodnění z důvodu jejich totálního nasazení, na které museli přistoupit během 2. světové války, jako tehdejší občané Protektorátu Čechy a Morava. Tato otázka se týká pouze historie České republiky, tudíž by bylo velice příjemným zjištěním, kdyby studenti středních škol a gymnázií ve většině svých odpovědí, z kterých měli na výběr, odpověděli pomocí odpovědi správné. V předchozích analýzách, a tedy kvantitativních vyhodnoceních jednotlivých ročníků jsme viděli, že tato otázka pro studenty nebyla vůbec jednoduchá. Jak tedy bude vypadat kvantitativní vyhodnocení obou ročníků zároveň, a tedy všech respondentů, kteří se účastnili dotazníkového šetření, ukáže graf na následující straně.

Graf č. 30: Vyhodnocení 10. otázky dotazníkového šetření všech respondentů: *Kdy si myslíte, že získali totálně nasazení pracovníci z bývalého Protektorátu Čechy a Morava (resp. z České republiky) nárok na odškodnění?*¹²⁹

Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

Tato otázka vytvářela bližší specifikaci problematiky totálního nasazení, s kterou studenti nebyli příliš srozuměni. Přestože nejvíce studentů na tuto otázku uvedlo správnou odpověď, tedy „po roce 1990“, stále jejich počet čítal méně než polovinu. Počet 238 studentů totiž odpovídá pouze 47,6 % všech respondentů. Chybné odpovědi ovšem z této otázky také vyšly s poměrně vysokými hodnotami. Odpověď po těsném ukončení války, tedy po roce 1945, uvedlo ve svých dotaznících celkem 140 studentů, což činí 28 %. Nižší výsledek zaznamenala poté odpověď „po roce 1968“, kterou uvedlo celkem 117 studentů z celkového počtu 500 respondentů. Při kvantitativním vyhodnocení se objevili i ti studenti, kteří neoznámili žádnou možnost. Jejich počet je však velice nízký a čítá pouze 5 studentů. Kvantitativní vyhodnocení otázky č. 10 tedy hodnotím průměrně. Ačkoliv nejvíce odpovědí studentů, bylo zaznamenáno u odpovědi správné, jejich počet nedosahoval ani poloviny a procento špatných dopovědí, bylo také poměrně vysoké.

Celkové výsledky kvantitativní vyhodnocení všech studentů dopadly, dle mého názoru poměrně dobře. Z celkových 10 otázek a jedné podotázky, studenti odpovídali celkově správně. Nejvyšší počet jejich odpovědi (až na možnou výjimku u otázky č. 3) získaly odpovědi, které byly správné, to je velice pozitivní zjištění, protože tento fakt poukazuje na to, že studenti ve větším počtu vědí, co totální nasazení znamenalo a co vše tato nucená práce obnášela. Když ale budeme brát v úvahu kvantitativní hodnotu

¹²⁹ Čísla uvedená v grafu odpovídají počtu respondentů, přičemž jejich celkový počet čítal 500.

všech správných odpovědí, na kterou bylo toto hodnocení primárně zaměřeno, musím zde uvést, že kvantita správných odpovědí je průměrná. Již ze zmíněných celkových deseti otázek a jedné podotázky a správných možností, které čítaly hodnotu 21 (vyjma 2. otázky), 12 otázek dosahovalo správných odpovědí, které uvedla nadpoloviční většina, nebo alespoň polovina všech zúčastněných studentů. Dle mého názoru tato hodnota není vysoká a také ukazuje na nadpoloviční většinu úspěšnosti, ale nedosahuje tak obrovských hodnot, aby se celý kvantitativní výzkum zaměřený na všechny studenty dal považovat za ohromný, nebo velice úspěšný. Z výzkumu vyplývá, že všichni studenti mají základní, někdy i bližší vědomosti o totálním nasazení, ale do hloubky jejich informovanost nezasahuje. Lze tedy celkové výsledky kvantitativního výzkumu všech studentů shrnout jako průměrně úspěšné.

5. 4 Kvalitativní vyhodnocení

Po kvantitativním vyhodnocení výzkumu informovanosti českých studentů středních škol a gymnázií, přichází na řadu i vyhodnocení kvalitativní. Kvalitativnímu vyhodnocení bude však věnována pouze jedna otázka, na kterou měli studenti volně odpovídat. Byla jí otázka č. 1 dotazníkového šetření, kam studenti v případě že vědí, co znamená pojem totální nasazení a nucená práce, měli poté uvést definici těchto pojmů, za pomoci svých vlastních slov. Ke kvalitativnímu vyhodnocení jsem tedy zvolila realistický přístup, tedy přístup, který bere v úvahu věrohodnost odpovědí, a pomocí mnou vytvořených značek jsem vytříbila všechny kvalitativní odpovědi, které z jednotlivých definic studentů středních škol a gymnázií vyšly. Jelikož ale kvalitativní vyhodnocení bude provedeno pouze u jedné dotazníkové otázky a výzkum nebude tolik rozsáhlý, nebude k tomu za potřeby přesná struktura kódování a pracovních postupů, jak bylo popsáno v kapitole 3. Teorie sociologických výzkumů. Přesto však bude kladen velký důraz na správné zpracování kvality odpovědí a na vzájemné vztahy mezi nimi. Stejně jako u kvantitativního vyhodnocení, jsem tedy i kvalitativní vyhodnocení chtěla nejprve vyhodnotit u studentů prvních ročníků, poté u studentů ročníků čtvrtých a v neposlední řadě jsem chtěla zhodnotit celkovou kvalitu odpovědí všech respondentů dohromady. Ovšem při vyhodnocování obou ročníků jsem dospěla k závěru, že jak studenti prvních ročníků, tak studenti ročníků čtvrtých, mají kvalitu definic stejnou, jen s tím rozdílem, že studenti prvních ročníků nedisponovali tak širokým rozsahem vět, nebo složitostí větného rámce, jako studenti ročníků čtvrtých. Rozhodla jsem se tedy

kvalitativní vyhodnocení obou ročníků provést najednou, tudíž na následujících stránkách budou zhodnoceny definice jak studentů prvních, tak studentů maturitních ročníků.

Aby bylo kvalitativní hodnocení opravdu přínosné, začneme otevřeným kódováním jednotlivých dat, která byla získána pomocí dotazníkového šetření. V tomto případě jsou to jednotlivé krátké, či dlouhé definice pojmů totálního nasazení a nucené práce. Po prozkoumání všech definic jsme si definice uspořádali a přepsali dle návodných otázek (Kdo?, Co?, Jak?, Kde?), které byly nápomocné pro lepší orientaci v jednotlivých definicích. Díky tomuto rozčlenění jednotlivých definic byly zaznamenány již jisté podoby ve výpovědích a poté již propojení jednotlivých vztahů mezi nimi.

U studentů, jak prvních, tak čtvrtých ročníků, se setkáváme nejčastěji s tím, že nucená práce a totální nasazení probíhalo v období 2. světové války, do Německa byli odváděni pracovníci na práce ve válečném průmyslu a pracovníci byli z okupovaných států Německem a byli jimi zejména muži. Oba dva ročníky také uváděly, že nucená práce, kterou pracovníci museli vykonávat, byla nedobrovolná, vynutitelná donucovacími prostředky a pro studenty prvních ročníků představovala i práci otrockou. To jsou příklady podobností, které se nacházely v jednotlivých definicích studentů maturitních i prvních ročníků. U všech studentů ročníků společně, byla tedy zaznamenána velká a rozmanitá škála odpovědí, která byla rozřazena do jednotlivých sekvencí nejčastější podobnosti. Díky tomuto otevřenému kódování lze vidět již jisté vztahy, které mezi sebou jednotlivé výpovědi mají, což nás vede k další bližší specifikaci a odůvodnění daných odpovědí. Pojďme se tedy zaměřit na jednotlivé vztahy, které jsou jakýmsi spojením mezi jednotlivými odpověďmi. V několika definicích bylo uvedeno, že nucené práce byly vykonávány zejména během totalitního režimu, kdy občané daného státu museli vykonávat práci, kterou jim nařídila hlava totalitního režimu a tato byla prováděna zejména v průběhu války. S touto odpovědí se však dále pojí další odpověď, a to místo, kde byla nucená práce vykonána. Odpověď najdeme také v jednotlivých definicích, v kterých byl patrný jistý vztah mezi totalitním režimem, válkou a zejména státy podmaněnými nacistickým Německem. Když tedy probíhal totalitní režim v nějakém státu, což se toto období týká i období 2. světové války, jako nuceně nasazení pracovníci byli odváděni pracovníci ze států podmaněných. Přičemž v kvalitativních definicích, zejména studentů čtvrtých ročníků,

byl uveden Protektorát Čechy a Morava (u kterých bylo uvedeno, že na nucenou práci odcházeli i celé ročníky obyvatel), nebo Polsko. Z toho vyplývá, že nucená práce probíhala na podmaněných územích. S tím byla spojena další podobnost a to, že buďto byla práce vykonávána na územích nuceně nasazených, nebo na území německé Říše daleko od domova. Na těchto podobnostech a návaznostech je velice jasně zřetelné, jak jednotlivé odpovědi studentů čtvrtých i prvních ročníků středních škol a gymnázií mají mezi sebou jakýsi vztah a jsou vzájemně propojeny. Tento vztah mezi jednotlivými definicemi nás přivádí k další části totálního nasazení, a to zejména předmětu výkonu práce. Ten také hojně najdeme v definicích a v jejich vztahu mezi sebou. Jak již bylo řečeno, mnoho studentů uvedlo průběh nucené práce v dobách 2. světové války. S tímto obdobím byly spojeny všechny potřeby pro válku. Definice uvádějí, že díky válečnému hospodářství, byli pracovníci posíláni na nucenou práci zejména proto, aby zastali téměř veškeré práce potřebné pro válku (např. výroba zbraní, práce v továrnách apod.) Zejména tedy z toho důvodu, že nacistické Německo mělo málo pracovních sil. Ve vztahu s válečným hospodářstvím tudíž stojí další odpovědi, které se týkaly druhu práce totálně nasazených. Jelikož se tedy jednalo o 2. světovou válku, nuceně nasazení, dle definičních hodnocení, vyráběli zejména zbraně, pracovali ve válečném průmyslu, prováděli práce na válečných polích, nebo vykonávali práci v dolech. A s tímto druhem práce se váže tedy další otázka, a to „jak?“. Ve vztahu k druhu práce tedy stojí to, jakým způsobem daná práce byla vykonávána. Studenti uvádějí, že vzhledem k válečnému hospodářství a vším, co válka obnášela, byla práce nuceně nasazených pracovníků fyzicky náročná, často bez žádného odpočinku, bez nároku na mzdu, za poskytnutí pouze stravy, špatného ubytování a pracovníci museli pracovat i ve špatných hygienických podmínkách. Jediný výkyv, který uvedly pouze první ročníky, a objevuje se tedy občas v definicích prvních ročníků, je definice, že nucená práce je práce, která je vykonávána na 100 %, je do ní dána veškerá energie a že někteří lidé pracují i na 120 %. Tuto definici jsem zde uvedla záměrně až na konec, protože přestože mnoho zastoupení v dotaznících neměla, její sice nepříliš časté opakování, zde bylo. Jelikož se kvalitativní vyhodnocení obou ročníků týká pouze jedné dotazníkové otázky a definice v ní uvedené nejsou nijak dlouhé či obsáhlé, dle mého názoru postačí kvalitativní vyhodnocení obou ročníků takto.

Celkově zde tedy musím uvést, že kvalita definic obou ročníků je velice obdivuhodná. Před začátkem kvalitativního vyhodnocení jsem očekávala, podobnou

situaci informovanosti prvních ročníků, jako bylo u hodnocení kvantitativního. Tento předpoklad však byl mylný a s velkým potěšením mohu tvrdit, že kvalita odpovědí studentů prvních ročníků byla vysoká. Na výše uvedeném je jasné a zřetelné, že studenti obou ročníků přesně promysleli návaznost svých odpovědí a uvedli základní i přesné doplňující údaje, které se totálního nasazení týkají. Kvalita jejich odpovědí je tedy velice vysoká, vzhledem k nižším hodnotám u kvantitativního vyhodnocení. Jsou zde uvedeny definice, které uvádím i já v teoretické části této práce, v kapitole č. 1 Vymezení pojmu totálního nasazení, jako jsou: práce, kterou musíme vykonávat z donucení a bez možnosti výběru, práce vykonávána občany okupovaných zemí daleko od domova, i práce vykonávaná za špatných životních podmínek. S kvalitativním vyhodnocením definic studentů prvních a čtvrtých ročníků středních škol a gymnázií, nemohu být tedy více, než spokojena.

Závěr

Pro vytvoření tohoto výzkumu, byla tedy na celém začátku diplomové práce vytvořena hypotéza, že pojem totální nasazení, ačkoliv je stále živé mediální téma, není současné generaci mladých lidí znám. Proto jsem se rozhodla napsat diplomovou práci a vytvořit výzkum, který zjistí informovanost mladých lidí o tématu totálního nasazení a nucené práce. Tento výzkum byl proveden u studentů středních škol a gymnázií a jejich věk se pohyboval v rozmezí cca 15 - 19 let. Přičemž výzkum zkoumal informovanost jak studentů prvních ročníků a studentů čtvrtých ročníků, tak celkovou informovanost všech respondentů. Celá práce byla postavena na dotazníkovém šetření, které tvořilo 10 otázek a 2 podotázky, jejichž forma byla jak otevřená tak uzavřená. Studenti měli anonymně na tyto otázky odpovídat a po oslovení celkem 500 respondentů byly vyhotovené výsledky, které měly formu jak kvantitativní, tak kvalitativní.

Získání potřebných informací o znalostech studentů středních škol a gymnázií se zdařilo. Jak z výzkumu vyplývá, jejich informovanost v celkovém měřítku je, dá se říci, průměrná. Po vyhodnocení kvantitativní části výzkumu nebyly výsledky nijak překvapivé, či ohromující. U studentů prvních ročníků nebyla shledána tak vysoká informovanost o dané problematice, jako u studentů ročníků čtvrtých. To je zřejmě zapříčiněno tím, že studenti prvních ročníků středních škol a gymnázií jsou věkově mladší a téma 2. světové války ještě neměli probrané v hodinách dějepisu. Vzhledem k tomu zde tedy ale musím zmínit diskutabilní odpověď, že nejvíce studentů středních škol a gymnázií ví o tématu 2. světové války právě ze školy. Tyto výsledky mohly být ovlivněné samotným vyučujícími, kteří jim před začátkem výzkumu potřebné informace o této problematice poskytli, nebo jejich informovanost může pouze minimálně pramenit z hodin dějepisu na základních školách. Na druhé straně odpovědi studentů ročníků čtvrtých dosahovaly již vyšších hodnot. Přestože u studentů maturitních ročníků byly zaznamenány vyšší hodnoty správných odpovědí uvedených v dotaznících, než u studentů ročníků prvních, stále jsou tyto hodnoty, dle mého názoru průměrné. Studenti prvních ročníků odpovídali častěji i chybně a počet chybných odpovědí byl o několik hodnot vyšší, než u studentů čtvrtých ročníků. Kvantitativní hodnocení bylo ovšem provedeno i u obou ročníků zároveň, přičemž respondenti tvořili jeden celek. Výsledky tohoto celkového kvantitativního vyhodnocení všech respondentů také nebyly

překvapivé. Ačkoliv počet všech správných odpovědí měl hodnotu málo přes polovinu, stále procento jednotlivých správných odpovědí uvedených v dotaznících činilo také pouze těsnou nadpoloviční většinu všech respondentů. Díky těmto poněkud menším hodnotám správných odpovědí, hodnotím kvantitativní výzkum sice průměrně, ale ne negativně. Z tohoto výzkumu tedy vyplývá a částečně se potvrdila má základní teze, že ačkoliv studenti obou ročníků mají základní informace o totálním nasazení a o nucené práci, jejich informovanost není příliš vysoká a dosazuje průměrných hodnot.

Po kvantitativním hodnocení bylo provedeno i kvalitativní hodnocení znalostí studentů středních škol a gymnázií, přičemž toto kvalitativní vyhodnocení bylo provedeno pouze u jedné dotazníkové otázky. Zde studenti již nebyli podrobena vyhodnocení dle ročníků, ale bylo na ně nahlíženo jako na jeden celek. A to zejména z toho důvodu, že jejich odpovědi dosahovaly stejné kvality. U kvalitativního vyhodnocení bylo pro mě tedy velkým překvapením, jak správné a plnohodnotné informace obou ročníků, byly do dotazníkového šetření uvedeny. Vzhledem k vyhodnocení kvantitativnímu, shledávám toto kvalitativní vyhodnocení velice úspěšně a u tohoto vyhodnocení byla vyvrácena má prvotní teorie, že studenti středních škol a gymnázií nejsou, nebo jsou pouze minimálně informováni o tom, co totální nasazení a nucená práce v historii znamenala pro mnoho lidí.

Celkově lze tedy výsledky plynoucí z výzkumu shrnout jako poměrně úspěšné. Bylo zjištěno, že studenti středních škol vědí o totálním nasazení, mají o něm základní, někdy i rozšířené informace a jejich znalosti o tomto tématu předčila má očekávání. Celkové výsledky celého výzkumu hodnotím jako pozitivní, protože na začátku samého výzkumu jsem očekávala hodnoty poněkud nižší.

Pro prohloubení znalostí a tématiky totálního nasazení, bych zde chtěla pro příští generace či výzkumníky uvést možné pokračování mého výzkumu, a to na německé straně, resp. na straně bavorské. Jak již stojí v práci samotné, totální nasazení patří do společné historie České republiky a Spolkové republiky Německo a v současné době jsou stále více budovány a zlepšovány příhraniční vztahy a jsou vytvářeny mnohé projekty na podporu česko-bavorské spolupráce. Proto by, dle mého názoru, mohlo být pro někoho zajímavé, toto téma rozvinout dál za hranice, zkoumat informovanost německých studentů v komparaci se studenty českými a zjistit tím informovanost

studentů dvou národů o společně sdílené historii a prohloubit jejich znalosti z hodin dějepisu.

Seznam použité literatury a zdrojů

BENEŠ, Zdeněk. Co se školním dějepisem? Několik poznámek k situaci a k možným řešením. In: BENEŠ, Zdeněk. Historie a škola I. Otázky koncepce českého školního dějepisu: sborník ze semináře "Ke koncepci výuky dějepisu a občanské výchovy na základní a střední škole" zorganizovaného MŠMT v Telči ve dnech 11. a 12. dubna 2002. Úvaly: Albra, 2002.

BENEŠ, Zdeněk. Historický text a historická kultura. Praha: Karolinum, 1995.

CHRÁSTKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007.

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005.

HENDL, Jan. Přehled statistických metod: analýza a metaanalýza dat. Praha: Portál, 2015.

HERBERT, Ulrich. Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland: Saisonarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge. München: C.H. Beck, 2001.

HERBERT, Ulrich. Geschichte Deutschlands im 20. Jahrhundert. München: Verlag C.H. Beck, 2014.

Im Totaleinsatz. Zwangsarbeit der tschechischen Bevölkerung für das Dritte Reich. / Totálně nasazení. Nucená práce českého obyvatelstva pro třetí říši, (katalog výstavy). Praha: Česko-německý fond budoucnosti, 2008.

JELÍNEK, Tomáš. Odškodnění nuceně nasazených. Nucená práce pro německé hospodářství za 2. světové války a cesta k její kompenzaci: východiska – jednání – výsledky. Praha: 2008. Diplomová práce. Acta Universitatis Carolinae, Studia territorialia.

KOKOŠKOVÁ, Z., J. PAŽOUT a M. SEDLÁKOVÁ. Pracovali pro Třetí říši. Nucené pracovní nasazení českého obyvatelstva Protektorátu Čechy a Morava pro válečné hospodářství Třetí říše (1939-1945). Praha: Scriptorium, 2011.

KOLEKTIV PRACOVNÍKŮ KANCELÁŘE PRO OBĚTI NACISMU
ČNFB/Autorenkollektiv des Büros für Opfer des Nationalsozialismus DTZF.
„Nepřichází-li práce k Tobě...“/„Kommt die Arbeit nicht zu Dir...“. Praha: Česko-
německý fond budoucnosti – Kancelář pro oběti nacismu, 2003.

KUKLÍK, Jan a Jan KUKLÍK. Dějepis 4. Nejnovější dějiny. Praha: SPN – pedagogické
nakladatelství, akciová společnost, 2005.

KUKLÍK, Jan a Jan KUKLÍK. Dějiny 20. století. Učebnice pro střední školy. Praha:
SPL – Práce ve spolupráci s nakladatelstvím Albra, 2000.

KVAČEK, Robert. České dějiny II. Učebnice pro střední školy. Praha: SPL – Práce ve
spolupráci s nakladatelstvím Albra, 2002.

MANN, Golo. Dějiny Německa 1919 – 1945. Praha: Český spisovatel, 1993.

MOJŽÍŠOVÁ, Veronika. Vývoj nucené práce na území České republiky ve 20. Století.
Ostrava: Key Publishing, 2014.

MÜCKE, Pavel. Místa paměti druhé světové války. Svět vojáků československého
zahraničního odboje. Praha: Karolinum, 2014.

MÜCKE, Pavel. Rámce paměti druhé světové války v českých zemích. Vzpomínkové
práce vojáků druhého čs. zahraničního odboje. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV
ČR, 2013.

Nucená práce: Němci, nuceně nasazení a válka, (katalog mezinárodní výstavy). Praha:
Nakladatelství Lidové noviny, 2014.

PARKAN, F., T. MIKESKA a M. PARKANOVÁ. Dějepis 9: pro základní školy a
víceletá gymnázia. Plzeň: Fraus, 2011.

PEŠTOVÁ, Denisa. Přežili jsme. Osudy totálně nasazených za 2. světové války. České
Budějovice, 2015. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích,
Fakulta filozofická, Ústav česko-německých areálových studií a germanistiky.

POSTA, Stephan. Tschechische „Fremdarbeiter“ in der Nationalsozialistischen
Kriegswirtschaft. Dresden: Hannah –Arendt –Institut für Totalitarismusforschung an der
Technischen Universität Dresden, 2002.

PRŮCHA, Jan. Učebnice: Didaktické médium pro učení a vyučování dějepisu. In: BENEŠ, Zdeněk. Historie a škola I. Otázky koncepce českého školního dějepisu: sborník ze semináře "Ke koncepci výuky dějepisu a občanské výchovy na základní a střední škole" zorganizovaného MŠMT v Telči ve dnech 11. a 12. dubna 2002. Úvaly: Albra, 2002.

PTÁČNÍK, Karel. Ročník jednadvacet. Praha: Československý spisovatel, 1987.

REICHEL, Jiří. Kapitoly metodologie sociologických výzkumů. Praha: Grada, 2009.

SPOERER, Mark. Nucené práce pod hákovým křížem. Zahraniční civilní pracovníci, váleční zajatci a vězni ve Třetí říši a obsazené Evropě v letech 1939-1945. Praha: Argo, 2005.

STORCHOVÁ, Lucie a kol. Koncepty a dějiny: proměny pojmů v současné historické vědě. Praha: Scriptorium, 2014.

STRAUSS, Anselm a Juliet CORBINOVÁ. Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie. Boskovice: Albert, 1999.

SÜß, Dietmar a Winfried SÜß. Třetí říše: úvod do studia. Praha: Naše vojsko, 2012.

ŠVARŤÍČEK, Roman, ŠEĎOVÁ, Klára a kol. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2014.

VÁLKOVÁ, Veronika. Dějepis 9 pro základní školy: nejnovější dějiny. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2009.

VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011.

ZVĚŘINOVÁ, Stanislava. Devatenáct nám bylo pryč. Praha: Státní ústřední archiv, 2001.

Internetové zdroje

ROUS, Ivan. Zapomenutá místa nacistické nucené práce ve střední Evropě. In: i-noviny.cz [online]. 2015 [cit. 2017-03-28]. Dostupné z: <http://www.i-noviny.cz/region/zapomenuta-mista-nacisticke-nucene-prace-ve-stredni-evrope#.WNpWJfK5zIU>.

ZWANGSARBEIT 1929 – 1945. ERINNERUNGEN UND GESCHICHTE. Die nationalsozialistische Zwangsarbeit – Hintergrundinformationen. [online]. [cit. 2017-02-27]. Dostupné z: <http://www.zwangsarbeit-archiv.de/zwangsarbeit/zwangsarbeit/zwangsarbeit-2/index.html>.

ZWANGSARBEIT 1929 – 1945. ERINNERUNGEN UND GESCHICHTE. Wichtige Begriffe zur nationalsozialistischen Zwangsarbeit. [online]. [cit. 2017-02-11]. Dostupné z: <http://www.zwangsarbeit-archiv.de/zwangsarbeit/zwangsarbeit/zwangsarbeit-begriffe/index.html>.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Náhled úvodní strany elektronického dotazníku

Příloha č. 2: Náhled 1. otázky elektronického dotazníku

Příloha č. 3: Podoba tištěného dotazníku

Příloha č. 4: Náhled jednoho z vyplněných dotazníků studentů prvního ročníků středních škol a gymnázií

Příloha č. 5: Náhled jednoho z vyplněných dotazníků studentů čtvrtého ročníků středních škol a gymnázií

Seznam grafů

Graf č. 1: Vyhodnocení 1. otázky dotazníkového šetření studentů prvních ročníků: *Umíte vysvětlit pojem totální nasazení (nucená práce)?* 47

Graf č. 2: Vyhodnocení 2. otázky dotazníkového šetření studentů prvních ročníků: *Odkud víte, že tento pojem existuje?* 49

Graf č. 3: Vyhodnocení 3. otázky dotazníkového šetření studentů prvních ročníků: *Bylo možné se na práci pro německou Říši přihlásit dobrovolně?* 53

Graf č. 4: Vyhodnocení 3. otázky dotazníkového šetření studentů prvních ročníků: *Bylo možné se na práci pro německou Říši přihlásit dobrovolně? Pokud ano, v kterém roce podle Vás dobrovolné přihlášení se na práci pro německou Říši probíhalo?* 54

Graf č. 5: Vyhodnocení 4. otázky dotazníkového šetření studentů prvních ročníků: *Od kterého roku probíhalo totální nasazení pro německou Říš?* 56

Graf č. 6: Vyhodnocení 5. otázky dotazníkového šetření studentů prvních ročníků: *Kdo odcházel na nucené práce?* 57

Graf č. 7: Vyhodnocení 6. otázky dotazníkového šetření studentů prvních ročníků: *Kde tato nucená práce probíhala?* 59

Graf č. 8: Vyhodnocení 8. otázky dotazníkového šetření studentů prvních ročníků: *Co bylo zejména předmětem výkonu práce výkonu práce totálně nasazených pracovníků?* 61

Graf č. 9: Vyhodnocení 9. otázky dotazníkového šetření studentů prvních ročníků: <i>Zaškrtněte podmínky, které si myslíte, že totálně nasazení pracovníci měli při výkonu své práce. ....</i>	63
Graf č. 10: Vyhodnocení 10. otázky dotazníkového šetření studentů prvních ročníků: <i>Kdy si myslíte, že získali totálně nasazení pracovníci z bývalého Protektorátu Čechy a Morava (resp. z České republiky) nárok na odškodnění? .....</i>	65
Graf č. 11: Vyhodnocení 1. otázky dotazníkového šetření studentů čtvrtých ročníků: <i>Umíte vysvětlit pojem totální nasazení (nucená práce)? .....</i>	67
Graf č. 12: Vyhodnocení 2. otázky dotazníkového šetření studentů čtvrtých ročníků: <i>Odkud víte, že tento pojem existuje? .....</i>	68
Graf č. 13: Vyhodnocení 3. otázky dotazníkového šetření studentů čtvrtých ročníků: <i>Bylo možné se na práci pro německou Říši přihlásit dobrovolně? .....</i>	70
Graf č. 14: Vyhodnocení 3. otázky dotazníkového šetření studentů čtvrtých ročníků: <i>Bylo možné se na práci pro německou Říši přihlásit dobrovolně? Pokud ano, v kterém roce podle Vás dobrovolné přihlášení se na práci pro německou Říši probíhalo? .....</i>	71
Graf č. 15: Vyhodnocení 4. otázky dotazníkového šetření studentů čtvrtých ročníků: <i>Od kterého roku probíhalo totální nasazení pro německou Říši? .....</i>	72
Graf č. 16: Vyhodnocení 5. otázky dotazníkového šetření studentů čtvrtých ročníků: <i>Kdo odcházel na nucené práce? .....</i>	74
Graf č. 17: Vyhodnocení 6. otázky dotazníkového šetření studentů čtvrtých ročníků: <i>Kde tato nucená práce probíhala? .....</i>	75
Graf č. 18: Vyhodnocení 8. otázky dotazníkového šetření studentů čtvrtých ročníků: <i>Co bylo zejména předmětem výkonu práce výkonu práce totálně nasazených pracovníků? .....</i>	77
Graf č. 19: Vyhodnocení 9. otázky dotazníkového šetření studentů čtvrtých ročníků: <i>Zaškrtněte podmínky, které si myslíte, že totálně nasazení pracovníci měli při výkonu své práce. ....</i>	79
Graf č. 20: Vyhodnocení 10. otázky dotazníkového šetření studentů čtvrtých ročníků: <i>Kdy si myslíte, že získali totálně nasazení pracovníci z bývalého Protektorátu Čechy a Morava (resp. z České republiky) nárok na odškodnění? .....</i>	80

Graf č. 21: Vyhodnocení 1. otázky dotazníkového šetření všech respondentů: <i>Umíte vysvětlit pojem totální nasazení (nucená práce?)</i>	82
Graf č. 22: Vyhodnocení 2. otázky dotazníkového šetření všech respondentů: <i>Odkud víte, že tento pojem existuje?</i>	83
Graf č. 23: Vyhodnocení 3. otázky dotazníkového šetření všech respondentů: <i>Bylo možné se na práci pro německou Říši přihlásit dobrovolně?</i>	85
Graf č. 24: Vyhodnocení 3. otázky dotazníkového šetření všech respondentů: <i>Bylo možné se na práci pro německou Říši přihlásit dobrovolně? Pokud ano, v kterém roce podle Vás dobrovolné přihlášení se na práci pro německou Říši probíhalo?</i>	86
Graf č. 25: Vyhodnocení 4. otázky dotazníkového šetření všech respondentů: <i>Od kterého roku probíhalo totální nasazení pro německou Říši?</i>	87
Graf č. 26: Vyhodnocení 5. otázky dotazníkového šetření všech respondentů: <i>Kdo odcházel na nucené práce?</i>	88
Graf č. 27: Vyhodnocení 6. otázky dotazníkového šetření všech respondentů: <i>Kde tato nucená práce probíhala?</i>	89
Graf č. 28: Vyhodnocení 8. otázky dotazníkového šetření všech respondentů: <i>Co bylo zejména předmětem výkonu práce výkonu práce totálně nasazených pracovníků?</i>	91
Graf č. 29: Vyhodnocení 9. otázky dotazníkového šetření všech respondentů: <i>Zaškrtněte podmínky, které si myslíte, že totálně nasazení pracovníci měli při výkonu své práce.</i> .	92
Graf č. 30: Vyhodnocení 10. otázky dotazníkového šetření všech respondentů: <i>Kdy si myslíte, že získali totálně nasazení pracovníci z bývalého Protektorátu Čechy a Morava (resp. z České republiky) nárok na odškodnění?</i>	94

Příloha č. 1: Náhled úvodní strany elektronického dotazníku.

Totální nasazení

Dotazníkový průzkum k historii česko-německých vztahů

DALŠÍ

Nikdy přes Formuláře Google neposílejte hesla.

Obsah není vytvořen ani schválen Googlem. Nahlásit zneužití - Smluvní podmínky služby - Další smluvní podmínky

Formuláře Google

Zdroj: vlastní na základě vlastního vyhotovení elektronického dotazníku dostupného na:
https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdASXzefdTZxKUVOQj9UuoTKzdZH5DdszVF7rLrsud83cIjkw/viewform?usp=sf_link.

Příloha č. 2: Náhled 1. otázky elektronického dotazníku.

Totální nasazení

1. Umíte vysvětlit pojem totální nasazení (nucená práce)? Pokud ano, můžete daný pojem svými slovy definovat?

Ano

Ne

Definice:

Vaše odpověď

ZPĚT **DALŠÍ**

Nikdy přes Formuláře Google neposílejte hesla.

Zdroj: vlastní na základě vlastního vyhotovení elektronického dotazníku dostupného na:
https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdASXzefdTZxKUVOQj9UuoTKzdZH5DdszVF7rLrsud83cIjkw/viewform?usp=sf_link.

Totální nasazení

Dotazníkový průzkum k historii česko-německých vztahů

1. Umíte vysvětlit pojem totální nasazení (nucená práce)? Pokud ano, můžete daný pojem svými slovy definovat?

- a) Ano
- b) Ne

Definice:

2. Odkud víte, že tento pojem existuje? (Je možné zaškrtnout více odpovědí)

- a) Ze školy
- b) Z vlastních obecných znalostí
- c) Od rodinných příslušníků
- d) Z televize
- e) Z novin, nových médií
- f) Z knih
- g) Z doslechu
- h) Neslyšel/a jsem o něm

3. Bylo možné se na práci pro německou Říši přihlásit dobrovolně?

- a) Ano
- b) Ne

Pokud ano, v kterém roce podle Vás dobrovolné přihlášení se na práci pro německou Říši probíhalo? (Doplňte)

4. Od kterého roku probíhalo totální nasazení pro německou Říši? (Doplňte)

5. Kdo odcházel na nucené práce? (Je možné zaškrtnout více odpovědí)

- a) Ženy
- b) Muži
- c) Děti

6. Kde tato nucená práce probíhala? (Je možné zaškrtnout více odpovědí)

- a) Mateřská země totálně nasazených
- b) Spojené státy americké
- c) V zemích podmaněných nacistickým Německem
- d) Oblast Blízkého Východu

7. V Protektorátu Čechy a Morava odcházely na nucenou práci i celé ročníky obyvatel. Víte, které to byly? (Doplňte)

8. Co bylo zejména předmětem výkonu práce totálně nasazených pracovníků? (Je možné zaškrtnout více odpovědí)

- a) Práce v dolech
- b) Práce v textilním průmyslu
- c) Výroba zbraní
- d) Výstavba silnic
- e) Práce v zemědělství
- f) Různorodá práce v továrnách
- g) Zákopové práce

9. Zaškrtněte podmínky, které si myslíte, že totálně nasazení pracovníci měli při výkonu své práce. (Je možné zaškrtnout více odpovědí)

- a) Špatné stravování
- b) Špatné hygienické podmínky
- c) Dostačující dovolená
- d) Vysoká mzda
- e) Kvalitní ubytování
- f) Špatné zacházení s lidmi
- g) Tvrdý režim

10. Kdy si myslíte, že získali totálně nasazení pracovníci z bývalého Protektorátu Čechy a Morava (resp. z České republiky) nárok na odškodnění?

- a) Po roce 1945
- b) Po roce 1968
- c) Po roce 1990

Údaje o respondentovi

- a) Žena
- b) Muž

Věk:

Aktuální studijní ročník:

Zdroj: vlastní na základě zpracování tištěného dotazníku.

Příloha č. 4: Náhled jednoho z vyplněných dotazníků studentů prvních ročníků středních škol a gymnázií.

Totální nasazení

Dotazníkový průzkum k historii česko-německých vztahů

1. Umíte vysvětlit pojem totální nasazení (nucená práce)? Pokud ano, můžete daný pojem svými slovy definovat?

- a) Ano
- b) Ne

Definice:

Příkaz mladých lidí odvezlých do Německa, kde vyrobili zbraně pro frontu.

2. Odkud víte, že tento pojem existuje? (Je možné zaškrtnout více odpovědí)

- a) Ze školy
- b) Z vlastních obecných znalostí
- c) Od rodinných příslušníků
- d) Z televize
- e) Z novin, nových médií
- f) Z knih
- g) Z doslechu
- h) Neslyšel/a jsem o něm

3. Bylo možné se na práci pro německou Říši přihlásit dobrovolně?

- a) Ano
- b) Ne

Pokud ano, v kterém roce podle Vás dobrovolné přihlášení se na práci pro německou Říši probíhalo? (Doplňte) *1936*

4. Od kterého roku probíhalo totální nasazení pro německou Říši? (Doplňte)

1939

5. Kdo odcházel na nucené práce? (Je možné zaškrtnout více odpovědí)

- a) Ženy
- b) Muži
- c) Děti

6. Kde tato nucená práce probíhala? (Je možné zaškrtnout více odpovědí)

- a) Mateřská země totálně nasazených
- b) Spojené státy americké
- c) V zemích podmaněných nacistickým Německem
- d) Oblast Blízkého Východu

7. V Protektorátu Čechy a Morava odcházely na nucenou práci i celé ročníky obyvatel. Víte, které to byly? (Doplňte)

1921, 1922, 1923

8. Co bylo zejména předmětem výkonu práce totálně nasazených pracovníků? (Je možné zaškrtnout více odpovědí)

- a) Práce v dolech
- b) Práce v textilním průmyslu
- c) Výroba zbraní
- d) Výstavba silnic
- e) Práce v zemědělství
- f) Různorodá práce v továrnách
- g) Zákopové práce

9. Zaškrtněte podmínky, které si myslíte, že totálně nasazení pracovníci měli při výkonu své práce. (Je možné zaškrtnout více odpovědí)

- a) Špatné stravování
- b) Špatné hygienické podmínky
- c) Dostačující dovolená
- d) Vysoká mzda
- e) Kvalitní ubytování
- f) Špatné zacházení s lidmi
- g) Tvrdý režim

10. Kdy si myslíte, že získali totálně nasazení pracovníci z bývalého Protektorátu Čechy a Morava (resp. z České republiky) nárok na odškodnění?

- a) Po roce 1945
- b) Po roce 1968
- c) Po roce 1990

Údaje o respondentovi

- a) Žena
- b) Muž

Věk: 16,5

Aktuální studijní ročník: 1. ročník

Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.

Příloha č. 5: Náhled jednoho z vyplněných dotazníků studentů čtvrtých ročníků středních škol a gymnázií.

Totální nasazení

Dotazníkový průzkum k historii česko-německých vztahů

1. Umíte vysvětlit pojem totální nasazení (nucená práce)? Pokud ano, můžete daný pojem svými slovy definovat?

a) Ano
 b) Ne

Definice: ZA PRVHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY BYLI HLAVNĚ MLADÍ LIDÉ NUCENI ODJET PRACOVAT DO NĚMECKA PRO „BLAHO“ ŘÍŠE (NA POMOC)

2. Odkud víte, že tento pojem existuje? (Je možné zaškrtnout více odpovědí)

a) Ze školy
 b) Z vlastních obecných znalostí
 c) Od rodinných příslušníků
 d) Z televize
 e) Z novin, nových médií
 f) Z knih
 g) Z doslechu
 h) Neslyšel/a jsem o něm

3. Bylo možné se na práci pro německou Říši přihlásit dobrovolně?

a) Ano
 b) Ne

Pokud ano, v kterém roce podle Vás dobrovolné přihlášení se na práci pro německou Říši probíhalo? (Doplňte) OD ZAČÁTKU VÁLKY (1939)

4. Od kterého roku probíhalo totální nasazení pro německou Říši? (Doplňte)

a) Vysoká
 b) Vysoká 1943
 c) Kvalitní obyvatel
 d) Společné zachování a lidem
 e) Tímto rokem

5. Kdo odcházel na nucené práce? (Je možné zaškrtnout více odpovědí)

- a) Ženy
- b) Muži
- c) Děti

6. Kde tato nucená práce probíhala? (Je možné zaškrtnout více odpovědí)

- a) Mateřská země totálně nasazených
- b) Spojené státy americké
- c) V zemích podmaněných nacistickým Německem
- d) Oblast Blízkého Východu

7. V Protektorátu Čechy a Morava odcházely na nucenou práci i celé ročníky obyvatel. Víte, které to byly? (Doplňte)

1920, 21

8. Co bylo zejména předmětem výkonu práce totálně nasazených pracovníků? (Je možné zaškrtnout více odpovědí)

- a) Práce v dolech
- b) Práce v textilním průmyslu
- c) Výroba zbraní
- d) Výstavba silnic
- e) Práce v zemědělství
- f) Různorodá práce v továrnách
- g) Zákopové práce

9. Zaškrtněte podmínky, které si myslíte, že totálně nasazení pracovníci měli při výkonu své práce. (Je možné zaškrtnout více odpovědí)

- a) Špatné stravování
- b) Špatné hygienické podmínky
- c) Dostačující dovolená
- d) Vysoká mzda
- e) Kvalitní ubytování
- f) Špatné zacházení s lidmi
- g) Tvrdý režim

10. Kdy si myslíte, že získali totálně nasazení pracovníci z bývalého Protektorátu Čechy a Morava (resp. z České republiky) nárok na odškodnění?

- a) Po roce 1945
- b) Po roce 1968
- c) Po roce 1990

Údaje o respondentovi

- a) Žena
- b) Muž

Věk: 18

Aktuální studijní ročník: oktáva

Zdroj: vlastní na základě dotazníkového šetření.